

**T.C.KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI**

**KONSTRÜKTİVİST TEORİ ÇERÇEVESİNDE
M. AHMEDİNEJAD DÖNEMİ İRAN-HİZBULLAH İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin DİNGİL

KOCAELİ 2021

**T.C.KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI**

**KONSTRÜKTİVİST TEORİ ÇERÇEVESİNDE
M. AHMEDİNEJAD DÖNEMİ İRAN-HİZBULLAH İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin DİNGİL

Doktor Öğretim Üyesi Zafer Yıldırım

KOCAELİ 2021

**T.C.KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI**

**KONSTRÜKTİVİST TEORİ ÇERÇEVESİNDE
M. AHMEDİNEJAD DÖNEMİ İRAN-HİZBULLAH İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Hüseyin DİNGİL

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 29.09.2021/20

KOCAELİ 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
SİMGE VE KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TEORİK ÇERÇEVE: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KONSTRÜKTİVİST TEORİ	7
1.1.ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KONSTRÜKTİVİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI	7
1.1.1.Kavramsal olarak konstrüktivizm	7
1.1.2.Uluslararası ilişkiler teorilerinin kısa tarihi(Dört büyük tartışma).	10
1.1.3.Yeni teori ihtiyacı.....	13
1.1.4.Uluslararası ilişkilerde konstrüktivist çalışmalar	16
1.2.ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KONSTRÜKTİVİST TEORİSİ	19
1.2.1.Uluslararası ilişkileri konstrüktivist algılamak ve temel argümanlar	19
1.2.2.Yapı	23
1.2.3.Güç ve çıkar	25
1.2.4.Aktör.....	27
1.2.4.1.Devlet	28
1.2.4.2.Birey	30
1.2.4.3.Uluslararası örgütler	31
1.3.KONSTRÜKTİVİST AÇIDAN DEVLET DIŞI SİLAHLI ÖRGÜTLER VE DEVLET İLİŞKİSİ	32

İKİNCİ BÖLÜM

2.DEVRİM SONRASI İRAN DIŞ POLİTİKASI	36
2.1.İRAN DIŞ POLİTİKA KİMLİĞİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ	37
2.1.1.Milliyetçilik	37
2.1.2.Şii felsefesi ve devrim ihracı	39
2.1.3.Anti-emperyalizm	42

2.2.DÖNEMSEL OLARAK İRAN İSLAM CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKA DAVRANIŞLARI	44
2.2.1.Ayetullah Humeyni dönemi İran dış politikası.....	46
2.2.2.Rafsancani dönemi İran dış politikası	49
2.2.3. Muhammed Hatemi dönemi İran dış politikası	52
2.2.4.Ahmedinejad dönemi İran dış politikası	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.HİZBULLAH'IN İNŞASI	60
3.1. LÜBNAN TARİHİNİN HİZBULLAH'IN İNŞASINA ETKİSİ	61
3.1.1.Bağımsızlık öncesi Lübnan tarihi ve Şii toplumu.....	62
3.1.2.Bağımsızlık sonrası Lübnan tarihi ve Şii toplumu	68
3.1.2.1.1958 olayları ve Filistin meselesinin Şii toplumuna etkisi.....	69
3.1.2.2.Lübnan İç Savaşı I.Evre ve İsrail'in Lübnan'ı işgali	72
3.2.LÜBNAN Şİİ TOPLUMUNUN ÖRGÜTLENMESİ VE İRAN ETKİSİ	75
3.2.1.EMEL Hareketi ve İmam Musa Es-Sadr.....	76
3.2.2.EMEL'den Hizbullah'a geçiş ve Devrim'in etkisi	78
3.2.3.Hizbullah'ın kuruluşu, örgütlenmesi ve ilk icraatları	80
3.2.4.Lübnan İç Savaşı II. Evre ve Hizbullah'ın konumu.....	82
3.2.5.Hizbullah'ın siyasi bir aktör haline gelmesi (1991-2005).....	84
3.2.6. Kuruluşunda 2005 yılına kadar Hizbullah ile İran ilişkileri	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.AHMEDİNEJAD DÖNEMİ İRAN-HİZBULLAH İLİŞKİLERİNİN KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ	91
4.1. MAHMUD AHMEDİNEJAD DÖNEMİ İRAN DIŞ POLİTİKA ALGISINDA HİZBULLAH'IN KONUMU	93
4.1.1.ABD'nin İran'ı çevreleme politikası ve Hizbullah'ın önemi	96
4.1.2.Ahmedinejad'ın dış politika kimliğinin Hizbullah ile ilişkilere etkisi	100
4.1.3. Devrim Muhafızları'nın Hizbullah ile ilişkilere etkisi	101
4.1.4.Şii Jeopolitiği ve Hizbullah'ın rolü	103
4.1.5.Arap Baharı süreci ve Hizbullah'ın konumu	105
4.2. HİZBULLAH'IN MAHMUD AHMEDİNEJAD DÖNEMİNDE İRAN'I ALGILAMASI	107
4.2.1.Sedir Devrimi ve Hizbullah'a etkisi.....	109
4.2.2.2006 İsrail-Hizbullah Savaşı'nda İran'ın rolü	111
4.2.3. Savaş sonrası Hizbullah'ın Ortadoğu'daki algılanması	113

4.2.4.Latin Amerika’da İran varlığı ve Hizbullah’ın rolü.....	115
4.2.5.Ahmedinejad’ın Lübnan ziyareti: Öncesi ve sonrası, söylemler ve algılamalar.....	117
4.3. İRAN VE HİZBULLAH’IN SURİYE İÇ SAVAŞI’NA DÂHİL OLMASI	120
4.3.1.İran, Hizbullah ve Suriye Hükümeti arasındaki ilişkiler: Fikirler, algılar, geçmiş deneyimler ve bağlılık.....	122
4.3.2.Hizbullah’ın Suriye İç Savaşı’na dahil olması: Lübnan ve bölgedeki algılamalar.....	127
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	139

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Ortadoğu'nun önemli iki aktörü olan, 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi sonrası kurulan İran İslam Cumhuriyeti ile Lübnan kaynaklı Hizbullah örgütü arasındaki ilişkileri, konstrüktivist bir bakış açısıyla, Mahmud Ahmedinejad hükümeti dönemi özelinde ele almaktır. Bölge aktörleri arasındaki ilişkileri doğru analiz edebilmek, bölge siyasetini anlamlandırabilmek açısından büyük önem arz etmektedir. Bu tez, İran ile Hizbullah arasında var olan ortak kader inancına dayalı algılamaların, bu iki aktörün bölgesel meselelerde beraber hareket edebilmesine imkân sağladığını savunmaktadır.

Bu çalışma geniş bir literatür taraması ve konstrüktivist bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Konstrüktivist teori, geleneksel teorilerden ayrı olarak uluslararası ilişkiler disiplinine yeni bir bakış açısı getirmiş, sosyal bir yaklaşım türüdür. Konstrüktivist teorinin temelinde, aktörlerin birbirini algılaması sonucu oluşan kimliksel özellikleri ve uluslararası kültürün de bir kimliğinin var olduğu anlayışı yatmaktadır.

Bu çalışma sırasında, İran ile Hizbullah arasında geçmişe dayalı bir ortak kader inancı ve bu iki aktörü beraber hareket etmeye yönlendiren ortak çıkarların varlığı saptanmıştır. İran'ın Hizbullah'ın kuruluşunda ve örgütlenmesindeki inşacı rolü ortaya koyulmuştur. Ahmedinejad döneminde değişen İran dış politikasının iki aktör arasındaki ilişkilere etkisi dönemin uluslararası kültürü dikkate alınarak incelenmiştir. Bu çalışma, Ortadoğu'da 2005 yılından sonra gerçekleşen İsrail-Hizbullah savaşı ve Suriye İç Savaşı gibi önemli meselelerde, aktörlerin birbirlerini algılamaları sonucu oluşan kimlik özellikleri ve ortak kader inançları doğrultusunda, beraber hareket ettiklerini savunmaktadır.

Bu çalışma, Ortadoğu'daki aktörlerin davranışlarının anlaşılması, devlet dışı silahlı örgütlerin ontolojik özelliklerinin ortaya koyulması ve bu örgütler ile devletler arasındaki ilişkilerin analiz edilmesi açısından etkili olmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran, Hizbullah, Konstrüktivizm, Ahmedinejad, Ortadoğu

ABSTRACT

This study aims to examine the relations between the two important actors of the Middle East, the Islamic Republic of Iran, which was established after the Iran Islamic Revolution in 1979, and the Lebanese-based Hezbollah Organization, from a constructivist perspective in the period of Mahmud Ahmedinejad government. It is of great importance to be able to analyze the relations between the regional actors properly in order to make sense of the politics of the region. This paper asserts that perceptions based on common fate beliefs between Iran and Hezbollah enable the two actors to act together on regional issues.

This study is composed based on a constructivist approach with an extensive literature review. Constructivist theory is a social approach that has brought a new perspective to the discipline of international relations, apart from traditional theories. The identity characteristics of the actors formed as a result of perceiving each other and the understanding that international culture has an identity lie on the basis of constructivist theory.

In the present research, it is detected that there exist common fate beliefs based on the past experiences between Iran and Hizbollah, and common interests that lead these two actors to act together. The constructivist role of Iran in the establishment and organization of Hezbollah is also highlighted in the current paper. The effect of Iranian foreign policy, which changed in the period of Ahmadinejad, on the relations between the two actors is examined by taking into account the international culture of the period. This study claims that the actors act together for crucial issues such as the Israel-Hezbollah war and the Syrian Civil War that took place in the Middle East after 2005, in line with their common fate beliefs and their identity characteristics developed after understanding each other.

This study has attempted to be essential research in understanding the behavior of the actors in the Middle East, revealing the ontological characteristics of non-state armed organizations, and analyzing the relations between these organizations and states.

Keywords: Iran, Hezbollah, Constructivist, Ahmedinejad, Middle East

SİMGE VE KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AB: Avrupa Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

DDSÖ: Devlet Dışı Silahlı Örgüt

EMEL: Yoksun Hareketi Lübnan Direniş Tugayları

EL-NUSRA: Şam Halkına Destek Cephesi

FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü

HAMAS: Filistin İslami Direniş Hareketi

IŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı

ÖSO: Özgür Suriye Ordusu

PYD: Partiya Yekitiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)

UNİFİLL: Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Barış Gücü

YPG: Halk Savunma Birlikleri

GİRİŞ

Günümüzde birçok devlet dışı silahlı örgütün, devlet kimliğine sahip örgütlerle, bazen meşru zeminde bazen de uluslararası yapının arka zemininde, dostane ve işbirlikçi ilişkiler kurduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun böyle olamayacağını, devletlerin yalnızca kendileri gibi uluslararası anlamda meşru kabul edilen sosyal yapılarla ilişkili olabileceğini iddia edenler, günümüz uluslararası ilişkilerine ampirik yaklaşma konusunda temkinlidirler. Ancak konstrüktivist anlayış, aktör seçiminde daha özgür davranılması konusunda, bizim çalışmamızın önünü açmaktadır.

Konstrüktivizm, uluslararası ilişkilerde 1990'ların başında ortaya çıkan, geleneksel teorilere alternatif oluşturan sosyal bir yaklaşım türüdür. Konstrüktivizm bize, sosyal yapı içerisinde bulunan bütün aktörlerin, bir sosyal inşa sonucu ortaya çıktığı fikri ile hareket etme imkânı sağlar. Konstrüktivist yaklaşıma göre sosyal yapılar, öznelarası etkileşim sonucu ortaya çıkan ve öznelerin inanç, değer ve algılarının ürünü olan olgulardır. Konstrüktivizm, devlet merkezli bir yaklaşım olmasına rağmen, sosyal yapı içerisinde inşa edilmiş ve uluslararası yapıyı inşa etme yeteneği olan bütün özneleri, aktör olarak kabul eder. Aktörlerin olduğu gibi uluslararası sistemin de bir kültürü ve bu kültür çevresinde oluşmuş bir kimliği vardır. Kimlikler, aktörlerin birbirini, inançları ve değerleri üzerinden algılaması sonucu inşa edilir.

Konstrüktivizm, devlet kimliklerinin diğer öznelere ile etkileşim yoluyla sosyal olarak inşa edildiğini ortaya koyar. Konstrüktivizme göre devletler, uluslararası sistemde etkileşim halinde iken ben ve öteki kimliklerini belirleyerek sahip olduğu değer, inanç ve algılar ile uluslararası yapı içerisinde politika belirler. Wendt'a göre konstrüktivist model, benliğin sınırlarının tehlike altında olduğunu ve bu nedenle etkileşim sırasında değişebileceğini ifade eder, böylece devletler işbirliği yaparak kolektif bir kimlik oluştururlar. Oluşan bu yeni kolektif kimlik, aktörlerin algılarını inşa etme özelliğine sahiptir.

Devletler meşru şiddet kullanımının yegâne aktörleridir. Ancak bir olgunun meşru olmayışı, onun yokluğuna veya dikkate değersizliğine delil olarak gösterilemez. 20.yy'da devlet dışında sistemli olarak şiddet kullanma yeteneğine sahip, yeni

örgütlenmeler oluşmuştur. Bu örgütler, devlet dışı silahlı örgütler olarak adlandırılır ve uluslararası yapının en güncel aktörlerinden biridir. DDSÖ'ler çeşitli ortak amaçlar etrafında birleşmiş insanların, algı, inanç ve değer yargılarıyla inşa edilmiş, sosyal yapılar olarak görülse de inşası sırasında uluslararası sistemin güncel kültüründen etkilenir ve inşasında üyesi bulunduğu ülkenin iç dinamikleri kadar farklı ülkelerin inşa politikaları da etkilidir.

Konstrüktivizme göre devletler işbirliğine açık aktörlerdir. Devletler işbirliği yaptığı sırada ortak kader inancı ile gurup seçilimi yapmaktadır. Herhangi bir örgüt ile ortak kader inancına sahip olduğunu düşünen devletler, nasıl ki makro anlamda uluslararası örgütlerle işbirliği yapabiliyorsa, mikro anlamda da aynı yolu izleyerek daha küçük örgütler ile de işbirliği yapabilirler. Bu örgütler çeşitli sivil toplum örgütleri olabileceği gibi devlet dışı silahlı örgütler de olabilir.

Devletler kendi toplumları veya gerek tarihsel gerekse inanç bakımından bağları bulunan diğer toplumları, inşa etme eğilimindedir. Uluslararası sistem buna kısıtlama getirdiği zaman, devletler bu kısıtlamaları aşabilmek için, etkisi altına aldığı toplumların içinde çeşitli örgütlü yapılar oluşturabilir veya oluşumuna destek verebilir. Bu örgütlü yapılar, bazen de devlet dışı silahlı örgütler haline gelebilir. Bu noktadan bakıldığında DDSÖ'ler ile devletler arasındaki ilişkinin temel dayanak noktası geçmişe dair inançların olmasıdır.

Çalışmamız 1979 yılında İran İslam Devrimi ile inşa edilen Şii kimlikli yeni İran Devleti ile 1982 yılında Lübnan iç dinamikleri ve Ortadoğu'da yaşanan Şii hareketleri ile inşa edilen Hizbullah arasındaki ilişkileri, konstrüktivist yaklaşımla ele almayı amaçlamaktadır. İran, devrim sonrası ortak kader inancına sahip olduğunu düşündüğü bölgedeki toplumlar ile iyi ilişkiler kurabilmek adına, devrim ihracatı politikası geliştirmeye başlamıştır. Devrim ihracatının en güçlü karşılık bulduğu ülkelerden biri de Şii nüfusun yoğun olarak yaşadığı Lübnan olmuştur. Ancak devrim ihracına karşı, İran'ın karşısına uluslararası sistem çıkmıştır. İran sistem engelini ortadan kaldırmak için fikirsel olarak etkisi altına aldığı Lübnan'da Hizbullah örgütünün kurulmasında öncülük etmiştir.

İran ile Hizbullah arasındaki ilişkiler, dönemsel olarak farklılıklar göstermektedir. Devrimin hemen ardından İran sert bir dış politika yaklaşımı

benimsemiş ve “Ne doğu Nede batı” anlayışı ile kendi bölgesinde ilişkiler kurma çabasına girişmiştir. Değişen uluslararası yapı ve politikacıların algısı sebebiyle bu sert politika, cumhurbaşkanları Haşimi Rafsancani ve Muhammed Hatemi zamanında yumuşamaya başlamıştır. Ancak 2005 yılında Mahmud Ahmedinejad’ın cumhurbaşkanlığı görevine gelmesi ile birlikte, İran dış politikası devrimin ilk yıllarına ait özellikler sergilemeye başlamıştır. Mahmud Ahmedinejad, ABD ve İsrail karşıtı sert söylemlerde bulunmuş, bu dönemde birçok konuda beraber hareket ettiği Hizbullah’a olan desteklerini arttıracaklarını belirtmiştir. İran dış politikasındaki bu ani yeni kimlik anlayışı, İran ile Hizbullah arasında yeni bir etkileşimin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Çalışmamızın analiz alanı, 2005 ve 2013 yılları arasını kapsayan İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad döneminde İran ile Hizbullah ilişkilerini konu alacaktır.

Günümüzde İran dış politikasının konstrüktivist açıdan incelenmesi olağan bir durum haline gelmiştir. Ancak incelemelerin çoğu konstrüktivizmin yalnızca kimlik inşası argümanı üzerinden değerlendirilmiştir. Bu yüzden İran üzerine yapılan araştırmalarının çoğunun dayanak noktası Şii inancı üzerinden olmuştur. Biz Şii kimliği üzerinden yapılan konstrüktivist bir yaklaşımın eksik olacağı yönünde bir kanaat ortaya koymaktayız. Çünkü konstrüktivizmin kimlik inşa fikri durağan değil, intersubjektif ilişkiler sayesinde sürekli değişen bir süreç ifade eder.

Çalışmamız konstrüktivizmin kimlik anlayışından çok öznelerarası etkileşim, ortak kader inancı, ben ve öteki algısı argümanları üzerinden olacaktır. Hizbullah örgütünü de bir aktör olarak kabul eden konstrüktivizm nasıl ki devletler arasında algılamaya dayalı bir inşa süreci varsa İran ile Hizbullah arasında da aynı açıdan konstrüktivist ilişkilerin olduğunu ortaya koyulmasını amaçlamaktadır. Çalışmamız İran ile Hizbullah arasındaki ilişkileri incelerken salt İran merkezli bir bakış açısı kullanmamıştır. Çalışmamızda Hizbullah ve İran ayrı ayrı iki aktör olarak ontolojik açıdan ele alınmış, sonrasında ise bu iki aktörün ilişkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız esnasında akademik kaynaklı birçok makale ve kitaptan geniş bir uluslararası kaynak taraması, İran ve Hizbullah liderlerinin basına yansıyan demeçleri ve gazetelerde yayınlanan haberlerden yararlanılmıştır.

Çalışmamız konstrüktivist bir yaklaşımla ele alınmakla birlikte teorik olarak Alexander Wendt'in argümanları ön plana çıkartılmıştır. Konstrüktivist anlayışın tarihsel süreçlere büyük değer atfetmesi, bizim çalışmamızın siyasi tarih açısından ele alınmasının önünü açmıştır. Çalışmamız konstrüktivist bir yaklaşımla, tarihi olgular üzerinden şu sorulara cevap aramaya çalışmaktadır:

- Devrim sonrası İran dış politikasını şekillendiren, ben ve öteki algısı nedir ve nasıl inşa edilmiştir?
- Lübnanlı Şii nüfusun Lübnan iç siyasetinde inşa edilme süreçleri nelerdir?
- Hizbullah'ın kurulmasında etkili olan inşa süreçleri nelerdir?
- Lübnanlı Şii nüfus ve İran arasındaki ilişkiler nelerdir?
- Hizbullah'ın fikri ve maddi inşa sürecindeki İran'ın payı nedir?
- İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin yönünü belirleyen etkenler nelerdir?
- Ahmedinejad dönemi İran ile Hizbullah ilişkilerinin seyri nedir ve bu dönemde ilişkilerin seyrini belirleyen olaylar nelerdir?

Çalışmamız bütün bu sorulara cevap vererek uluslararası sisteme çok aktörlü ve ontolojik yaklaşmanın, olaylara daha ampirik ve faydacı bir yön kazandırdığı fikrini, İran-Hizbullah ilişkileri üzerinden vermeyi amaçlamaktadır. Çalışmamızın siyasi tarih açısından amacı ise Ahmedinejad dönemi İran-Hizbullah ilişkilerinin konstrüktivist açıdan algılanmasını sağlamaktır.

Çalışmamızın ilk bölümünde öncelikli olarak, uluslararası ilişkilerde konstrüktivist yaklaşımın disiplin içindeki yükselişi, temel argümanları ve uluslararası disiplin içerisindeki aktör ve yapı anlayışına değinilecektir. Bu bölümün aktör alt başlığı altında başka bir başlık açılarak devlet aktörünün kimliğini inşa etme süreci ve dış politika karar sürecindeki konstrüktivist davranışları, Alexander Wendt'in bakış açısından ortaya koyulacaktır. Alexander Wendt konstrüktivist yaklaşımı uluslararası ilişkiler disiplinine yeni bir teori oluşturabilmek adına 1999 yılında yazdığı "*Uluslararası İlişkilerin Sosyal Teorisi*" isimli kitabında uyarlamıştır. Bölümün sonunda ise devletler ile devlet dışı silahlı örgütler arasındaki ilişkilerin konstrüktivist anlayışla analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın bir sonraki bölümünde, 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi'nin ardından İran'ın uluslararası sistemi algılama biçimi ve bu algılamanın

ortaya çıkardığı yeni ben ve öteki anlayışı ortaya koyulacaktır. Devrimin ardından İran, daha önce var olan ABD ve Batı eksenli dış politika algısının yönünü değiştirmiştir. Devrim öncesi ABD'nin Ortadoğu'daki en güçlü müttefiki olan İran, devrim sonrası ABD'yi "büyük şeytan" olarak ilan etmiştir. İran, ABD'ye karşı yeni bir öteki algısı geliştirmiştir. ABD ise İran ile gerçekleşen yeni etkileşime karşılık olarak yeni bir algı inşa etmiş ve İran'ı tehlikeli olarak tanımlamıştır. Görüldüğü üzere İran ile ABD arasındaki ilişkilerin değişmesinin ardındaki temel sebep, İran'ın yeni dış politika yapıcılarının ABD'yi algılama biçimidir. Bu bölüm altında önce İran dış politikasını inşa eden temel dinamikler ve dış politika yapım süreci ele alınacak ardından Ayetullah Humeyni, Haşimi Rafsancani, Muhammed Hatemi ve Mahmud Ahmedinejad döneminde İran dış politika anlayışı karşılaştırmalı olarak konstrüktivist bir anlayışla ortaya koyulmaya çalışılacaktır. İran'ın dört döneme ayırabileceğimiz bu dış politika algıları dönemin uluslararası kültürü ve politika yapıcılarının algılaması sebebiyle farklılıklar göstermektedir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Hizbullah'ın inşasına, Lübnan siyasi tarihi göz önüne alınarak Lübnan Şii toplumu üzerinden bir alt yapı oluşturulacak devamında ise Lübnan'daki Şii örgütlenmeleri ve Hizbullah'ın kuruluşu ve faaliyetleri, İran etkisi göz önünde bulundurularak işlenecektir. Hizbullah, Lübnan siyasi ve sosyal yapısı içinde inşa olunmuş, silahlı ve siyasi kanadı olan bir örgüttür. Hizbullah'ın kuruluşunda Lübnan tarihi boyunca inşa edilmiş, Lübnan Şii toplumunun etkisi büyüktür. İran İslam Devriminin ardından Lübnan Şii toplumu ile iletişimini arttıran İran, Hizbullah'ın kuruluşunda ve sonraki siyasi ve askeri faaliyetlerinin inşa edilmesinde etkili olmuştur. Ancak gerek İran'ın dönemsel olarak değişen dış politika algısı gerekse Hizbullah'ın İran'ı algılama biçiminden dolayı, İran ile Hizbullah arasındaki ilişkiler dönemsel olarak farklılıklar göstermiştir. Bu bölüm başlığı altında Lübnan tarihinin Şii toplumu üzerine etkisi, bağımsızlık öncesi ve bağımsızlık sonrası dönemler ele alındıktan sonra bağımsızlık sonrası Lübnan tarihinin Şii toplumu üzerine etkisi 1958 olayları, Filistin meselesi ve İsrail'in Lübnan işgali üzerinden değerlendirilecektir. Bölümün devamında Lübnanlı Şiilerin örgütlenmesi ve İran etkisi, EMEL hareketinin kuruluşu ile başlatılacak, ardından EMEL'den Hizbullah'a geçilecek, Hizbullah kurulduktan sonra ise faaliyetleri İran etkisi göz önüne alınarak incelenecektir.

Çalışmamızın analiz bölümü olan dördüncü bölümde İran altıncı cumhurbaşkanı olan Mahmud Ahmedinejad dönemindeki İran Hizbullah ilişkileri konstrüktivist açıdan ayrıntılı olarak ortaya koyulacaktır. 2001 yılından sonra ABD'nin Ortadoğu üzerindeki etkisini arttırması, İran'ın tehdit algılarının artmasına ve entegreye yönelik dış politika anlayışından vazgeçmesine sebebiyet vermiştir. Mahmut Hatemi'nin son dönemlerine rastlayan bu süreç Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra etkisi söylemsel olarak da ortaya koymaya başlamıştır. Ahmedinejad döneminin köktenci ve sert dış politika algısı, İran'ın Hizbullah ile ilişkilerini arttırmasına sebebiyet vermiştir. Ahmedinejad döneminde gerçekleşen ve İran ile Hizbullah'ın ortak çıkar algılarının ortaya çıkmasına sebep olan bazı meseleler bu ilişkinin pratik olarak ortaya koyulmasında etkili olmuştur. Bu bölüm altında öncelikle Ahmedinejad döneminde İran dış politika yapıcılarının ve Hizbullah'ın birbirini algılamaları ele alınacaktır. Bölümün devamında 2006 yılında gerçekleşen Hizbullah ve İsrail savaşında İran'ın rolü ele alındıktan sonra Hizbullah'ın Suriye iç savaşına dâhil olması İran faktörü göz önünde tutularak incelenecektir.

Sonuç bölümünde ise İran ile Hizbullah ilişkilerinin konstrüktivist açıdan ele alınmasının, Ortadoğu siyasetinin algılanması ve İran'ın dış politika algısının ontolojik olarak incelenmesine katkıları ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TEORİK ÇERÇEVE: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KONSTRÜKTİVİST TEORİ

1.1.ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KONSTRÜKTİVİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI

1.1.1.Kavramsal olarak konstrüktivizm

Konstrüktivizm kavramı, salt bir uluslararası ilişkiler teorisi olmayıp, sosyal bilimlerin genelinde, özellikle 1960'larda yükselişe geçen, sosyoloji alanındaki çalışmaların da etkisiyle, kabul görme alanını genişletmiş, bir yaklaşım türüdür. Kavramın temel iddiası, maddi olgulardan ziyade, sosyal olguların; sosyal yapı içerisinde kendine yer bulan öznelerin arasında gerçekleşen, intersubjektif¹ bir etkileşim ile inşa edilmiş olduğudur (Wendt, 2016: s. 22).

Konstrüktivist anlayış, rasyonalizmi tekelinde bulunduran, geleneksel teoriler olan; realizm ve liberalizme karşı getirdiği eleştiriler ile sosyal bilimlere katkıda bulunmuştur (Kubalkova, 2001: s. 15-37). Kavramın getirdiği eleştiriler, 20.yy'da, sosyal bilimlerde, farklı bakış açılarının oluşabilmesini sağlamıştır. Konstrüktivistlere göre gerçeklik objektif değildir, gerçeklik; içinde bulunduğu yapının öznelerinin algılaması sonucu ortaya koyulan bir olgudur. Öznelerarası bu algılamalar, öznelerin birbiri ile olan etkileşimleri sonucu ortaya çıkar (Hayes ve Oppenheim, 1997: s. 88).

Konstrüktivizmin felsefi alt yapısını, Kant ve Hegel'in bilgi felsefesi anlayışı oluşturmuştur. Kant ve Hegel, bilginin, sosyal olarak inşa edilmiş bir olgu olduğunu iddia etmektedir. Kavramın felsefi alt yapısının yanında, kuramsal alt yapısını da hazırlayan bu düşünürlerin, bilgi inşa süreci; bilme arzusu taşıyan öznenin, arzuları doğrultusunda, bilginin ortaya çıkması şeklinde gerçekleşir. Kant ve Hegel'in bilgi felsefesi anlayışı, yalnız maddi olgulardan bahsederek, deneyimlerimizi, fikirlerimizi ve en önemlisi değer yargılarımızı, görmezden gelme konusunda, bizi engellemiş ve bakış açımızın genişlemesine fırsat vermiştir (Delanty, 1997: s. 122). Eğitim alanına

¹“İntersubjektif” kavramı sosyal yapı içerisinde var olan aktörlerin arasında karşılıklı duyuşsal etkileşimi ifade eder. Kavram hakkında daha detaylı bilgi için bakınız.: Nermi Uygur, Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu,1998,İstanbul,Yapı Kredi.

direk yansımış olan konstrüktivist anlayışın da belirttiği gibi, birey boş bir yazı tahtası değildir. Tahtaya çizilen olgular, tahtada daha önceden var olan; deneyimler, fikirler ve inançlar ile yeni bir bütünlük oluşturur (Jones vd 1999: s. 142).

Konstrüktivizmi idealist bir yaklaşım olarak ele aldığımızda, Yunan filozof Platon'a kadar götürmek mümkündür. Platon'a göre nesnelerin dış dünyası, fikirler tarafından yaratılan gerçekliğin, sadece bir yansımasıdır (Arslan, 2006: s. 45). Konstrüktivizmi bu açıdan ele alarak, salt materyal anlayışa karşı duran, fikirlerin üstünlüğünü kabul eden, bir anlayış olarak görmek, elbette yaklaşımın idealist bir yaklaşımın ilerisine gidemediği fikrini doğuracaktır. Ancak konstrüktivizm fikirlere önem verse de asıl üzerinde durduğu konu, maddi veya sosyal olguların, etkileşime dayalı bir inşa süreci sonucunda algı kazandığıdır. Konstrüktivizmin temel dayanağı fikirler değil, yapı içerisinde bulunan öznelarası etkileşimdir. Fikirleri ise bu etkileşimin sağlanması için göz ardı edilemeyecek bir kolektif depo olarak görür. Konstrüktivizmi idealist bir yaklaşım olarak göz önüne alacak olduğumuzda, yeni bir kavram geliştirmek gerekir. Bu kavram intersubjektif idealizm olarak adlandırılabilir.

Konstrüktivizmin metodolojik alt yapısını ise 18.yy'da İtalyan felsefeci Giambattista Vico oluşturmuştur. Tarihin seyri içinde oluşan sosyal yapıların, insan fikirleri tarafından inşa edildiğini savunan Vico'ya göre bu inşa, tarih içinde insanın varlığının en büyük delilidir. Vico'nun sosyal anlayışı, insanların kendi tarihlerini oluşturduğunu ortaya koyar (Tanrısever, 2005: s. 98). Giambattista'nın bu düşüncesine paralel olarak, konstrüktivistler bireylerin davranışlarının, toplum tarafından yönlendirildiğini iddia eder. Birey bağlı bulunduğu toplumun olgularından etkilenirken, aynı zamanda fikirleri ile bağlı bulunduğu toplumu etkiler.

Konstrüktivizm, bilginin her zaman birisi veya bir amaç için oluştuğunu iddia eder. Konstrüktivistlere göre bilginin ve sosyal olguların biyolojik olmaktan daha çok nedensel sebepleri vardır. Bu yüzden konstrüktivistler nedenselleştirme ve kurucu teoriyi sıkça kullanırlar. Nedenselleştirme teorisi, sosyal olguların, özellikle içyapısını analiz etmede konstrüktivistlere yardımcı olur. Neden, öz farkındalığın sonucunda ortaya çıkan soruların, cevaplarını ortaya koyar. Kurucu teori ise bilginin oluşmasındaki dış etkileri ortaya koyar (Wendt, 2016: s. 215).

Konstrüktivist yaklaşım, hem ontolojik² hem de epistemolojik³ analiz yapmaya imkân sağlar. Bilginin ontolojik yapısını ortaya koyarken, konstrüktivizm, nedensel teorileştirme yöntemini kullanır. Epistemolojik yapısını ortaya koyarken ise kurucu teorileştirmeyi kullanır (Smith, 1995: s. 138).

Konstrüktivizmin inşa süreci, durağan bir süreç değildir. Bilgi veya sosyal olgular, öznel arası ilişkiden kaynakladığı için öznel birbirlerine karşı takındıkları fikirler sonucunda yeni davranışlara bürünürler, yeni davranışlar yeni sonuçlar doğurur, yeni sonuçlar yeni fikirler doğurur ve yeniden bir inşa süreci ortaya çıkar (Wendt, 2016: s. 404).

Konstrüktivistlere göre olguların varlığı, fikirlere bağlı değildir, varlıklar var oldukları için vardır. Konstrüktivizmin bahsettiği inşa süreci, var olan üzerine bir inşa sürecidir. İnşa, bize temelini oluşturan argümanlardan ipuçları verdiği gibi, inşa sonucu ortaya çıkan olgunun, geleceği hakkında da tahminler yapmamıza yardımcı olur. Olgular vardır, ancak varlığının kabulünün sebebi dahi, bir inşa sürecinin sonucudur. Kavramın tanımında vurgulan inşa eylemi, fikirlerin varlıklara atfedilen algılamaları oluşturmasıdır (Wendt, 2016: s. 74-76).

Sonuç olarak, Konstrüktivist yaklaşım, sosyal bilimlere pek çok açıdan yenilikler getirmekle beraber, sosyal bilimlere kapsama giren disiplinlere, eski teorilere karşı eleştiri yapabilme imkânı sunmuştur. Konstrüktivizm; bilginin, öznelin, yapıların, ilişkilerin kısacası sosyal bilimlerin irdelediği bütün konuların, bir inşa sürecinin sonucunda ortaya çıktığını savunmaktadır. İdealizmin fikirlere değer veren görüşünün üzerine, fikirlerin kolektif yapısına ve fikirler arası ilişkilerin sosyal düzene yön verdiğine vurgu yapan yaklaşım, uluslararası ilişkiler disiplinine de aynı açıdan yeni bakış açıları getirmiştir.

² **Ontoloji:** Var olmanın ne olduğunu ve buradan yola çıkarak varlığın gerçekte ne olduğunu sorgulamaya yarayan felsefi bir sorgulamadır. Ontolojik sorgulama, varlığın gerçekte var olup olmadığını, nelerin varlık olarak kabul edilebileceğini, varlığın kendi içindeki mikro ve diğer varlıklarla ilişkileri açısından makro boyutlarını ve niteliklerini sorgular.

³ **Epistemoloji:** Bilginin ne olduğunu ve buradan yola çıkarak bilginin kaynaklarını, ölçütlerini ve elde edilme yöntemlerini inceleyen bir sorgulama türüdür. Ontoloji gibi varlığın ne olduğunu değil varlığa ait bilginin ne olduğunu ve nasıl bilindiğini sorgular.

1.1.2.Uluslararası ilişkiler teorilerinin kısa tarihi(Dört büyük tartışma)

Uluslararası ilişkiler disiplini, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, bağımsız bir araştırma konusu olarak ele alınmamış, hukuk ve tarih biliminin altında incelenme imkânı bulmuştur. Westfalya Antlaşması ve Fransız İhtilali'nin ardından oluşmaya başlayan, günümüz devlet anlayışı, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, inşasını tamamlamıştır. ABD'nin başını çektiği, yeni uluslararası sistemdeki, yeni politikaları belirlemek ve uygulanan politikaları yorumlayabilmek için disiplin kendini, bağımsız bir şekilde ortaya koyma fırsatı bulmuştur. Uluslararası sistemdeki, yeni düzeni belirleyici konumda olduğunu, iki dünya savaşının ardından, getirdiği kurallar ve yapılan barış antlaşmalarındaki, madde belirleyici olma özelliğiyle ortaya koyan ABD, yeni sistemi yönetebilmek ve anlamlandırabilmek için üniversitelerinde ilk uluslararası ilişkiler kürsülerinin açıldığı ülke olmuştur (Burchill ve Linklater, 2012: s. 13-109).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, ABD ilk teorisini, uluslararası sistemi ve dünyayı yıkıma uğratan sonuçları göz önüne alarak, düzensizlikten, kendine bağlı yeni bir düzen yaratma çabasına girişmek amacıyla oluşturmuştur. İdealist teori olarak ortaya atılan bu ilk teori, kendini Wilson ilkeleri ve Milliyetler Cemiyeti vasıtasıyla pratiğe dökmüştür. İdealist teori, fikirsel olarak barışı sağlamak için kurulsada İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sonucu, pratikte başarısını ortaya koyamamıştır (Burchill ve Linklater, 2012: s. 15-22).

İdealist yaklaşımın pratikte ortaya koymaya çalıştığı uygulamaların, İkinci Dünya Savaşı'na ve kutuplaşmaya engel olamamasının ardından, disiplin, idealist teorileri eleştirmeye başlamıştır. İdealizme en sert eleştiri getirenlerden biri, İngiliz tarihçi Edward Hallet Carr olmuştur. Edward Hallet Carr, idealizme yönelik eleştirilerini 1919 ve 1939 arası dönemi kast ederek "Yirmi Yıllık Bunalım" adlı eserinde dile getirmiştir. Eleştirinin temel noktası, idealistlerin uluslararası sistemin doğal yapısını, anlamaya yönelik çalışmalarının olmamasıdır (Carr, 2010: s. 35). Realizm adı altında ortaya çıkan, yeni uluslararası ilişkiler teorisi, devletlerin güç ve çıkarlarını materyalist biçimde ortaya koymaya çalışmıştır. Realist düşünürler, uluslararası sistemde güce dayalı bir sistemin başlangıçtan beri var olduğunu, teorinin

temel amacının bu güç dengelerini tespit etmek ve yönlendirmek olduğunu savunmuştur (Eralp, 2009: s. 55-70).

Uluslararası ilişkiler disiplini içindeki ilk büyük tartışma, rasyonel olma iddiasında bulunan bu iki teori arasında yaşanmıştır. İki teori arasındaki tartışmanın temel sebebi, uluslararası ilişkilerin temel yapısı ve niteliğine ilişkindir. Bu ilk tartışma, disiplinin terminolojisinin belirlendiği aşamadır. Realistler uluslararası siyaseti, egemen devletler arasında bir güç mücadelesi olarak görürken, idealistler uluslararası siyaseti, fikirlerin egemenliğinde yönlendirme çabasına girişmişlerdir. Realistler, idealistleri gerçekçi olmamakla suçlamışlardır (Carr, 2010: s. 32). İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan, çıkara dayalı, güç mücadelesi şeklinde gelişen iki kutuplu sistem, gücün yegâne iktidarına inanan realistlerin, idealistler karşısında daha güçlü kanıtlara sahip olmasını sağlamıştır (Adler, 2002: s. 23).

Uluslararası ilişkilerdeki ikinci büyük tartışma ise uluslararası siyaseti tarihi olgulara göre normatif olarak yorumlayan gelenekselcilerle, niceliksel verilere dayandırarak açıklayan ve gözlemlenebilir olan bilgiyi tek doğru olarak gören davranışsalcılar, arasında yaşanmıştır (McClelland, 1969: s. 54). İlk büyük tartışmanın ardından yaşanan bu ikinci büyük tartışma, disiplinin epistemolojik işlenişine bir takım eleştiriler getirmiş olsa da hegemon teorilerin, disiplin içindeki yerini değiştirememiştir. Bu tartışma içinde davranışçılar disipline bir yenilik olarak, metodolojik açıdan yaklaşmayı öne sürmüşlerdir. Gelenekselciler ise disiplinin bir metodolojiye ihtiyacı olmadığını savunmuşlardır. Gelenekselci kesim, bu tartışma içinde, hegemon ideolojiler olan realizm ve idealizmin, var olan anlayışlarını temsil etmektedir (Kaplan, 1966: s. 375-380).

1950 ve 1970’li yıllar arasında yaşanan ve Soğuk Savaş’ın etkisi ile disiplin içinde büyük ses getiren, gelenekselci-davranışsalcı tartışmasının ardından, disiplin içinde var olan teoriler, kendini sorgulamaya başlamıştır. 1960’lı yıllarda disiplin içinde yapının varlığını göz önüne alan ve eski teorilerin temel ilkeleri ile hareket eden, yeni neo teoriler oluşmaya başlamış ve neo-realizm, neo-liberalizm ve neo-marksizim teorileri 1980’lere kadar sürecek, üçüncü büyük tartışmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kennet Waltz, realizme yapısalcı yeni bakış açısı getiren en önemli isimlerden biridir. Kenneth Waltz’ın 1979’ta yazdığı “Theory of International Politics”

adlı eseri, neo-realizmin iddialarını ortaya koymuştur. Neorealistler, klasik realizmin temel ilkeleri olan güç odaklı bakış açısı ve devlet olgusunun önemine saygı duymakla birlikte bu ilkelerin, yapı algısı göz ardı edilerek, bir araçtan öte bir amaç halinde ele alınmasına karşı çıkmışlar ve bu ilkelerin uluslararası siyasetin yapısı dikkate alınarak incelenmesini savunmuşlardır. Waltz'a göre anarşi vardır, ancak bunun nedeni aktörlerin davranışları değil, uluslararası yapının kendine has özelliğidir. Ayrıca neorealistler dünyada var olan bilimsel yönelişe ayak uydurarak, Kaplan'ın itiraz ettiği davranışsalcı yaklaşımın bilimsel ilkesini benimsemeye başlamıştır (Smith, 2005: s. 175-195). Neoliberaler, neorealistlerin değindiği uluslararası anarşi olgusunun, varlığını kabul etmelerine rağmen devletlerin kurdukları işbirlikleri ile istikrarı sağlayabileceklerini iddia etmişlerdir ve tartışma genel olarak bu çerçevede devam etmiştir. Ancak üçüncü tartışma genel olarak; anarşinin doğası, uluslararası işbirliğine dayalı yaklaşımlar, güvenlik ve ekonomi olgularının önem sırasının farklılığı, kapasitenin kabulü ve niyet-beklenti tartışması ve anarşinin olumsuz sonuçları konuları üzerinden neorealizm ve neoliberalizm arasında yaşanmış, üçüncü büyük tartışmanın temasını bu çatışmalar oluşturmuştur (Burton, 1993: s. 360-390).

Disiplin içindeki son ve dördüncü büyük tartışma ise pozitivism ve post-pozitivism tartışmasıdır. Aslına bakılacak olursa, bu tartışmanın unsurları, geride kalan üç büyük tartışmanın içerisinde, varlığını sürdürmüştür. Ancak pozitivism ve post-pozitivism tartışmasının başat unsur olarak ele alınması, sorgulamaya açık ve daha rahat bir disiplinin oluşmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. Pozitivist anlayış, 20.yy'da uluslararası ilişkiler disiplinine damga vuran, gözlemlenebilir ve ölçülebilir olanın salt doğruluğuna inanan, 19.yy'da Fransız sosyolog Auguste Comte'un ilkelerini belirlediği, epistemolojik bir anlayıştır. Pozitivist yaklaşım, doğa bilimleri için uzun yıllardır kullanılan, olguları yalnızca deney ve gözleme dayalı olarak yorumlayan, inançları ve öznel yargıları sürece dâhil etmekten kaçınan, bir yaklaşım türüdür. Pozitivistler bilginin tekliğine ve bilinmesi gerekenin değişmezliğine inanırlar. Uluslararası ilişkiler disiplini, varlığını bilimsel bilgi içinde kabul ettirebilmek adına, pozitivism'e bağlılığını, ortaya çıkışından beri vurgulamaktadır. Ancak özellikle 1960'lı yıllarda, sosyal bilimlerin genelinde başlayan, post-pozitivist eleştiriler, 1980'lere doğru uluslararası ilişkiler disiplini de yoğun bir şekilde etkilemeye başlamıştır. Post-pozitivistler, sosyal olguların, doğa bilimlerinin aksine

yalnızca gözlemlenebilir olana atıf yapılarak ele alınmasına ve bilginin tekelleştirilmesine karşı çıkmışlardır. Post-pozitivistler, insanın değerleri ve inançları olan bir varlık olduğuna, bu değerlere ve yargılara, yalnızca gözlem ve deneyle ulaşamayacağına inanmışlardır (Kaya, 2008: s. 83-111).

1980'lerden itibaren yükselişe geçen post-modern analizler, post-pozitivistlerin, pozitivistlerin karşına daha güçlü çıkmasını sağlamıştır. Post-pozitivistler, pozitivistleri insanı herhangi bir varlık olarak görerek hareket etmek, epistemolojiyi ontolojinin, yani varlığın doğasının önüne koymak ve teorileri olguyu anlamak için değil, olguyu yönlendirmek için kullandıkları konusunda eleştirmeye başlamıştır. (Walt ve Stephan, 1998: s. 14-29).

Bütün bu pozitivizm ve post-pozitivizm tartışmaları sürerken, eleştirisel teorilerden beslenen, pozitivizm ve post-pozitivizm tartışmasında orta yolu bulduğunu iddia eden, konstrüktivizm, 1990'lı yıllardan itibaren yükselişe geçmeye başlamıştır (Frederich, 2004: s. 98). Başından beri var olan tartışmalara, cevap verme iddiasında olması, pozitivizmi reddetmemesi ve savunduğu görüşlerin 1990 sonrası uluslararası yapıyı anlamlandırabilmesi ile birlikte, konstrüktivizm hızlı bir şekilde bu tartışmaların içinden sıyrılmayı ve kimilerine göre yalnızca bir yaklaşım, kimilerine göre bir teori olarak disipline yeni ve geniş ufuklar açmayı başarmıştır.

1.1.3.Yeni teori ihtiyacı

Uluslararası ilişkiler disiplini içinde, gerçekleşen teorik tartışmalar, sosyoloji bilimine karşı olan ilginin artması ve uluslararası siyaseti yönlendiren yeni gelişmelerin ortaya çıkması, var olan teorilerin yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Teorilere getirilen neo yaklaşımlar, disiplin içindeki tartışmaları sonlandırma konusunda yetersiz kalmış ve güncel olayları inceleme konusunda, araştırmacıları tatmin edememiştir. Bu yüzden disiplin gelişen sosyoloji biliminden yararlanarak yeni teoriler üretme çabasına girişmiştir.

Disiplinin kendini bağımsız bir şekilde ortaya koymasından beri geçen zaman diliminde yaşanan dört büyük tartışmayı, bir üst başlıkta değerlendirmiştik. Bütün bu tartışmalar, disiplin içinde, gerek epistemolojik gerekse ontolojik olarak eksik ve

eleştirilmesi gereken yanların olduğunu ortaya koymuştur. Disiplin içinde başından beri varlığını sürdüren eleştirel teoriler, 1980'lerden itibaren gücünü arttırmış ve rasyonellik iddiasında bulunan hegemon teorilere karşı sert eleştiriler getirmeye başlamıştır (Kaya, 2008: s. 83-111). Yaşanan tartışmaların genel olarak bir sonuca ulaşmaması, bazı soruların varlığının halen devam ettiği gerçeğini gün yüzüne çıkartmıştır. Uluslararası ilişkilerde idealist mi olmak gerek gerçekçi mi olmak gerek? Disiplin bir metodoloji dahilinde mi yoksa olaya özgü mü incelenmeli? Uluslararası ilişkilerde yapının önemi ve anarşi kavramının oturtulması gereken yer neresidir? Disiplin salt bir pozitivizm mi içermeli yoksa insan değer ve inançları sosyal olguların algılanmasına dâhil edilmeli mi? Uluslararası ilişkilerin temel aktörleri ve önem sırası nedir? Bütün bu sorular disiplinin kendini geliştirmesini sağlarken, aynı zamanda güvenilirliğinin sarsılmasına sebep olmuştur. Bu noktada bütün bu sorulara cevap verebilme iddiasında ve hegemon teorilerin tahtını zayıflatacak bir teori ihtiyacı doğmuştur.

Bütün bu teorik tartışmaların önemine dikkat çekmekle birlikte, asıl sorunun var olan teorilerin değişen uluslararası sistemi yorumlayamaması ve uluslararası ilişkiler ile ilgili tahminlerinin yanlış çıkması ile ilgili olduğu bir gerçektir. Teorilerin varlığının sebebi, alanı anlamlandırabilmek ve tahmin yürüterek alanı yönlendirebilmektir. Pratikte alana etkisi olmayan bir teorinin, kürsüler arasında tartışma konusu olmaktan başka bir özelliği olmayacaktır. Yeni ve ampirik bir teoriye olan ihtiyaç ortaya çıkmıştır.

1970'lerin sonunda gerçekleşen İran İslam Devrimi, o güne kadar iyi seyreden ABD-İran ilişkilerini tam tersi yönde etkilemiştir. İran İslam Devrimi'nin materyalist yanları olmakla birlikte, devrimin fikrîsel yönü realist düşüncenin materyalist tavrına ters düşmüştür. Devrimin ardından ABD ve İran arasındaki ilişkiler tam tersi bir seyir izlemiştir. ABD'nin Ortadoğu'da Sovyetlere karşı en büyük desteği verdiği İran, ABD'yi büyük şeytan olarak ilan etmiştir. ABD ve İran arasında gelişen bu ani negatif ilişkinin temel sebebi ise devrimi gerçekleştiren yeni yönetimin, ABD'yi algılama biçimidir. ABD'nin realizm veya liberalizm teorilerinin hegemonyasında büyüyen dış politika yapıcılarını, bu ani değişimi ön görme konusunda başarısız olmuştur. Bu durum ABD'nin Ortadoğu'da günümüze kadar varlığını sürdüren bir düşman kazanmasına sebebiyet vermiştir.

1991 yılında, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte savaşın sona ermeyeceğini savunan, realist teorisyenler, savaşın aniden barışçıl bir şekilde sona ermesi ile birlikte, daha ağır bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. Uluslararası kamuoyu, Soğuk Savaş'ın sona erdiği haberini, televizyonlarda boy gösteren İngiliz Demir Ladysi Margeret Teacher'ın ve ABD başkanı George Bush'un ağzından bizzat duymuştur. Ancak bu açıklamalar, Soğuk Savaş'ın neden bittiğini ve bundan sonraki dönemde yenedünya sistemini açıklamak açısından, realizm ve liberalizmin olduğu gibi herhangi bir açıklama getirememektedir. Rasyonalist bakış açısına göre Soğuk Savaş'ın bitiminin materyalist veya güce dayalı bir açıklaması yoktur, Soğuk Savaş'ı bitiren temel sebep, Rus lider Gorbaçov'un uluslararası siyaseti algılama biçimidir. Gorbaçov'un tavrını ve yeni uluslararası düzeni açıklamak isteyen, uluslararası ilişkiler araştırmacıları yeni teorilere ihtiyaç duymuştur (Wendt, 2016: s. 104).

1980 İslam Devrimi ile beraber güçlenmeye başlayan Lübnan kaynaklı Hizbullah örgütü ve Afganistan savaşı sonrası ortaya çıkan El Kaide örgütü gibi örgütler, uluslararası düzen içinde yeni aktörlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Uluslararası düzen içinde devletleri temel aktör olarak gören realizm ve işbirliğini de uluslararası düzene dâhil eden liberalizm, uluslararası düzen içinde, devlet dışı silahlı örgütleri ve bu örgütlerin fikirsel alt yapısı analiz etmekte eksik kalmışlardır. 11 Eylül saldırıları sonucu, uluslararası sistemin içindeki önemini arttırmaya başlayan, devlet dışı silahlı örgütlerin yapısını ve sistem içerisindeki yerini belirlemek isteyen teorisyenler, epistemolojik ve ontolojik bağlamda, aktör ve yapı bağlamında yeni açıklamalar getirmek istemiştir. Bu anlamda eksik kalan realizm ve liberalizme rakip ve eleştirisel yaklaşan, yeni teoriler ortaya koymak istenmiştir.

Sovyetlerin dağılması ile birlikte iki kutuplu sistemin sona ermesi sonucu, realizm dünya güç dengelerinin nasıl sağlanacağını tartışırken, liberalizm yeni sistem içerisindeki fikirlerin dağılımını anlamaya çalışmıştır. Ancak oluşan yeni sistemi algılama açısından bu iki teoride neo yaklaşımlarına rağmen bir çözüme kavuşamamıştır. Yeni sistem sürekli değişen ve parçalı bir güç dengesiyle beraber, çeşitli fikir ayrılıkları ortaya çıkarmıştır. Yapının sürekli değişim içinde olması ve değişen yapının yeni aktörler oluşturması, yeni teorilerin ortaya çıkma ihtiyacını gündeme getirmiştir (Wendt, 2016: s. 15-25).

Uluslararası ilişkilere ampirik yaklaşan yeni yaklaşımlar, sosyoloji biliminin alana etkisini arttırmıştır. Kolektif kimlik, aktörler arası değişen ilişkiler, yeni aktörler ve fikirlerin önemini arttırması, bu argümanların inşa sonucu ortaya çıktığını savunan konstrüktivizme yeni bir araştırma kapısı oluşturmuş ve diğer teoriler karşısında güçlenmesini sağlamıştır. Uluslararası ilişkilere konstrüktivist bir teori kazandıran Wendt'a göre konstrüktivist yaklaşım gittikçe daha deneysel olmaya başlamış, yani uluslararası siyasette görülen somut olaylar üzerinden test edilmeye başlanmıştır (Wendt, 2016: s. 24).

1.1.4.Uluslararası ilişkilere konstrüktivist çalışmalar

Uluslararası ilişkilere konstrüktivist yaklaşımın temellerinin, sosyal olgunun, inançlar ve değerlerden ayrı tutulamayacağını iddia eden, eleştirel teorilerle bağlantısı vardır. Eleştirel teoriler, bilginin tekliği anlayışına karşı çıkarak, uluslararası sisteme eleştiriler getirme inancıyla, disiplin içindeki varlıklarını düşük seviyede de olsa her zaman korumuşlardır. Eleştirel teori 1924 yılında Frankfurt'ta modern toplumsal ve siyasi hayatın eleştirisini yapanlar tarafından kurulmuştur. Eleştirel teori, pozitivist teorilere karşı koyarak bilginin toplumsal yapı ile ilişkisini her zaman ortaya koymaya çalışmıştır. Eleştirel yaklaşımda değerlerden arındırılmış bir sosyal bilim mümkün değildir. Eleştirel teori, disiplinin özgürleşmesi için çaba gösterir. Ortaya atılan teoriler, içinden çıkan toplumun değer yargılarından bağımsız olamaz. Eleştirel teori bu açıdan bakıldığında, hegemon pozitivist teorilere karşı çıkan, bütün post-pozitivist ve post-modernist teorileri içine alır. İngiliz Okulu, feminizm, yapısalcılık sonrası teoriler ve konstrüktivizm hepsi eleştirel teorilerin içinde sayılabilir (Cox, 1981: s. 155-166).

Konstrüktivizme kaynaklık eden diğer bir anlayış ise post-modernizm ve post-yapısalcılıktır. Post-modernizm, hegemonya ilan eden bütün teorilere sert eleştirme getirme çabasıyla, yoğunlaşmıştır. Post-modernist anlayış, yalnız sosyal bilimlerde değil, bütün disiplinlerde etkisini özellikle 1970 sonrası dönemde ortaya koymuştur. Hegemon teorilerin sert bir şekilde eleştirilmesi, bu teorilerin daha fazla açık vermesine, bu durumda konstrüktivizmin kendini ortaya koyabilmesine imkân sağlamıştır. Çünkü post-modernizm bütün genellemelere karşı çıkar. Post-modernizm ile birlikte ortaya çıkan diğer bir anlayış ise post-yapısalcılıktır. Post-yapısalcılık,

uluslararası ilişkiler disiplini içinde var olan varlıkların birbiri ile etkileşim halinde olduğunu ve birbirlerini etkilediğini ortaya koymuştur. Post-yapısalcılık bu anlayışından dolayı, sosyal olguların özelliklerinden daha çok nasıl ortaya çıktıklarını inceler (Waltz, 1979: s. 52).

Konstrüktivizmin ortaya çıkmasında etkili olan ve fikirlerinin tamamlayıcısı görevini üstlenen yaklaşım ise İngiliz Okulu yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, uluslararası bir toplumun varlığından bahseder. Konstrüktivizm 1970’li yıllarda görüşleri ile ön plana çıkmış, Hedley Bull ve Martin Wight gibi düşünürlerin uluslararası toplum anlayışından hareketle, uluslararası yapının çatısını oluşturmuştur. İngiliz Okulu mensupları, uluslararası toplum olarak adlandırdıkları bu yapıyı hegemon teorilerin aksine sosyal bir yapı olarak tanımlamışlar ve bu şekilde bir analiz yöntemi geliştirmenin doğruluğuna inanmışlardır (Wendt, 2016: s. 108).

Bütün bu yaklaşımlar, gerek bilginin değer ve yargılar göz önüne alınarak algılanması, gerek sosyal olguların arasında birbirini etkileyen ilişkilerin olması ve gerekse sosyal olguların inşasına göz kırpmaları bakımından bir miktar konstrüktivist anlayış içerir. Bütün bu yaklaşımlar konstrüktivist teori için cevaplanması gereken soruları ortaya çıkarması ve yeni bir teori için uygun zemini hazırlaması açısından önemlidir. Konstrüktivist teori 1950’li yıllardan itibaren başlayan tartışmaların gölgesinde, onlardan ilham alarak ve cevaplanması gereken sorulara cevaplar oluşturarak kendini iddialı bir şekilde ortaya koyabilmiştir (Adler, 2002: s. 83).

Konstrüktivist teorinin ortaya çıkması için ise dördüncü büyük tartışma olan pozitivist ve post-pozitivist tartışmasının beklemesi gerekecektir. Konstrüktivist teori, bu son büyük tartışma içinde eleştirel teorileri basamak olarak kullanarak, rasyonel olma iddiasında bulunan teorilere karşı çıkmış, sonrasında ise üzerine bastığı eleştirel teorilere de karşı durmuştur. Ancak onun bu orta yolcu olma anlayışı, onun disiplin içinde hızlı bir şekilde yükselmesine sebep olmuştur. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle beraber, bu sonu kestiremeyen neorealizm ve neoliberalizm, eleştirel teoriler tarafından sert şekilde eleştirilmeye başlanmış ve bu durum konstrüktivist yaklaşımın güçlenmesini sağlamıştır (Kaya, 2008: s. 72).

Konstrüktivizmin uluslararası ilişkilere uyarlanmasında üç temel yaklaşım vardır. Bunlardan ilki Nicholas Onuf’un konstrüktivizmi tanımlaması olarak

görülebilmektedir. Konstrüktivizm kavramı uluslararası ilişkiler disiplini içinde ilk olarak 1989 yılında Nicholas Onuf tarafından ortaya konulmuş ve “insanlar ve toplumlar birbirini inşa eder veya oluşturur” şeklinde bir iddia ile ortaya çıkmıştır. Bu iddianın temelinde İngiliz okulunun, eleştirel teorilerin ve bilgi felsefesinin payı büyüktür. Nicholas Onuf, fikirlerinin yapılandırma kuramından ve özellikle Giddens’in çalışmalarından ilham alarak oluştuğunu belirtir (Nicholas, 1998: s. 58-78).

Konstrüktivizmi uluslararası ilişkilere ikinci uyarlayan isim ise Friedrich Kratochwill olmuştur. Kratochwill’in konstrüktivist anlayışı sert argümanlara sahip ağır eleştirilere dayalıdır. Rasyonelliğini ilan eden teorilerin varsayımlarına sert bir şekilde karşı durur. Sosyal yapıların değerler olmadan hiçbir anlamlarının olmadığını savunur. Ve pozitivism ve post-pozitivism arasında orta yolu bulmak gibi bir kaygısı yoktur. Kratochwill bu açıdan Alexander Wendt’in konstrüktivist anlayışını eleştirir (Kratochwill, 1989: s. 25-34).

Konstrüktivist yaklaşımın dünya siyasetini anlamlandırmak ve tahmin edecek kadar güçlü olduğu varsayımı ise Alexander Wendt’in, *Anarchy is What States Make Of It* adlı makalesinin ardından ortaya koyulmuştur. 1999 yılına gelindiğinde ise Alexander Wendt “Uluslararası ilişkilerin sosyal teorisi” adlı kitabıyla, uluslararası ilişkilerde konstrüktivist teorinin kuramlarını ortaya koymuştur (Wendt, 2016: s. 152).

Konstrüktivizmi meydana getiren bu yaklaşımlar belli konularda farklılıklar içermekle birlikte toplam olarak bakıldığında bir bütünün parçalarını tamamlayıcı niteliktedir. Bir sonraki bölümde Alexander Wendt’in ortaya koyduğu konstrüktivist teori, ayrıntılı bir şekilde ortaya koyulacak ve bu tezdeki konstrüktivist yaklaşım Alexander Wendt’in görüşleri ve konstrüktivizmin toplamı üzerinden yapılacaktır. Bunun nedeni Alexander Wendt’in konstrüktivist yaklaşımının argümanlarının bizim açımızdan daha verili olması ve uluslararası ilişkiler disiplininde kabul görürlüğünün daha yüksek olmasıdır. Uluslararası ilişkilerde konstrüktivizmin felsefi alt yapısını Nicholas Onuf’un attığını düşünürsek Alexander Wendt bu alt yapının üzerine kuramsal girişimi inşa eden kişi olarak görülebilir (Ertem, 2012: s. 182).

1.2.ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KONSTRÜKTİVİST TEORİSİ

1.2.1.Uluslararası ilişkileri konstrüktivist algılamak ve temel argümanlar

Konstrüktivizm, salt bir uluslararası ilişkiler teorisi değil, disipline yönelik epistemolojik ve ontolojik açıdan analiz yapmayı sağlayan, sosyal bir yaklaşım türüdür (Guzzini, 2000: s. 160). Konstrüktivizm, disipline, sosyal bir teori oluşturabilmek açısından Alexander Wendt tarafından uyarlanmıştır. Alexander Wendt yazdığı “Uluslararası İlişkilerin Sosyal Teorisi” adlı kitabında, konstrüktivist bir yaklaşımla teorisini ortaya koyduğunu belirtmiştir (Wendt, 2016: s. 52). Wendt, konstrüktivizmi teorisini oluştururken bir kaynak olarak kullandığını belirtmektedir. Teori, konstrüktivizmi, salt bir şekilde ele almaz, ancak çıkış noktası, konstrüktivizmin sosyal olguların bir sosyal inşa sonucu algı kazandığı fikri ile hareket etmeye dayalıdır. Biz yine de temel yaklaşım olması açısından, Wendt’ın teorisini konstrüktivist teori olarak almanın doğru olacağı düşüncesindeyiz. Wendt ise ortaya koyduğu konstrüktivist teorisinin, bir çeşit yapısal idealizm çalışması olduğunu belirtmiştir (Wendt, 2016: s. 15).

Uluslararası ilişkilerin bu yeni sosyal teorisi, disipline yeni bir ontolojik yaklaşım getirmeyi amaçlamaktadır (Wendt, 2016: s. 40). Ontolojik yaklaşım sosyal olgunun varlığının gerçekliğini anlamamıza yardımcı olur. Realizmin en büyük isimlerinden olan, Edward Hallet Carr’ın ulaşmak istediği yol ile konstrüktivist yaklaşımın ulaşmak istediği yol bu yönüyle aynıdır. Carr, idealizmin ne olduğundan çok ne olması gerektiğine dair yaklaşımına karşı çıkmış ve teorinin sosyal olguları yönlendirmeye çalışmasını, gerçeği bulma noktasında bir engel olarak görmüştür (Carr, 2010: s. 22). Ancak Carr’ın gerçeğe ulaşma yöntemi ve gerçeği algılama yöntemi ile konstrüktivizmin gerçeği algılama yöntemi arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Carr rasyonelliğe dayanan bir gerçeklik algısına sahipken, konstrüktivizm rasyonelliğin akla uygunluk felsefesini reddetmemekle birlikte, rasyonelliğe etki eden algıları da gerçekliğin arayışında çok önemli bir etken olarak görür. Konstrüktivistler ontolojik gerçekçilerdir (Yalvaç, 2010: s. 3-32).

Sosyal teori, oluşumunda iki temel konstrüktivist ilkeyi, prensip olarak belirler. Birincisi toplum tarafından oluşturulan yapılarda, maddi unsurlardan ziyade, fikrinsel

birliğin etkili olduğudur. Sosyal yapılar, fikirlerin inşası sonucu algı kazanır. Bu prensip, realistlerin ve onların destekçisi pozitivistlerin maddi olgu ile sosyal olgu arasında ayırım yapmaksızın oluşturduğu metodolojiye, ters düşmektedir. İkinci prensip ise başat aktörlerin kimlik ve çıkarlarının doğuştan olmadığı, bu aktörlerin fikirlerinin de bir fikir birliği sonucu oluşmuş olduğudur (Wendt, 2005: s. 201). Karşılıklı fikirler ortak bir bilgi, yani kolektif bir kimlik kazandırır. Bu konstrüktivist yaklaşıma göre bireylerin fikirleri toplum tarafından yönlendirilir ve inşa edilir. Toplumun kimliği ise bireyler tarafından meydana getirilir (Parsons vd 2002: s. 267-305). Konstrüktivist teori bu prensibi ortaya koyarak, idealizmin bireye indirgenmiş fikir algısından, farklı bir şekilde idealist tutum sergilediğini ortaya koymuştur. Fikirlerin karşılıklı etkileşimi, konstrüktivizmi idealizmden ayıran en önemli farktır. Konstrüktivist teori, bir manada başlangıçta bu iki prensibi ortaya koyarak, hegemon teorilerin sınırlamalarından kurtulmak ve post-modernizmden aldığı özgürlük fikri ile hareket etmek istemiştir. Konstrüktivist anlayış, realizm ve liberalizmin ontolojik ve epistemolojik temellerine meydan okuyan, yalnızca ideolojik inançla anti-liberal ve anti-realist olmayan; tasarım gereği kötümser veya iyimser olmayan, sentetik bir uluslararası ilişkiler teorisi ortaya koyma iddiasındadır (Ruggie, 1998: s. 858).

Konstrüktivist anlayış biçimi, maddi dünyanın ve sosyal dünyanın, insan eylemi sonucunda ve bu eylemlerin ardından oluşan fikirselle etkileşime dayanan, dinamik normatif ve epistemik olarak yorumlanmasıdır. Konstrüktivistler uluslararası ilişkilerin insan olgusu ile oluşturulan sosyal gerçekler olduğuna inanırlar (Wendt, 2016: s. 30-40). Konstrüktivistlerin insana dayalı yaklaşımını, pozitivistlerden beklemek doğru olmaz. Çünkü onlar deneysel ve gözlemsel verilerden başka doğru kabul etmezler. Charles Taylor, pozitivistlerin bu tutumuna karşılık deneysel verilerin kaba veriler olduğunu, kolektif kimlik ve kültür ile yorumlanma ihtiyacı duyduğunu belirtir. Öznelerarası anlamlar, aktörleri sınırlamayan yapısal özelliklere sahiptir. Bu öznelerarası etkileşim sosyal gerçeklikleri de tanımlar (Taylor, 1999: s. 153).

Konstrüktivizme göre bilgi her zaman birisi veya bir amaç içindir (Cox, 1981: s. 128). Teori oluştururken neden ve nasıl sorularından farklı, başka soruları da mutlaka sormak gerekir. Soruları kabul etmek, istenilen cevapları vereceğini kabul etmektir. Konstrüktivistler yeni sorular sorma konusunda postmodernistleri desteklemektedir. Konstrüktivistlerin bu tutumu, sosyallik içeren yeni bir teorinin ortaya

koyulabilmesine öncülük etmiştir. Gerçekliğine inandığımız yeni bir teori ortaya koymak istediğimizde, modernizmin sınırlandırmalarından kurtulmamız gerekir. Özgürlük, sınırlamaları koyanlara, cevapsız bırakacak sorular sorarak başarılabilir (Taylor, 1999: s. 42).

Konstrüktivistlere göre uluslararası hayatın ontolojisi, devletlerin fikirler aracılığıyla nihai olarak birbirleriyle bağlantı kurma anlamında ‘sosyal’dır ve bu fikirler devletlerin kim ve ne olduklarını tanımlamaya yardım etmeleri anlamında ‘inşacı’dır. Nedensel unsur, sosyal bilimlerde önemli olsa da bir durumun neden gerçekleştiğini açıklar ama ne olduğunu açıklamaz. Bunun için ontolojik yani kurucu unsurlara bakmamız gerekir. Ayrıca nesnel nedenler sosyaldır, kurucu nedenler doğaldır gibi çıkarım yapmak da yanlıştır (Wendt, 2016: s. 208).

Konstrüktivistlere göre sosyal teoriler, diğer teorilerin aksine olgunun teoriyi etkilediği gibi teorinin de olguyu etkileyerek dönüşüm yaşatabileceğini savunur. Sovyet Rusya örneğinde; Gorbaçov’un Soğuk Savaş’ı bitirmesi algıya dayalı, rasyonel bir tutumdur, ancak bunun altında idealizm ve realizm düşüncesinin açıklayamadığı bir durum vardır. Bu durum ise Gorbaçov’un Sovyet Rusya’nın çıkarlarına zarar veren savaşı bitirdiği zaman yeniden toparlanacağı teorisi (Wendt, 2016: s. 104).

Konstrüktivistler, maddi ve düşünsel unsurları aynı anda değerlendirebilme kabiliyetine sahiptir. Onlara göre bir sosyal sistem, hem maddi hem düşünsel unsurlardan oluşan tek bir yapıya sahiptir (Wendt, 2016: s. 238-240). Konstrüktivizm, materyalizmden farklı olarak, insan topluluklarının yapısının öncelikle fiziki bir olgu olmaktan çok kültürel olduğunu; rasyonalizmden farklı olarak ise bu yapıların sadece davranışı düzenlemediğini ayrıca kimlikleri ve çıkarları da inşa ettiğini varsayar. Konstrüktivizm, maddi unsurların sosyal teoriden ayrı bağımsız bazı etkilerini kabul eder ve üçe ayırır. Birincisi aktörlerin maddi kapasitelerinin dağılımı, ikincisi teknolojik farklılıklar ve üçüncüsü coğrafya ve doğal kaynaklar. Wendt maddi gerçeklerin ya düşünceler tarafından ortaya çıktığını ya da maddi gerçeklerin düşünceler yarattığını savunur. Sosyal evrimi yürüten, maddi güçler değil, amaçlarımız, korkularımız ve umutlarımızdır (Wendt, 2016: s. 145-150). Bazı durumlarda fiziksel koşullar belirleyiciyken, diğerlerinde fikirler belirleyici olacaktır.

Bu açıdan ilk düşünmemiz gereken kimin kaç tane silahı olduğu değil, kimin hangi fikirlere ve çıkarılara sahip olduğudur (Wendt, 2016: s. 317).

Sosyal teoriye göre her kimliğin bağlantılı bir ihtiyacı ya da nesnel çıkarları bulunur ve aktörlerin bunları algılayışı, onları harekete geçiren öznel çıkarları meydana getirir. Wendt'a göre toplum, insan deneyiminin dibinden yükselerek kendilerini düzenleyen sosyal olgular olarak düşünülebilir. Kendini düzenleyen gurup kimlikleri yine de inşadırlar.”(*başka ne olabilirler ki?*). Fakat devletlere ve devlet sistemlerine nazaran bu inşalar genellikle dışsal ya da dış kaynaklıdır (Wendt, 2016: s. 263).

Konstrüktivist teori sosyal yapılarda ortak bilginin varlığına inanır, bu ortak bilgi ne makro düzeyde zorunlu bir bilgidir, ne de mikro düzeyde bireysel bir bilgidir. Ortak bilgi, sosyal yapılarda var olan aktörler arası etkileşimin bir sonucudur. Etkileşim yoluyla ortak bilgi inşa edilir. Konstrüktivist teori ortak bilgi ile öznelerarası anlayışı birbirine eşitleyerek, etkileşimin önemine vurgu yapmaktadır. Etkileşim sonucu ortaya çıkan bu ortak bilgi, uluslararası sistemin kolektif kimliğini belirler. Bu kolektif bilgi, öznelerarası etkileşim devam ettiği için yeni anlamlar ve yeni bir kültür kazanır. Konstrüktivizmde aktör yapıyı, yapı da aktörü etkiler, bu iki kavram etkileşim halinde birbirlerini inşa ederler (Wendt, 2016: s. 202-205).

Konstrüktivist teori kültürün önemine vurgu yapar. Ve var olan kültürün kimlik inşa sürecinde etkili olduğunu belirtir. Ancak kültür, hem nedensel hem de kurucu bir etkiye sahiptir. Kültürün kurucu etkileri, yalnız içsel değil, aynı zamanda dışsaldır. Kültür yalnızca bir devletin iç dinamiklerini etkileyerek, dış politikaya müdahale etmez, aynı zamanda da uluslararası sistem içerisinde de bir kültür vardır. Ve bu kültür inşa edilen bir kültürdür. Wendt'a göre kültür bir tahmindir, bu tahminin var olması tahmin edilenin gerçekleşmesini sağlar. ABD ve Rusya Soğuk Savaş döneminde birbirlerini düşman olarak görüyorlardı. Başlarda bu bir kehanetti ancak bu kehanetin etkisi ile düşman oldular. Kültür ise gerçekleşen tahminin etkisi ile yeni tahminler yaratabilir ve bu yeni tahminlerde gerçekleşebilir. Burada bahsedilen tahmin edilen kültürün zamanla bir algıya dönüşerek, yeni bir kültür meydana getirmesidir (Wendt, 2016: s. 218-225).

1.2.2.Yapı

Konstrüktivist teori ilk olarak uluslararası sistemin maddi değil, sosyal bir olgu olduğunu belirtir. Uluslararası toplumu ise devletlerin bağlı olduğu, sosyal yapı olarak görür. Bu uluslararası toplum, düşüncelerin dağılımıyla meydana gelir. Uluslararası toplum aktörler tarafından inşa edilen bir kültüre ve kolektif kimliğe sahiptir. Konstrüktivistler sosyal olgularda, fikirsel etkilere dikkat çekerek idealist yönlerini ortaya koyarlar. Konstrüktivist teoriye göre uluslararası toplumun karakteri, devletlerin birbiri ilgili inançları ve beklentileri tarafından belirlenir ve bunlar geniş bir şekilde maddiden ziyade sosyal yapılar tarafından oluşturulur. Konstrüktivistler uluslararası siyasette maddi temelin rolünün, görece olarak küçük olduğunu savunur (Wendt, 2016: s. 20-30). Konstrüktivist teori, uluslararası toplum fikrini, İngiliz Okulu'nun fikirlerinden etkilenecek şekilde ortaya koymuştur (Küçük, 2009: s. 780).

Konstrüktivistler, bireycilerin aksine, uluslararası sistemin, devlet kimliklerini etkilediğini ve oluşturduğunu savunur. Burada bahsedilen etkileme ve oluşturma tek taraflı bir inşa eylemi değildir, bu inşa eylemi uluslararası sistemin kültürü göz önüne alınarak incelenmelidir. Yapı ile yapan arasındaki etkileşim, uluslararası sistemin ve bu sistem de var olan devletlerin kimliklerin oluşmasını sağlar. Konstrüktivizm devletin ve devletler sisteminin bir etkileşim içinde olduğunu varsayar. Bu manada bakıldığında, nasıl devletin dış politikalarını belirleyen iç kültürel sosyal olgular varsa, devletler sisteminin de yine bu devletlerin uluslararası siyasetini belirleyen, kendine ait bir kültürel sosyal olgusu vardır. Konstrüktivistler bu nokta da analiz birimleri ve analiz düzeyleri üzerinden bir konstrüktivist teori ortaya koymaktadır. Konstrüktivizm, uluslararası siyasetin yapısının da devletler üzerinde inşa edici etkilerinin bulunduğu, bütüncül bir yaklaşımı savunur (Adler, 2002: s. 32).

Konstrüktivizme göre devletler, uluslararası sistemde etkileşim halinde iken ben ve öteki kimliklerini belirleyerek politika belirler. Wendt'a göre konstrüktivist model, benliğin sınırlarının tehlike altında olduğunu ve bu nedenle etkileşim sırasında değişebileceğini ifade eder, böylece devletler işbirliği yaparak kolektif bir kimlik oluştururlar. Oluşan bu yeni kolektif kimlik, aktörlerin algılarını inşa etme özelliğine sahiptir (Wendt, 2016: s. 387).

Konstrüktivistlere göre yapı, tek başına ne neoliberallerin dediği gibi yalnızca mikro-yapı etkisi ile oluşur, ne de neorealistlerin dediği gibi makro-yapı etkisi ile oluşur, yapı bu iki düzeyden de etkilenir. Yani yapıyı oluşturan fail hem mikro düzeyde hem makro düzeydedir (Wendt, 2016: s. 181-186).

Wendt'a göre tek başına anarşi mantığı diye bir şey söz konusu değildir. Anarşi kavramının kendisi, bunun neden böyle olması gerektiğini belirgin kılar. Bu bir varoluşa değil, olmayışa(kuralsızlık) işaret eder. Bize ne olduğunu değil, ne olmadığını söyler. Anarşi içkin bir anlamı olmayan, boş bir araçtır. Anarşiye anlam veren orada yaşayan insan türleri ve ilişkilerinin yapısıdır. Wendt'a göre anarşi bir yokluk halidir ve yokluklar bir yapı olamazlar. Wendt'a göre anarşinin yapısı fikirlerin dağılımındaki farklılıklarla birlikte değişikliğe uğrar (Wendt, 2016: s. 351).

Konstrüktivistlere göre anarşik yapılar, kendi bileşenlerini inşa ederler fakat bu yapılar makro düzeyde değişkenlik gösterirler ve bu nedenle çoklu mantıkları vardır. Bu haliyle anarşi boş bir araçtır ve içsel bir mantığı yoktur. Anarşiler sadece onların içine ne koyarsak, o yapıların bir bileşeni olarak mantık kazanırlar. Konstrüktivist teori, anarşinin varlığını kabul etmekle birlikte, onun süreçten ayrı bir mantığının olmadığını belirtir. Wendt'a göre aktörler ortak beklentiler etrafında hareket eder, bu hareket yeni beklentileri doğurur ve yeniden oluşum süreci ortaya çıkar. "Anarşi devletlerin ona verdiği anlamdır." tezini buradan yola çıkarak oluşturmuştur (Wendt, 2016: s. 355). Konstrüktivizme göre anarşi, devletlerin belirlediği benlik ve öteki oluşturma sürecinin bir sonucudur. Ortak bilgi her zaman ya işbirliği ya da çatışma doğurmak zorunda gibi bir genelleme yapmak hataya düşmektir. Savaş durumu, anarşi veya insan doğasından değil, ortak fikirler tarafından oluşturulur. Konstrüktivizm göre uluslararası siyasetin günlük işleyişi, devletlerin ötekilerle ilişkilerine bağlı olarak sürekli çeşitli kimlikler edinme, bu kimliklere uygun karşı kimlikler oluşturma ve işi sonuna kadar götürme sürecidir (Adler, 2002: s. 149). Bir yapının sosyal olduğunu söylemek, Weber'den alıntılarsak aktörlerin eylemlerini seçmede birbirlerini dikkate aldıklarını söylemektir. Bu süreç aktörlerin benlik ve ötekinin doğası ve kimlikleri hakkında fikirlerine dayanmaktadır ve bu haliyle sosyal yapılar fikirlerin dağılımı veya bilgi depolarıdır.

Konstrüktivizme göre sosyal düzenlilikler, temelde birbirimizin davranışlarını öngörebilmemizi sağlayan ortak fikirlerle belirlenir. Konstrüktivizme göre uluslararası sistem, bir toplumsa onu sosyal ya da kültürel açıdan tanımlamamız gerekir. Wendt uluslararası yapıdaki kültürün belirli ortak bir fikir içermediğini zaman içinde bu ortak fikirlerin değiştiğini ancak buradaki kültürün, farklı ortak fikirlerin devletleri etkileyebilme yönleri olduğunu ortaya koymaktadır. Farklı ortak fikirleri ise üç başlığa ayırır, bunlar; Hobbesçu, Lockeçu ve Kantçı ortak fikirlerdir. Bu fikirler aynı anda bulunabilir, fikrin zaman olarak önce ortaya çıkması yeni fikirlerin daha doğru bir inanış olduğu anlamına gelmez (Wendt, 2016: s. 285). Bu fikirler uluslararası sisteminin inşasında kullanılan tuğlalardır.

1.2.3.Güç ve çıkar

Konstrüktivistler neoliberal ve neorealistlerin güç ve çıkarın kaynağını belirtmeden, direk başlangıç noktası olarak teoriye buradan başlamalarını eleştirir. Maddi güçler ve düşünceleri uygun bir şekilde ayırdığımızda, maddi güçlerin sosyal hayatta göreceli olarak az şeyi açıkladığını görürüz. Konstrüktivistlere göre çıkarlar, düşüncelerden ibarettir. Konstrüktivistler gücün kaynağını çıkarlardan aldığını reddeder, çıkarlar neden olabilir ancak kurucu unsur olamaz (Nicholas, 1998: s.58-78). Konstrüktivistlere göre çıkarları ortaya çıkaran düşünceler olsa da, çıkarların nihayetinde maddi bir zemine, insan doğasına tutunması gerekir. Konstrüktivistlere göre ihtiyaçlar karşılandığında, insanlar memnuniyet duygusu tadar. İhtiyaçlar karşılanmadığında ise endişe, korku ve hayal kırıklığı ile karşılaşırız. Bunlar ise koşullara bağlı olarak, çabalarımızı iki misline çıkarmak, çıkarlarımızı değiştirmek ya da saldırganlığa başvurmak yönünde motive edecektir. Konstrüktivistler korku, güvensizlik ve saldırganlığı klasik realistler gibi insan doğasına bağlamaz, bunların giderilmemiş ihtiyaçlardan dolayı ortaya çıktığını savunur. Korku ve endişeyi engelleme insan doğasının gereği olsa da korku ve endişenin kendisi, sosyal olarak inşa edilmiştir. İnsan çıkarları genlerin değil, düşüncelerin bir işlevidir (Küçük, 2009: s. 782).

Konstrüktivizme göre kültürel olgular, güç ve çıkar kadar nesnel, zorlayıcı ve gerçektir. Konstrüktivistler idealistlerin düşüncelerin gücü için kullandığı, her şey

düşünceden ibarettir, fikriyle hareket etmez veya materyalist öğeleri ön plana çıkarmaz. Düşünceleri meydana getiren bir konstrüktivist inşanın olduğu kabul eder, ayrıca düşüncelerin yanına maddi unsurları da koyar. Konstrüktivistlere göre maddi ve düşünsel unsurlar, sosyal bir yapı tarafından yönlendirilir. Düşünceler olmadan çıkarlar olmaz, çıkarlar olmadan anlamlı maddi şartlar olmaz, maddi şartlar olmadan gerçek olmaz. Konstrüktivistler idealistlerin çıkarların düşüncelere göre oluşturulduğu söylemine bir ekleme yapmıştır. Birçok farklı düşünce vardır, ancak insan doğru kabul etmek istediği düşünce etrafında çıkarlarını oluşturur. Yani inanç ve arzu, düşüncelerin, dolayısıyla çıkarların yönünü belirler. Wendt ulusal çıkarları fiziksel olarak varlığını sürdürme, özerklik, ekonomik refah ve kolektif özsaygı olarak ayırmıştır (Wendt, 2016: s. 193).

Konstrüktivistlere göre güce dayalı siyaset, kendini gerçekleştiren bir kehanettir, onun inançları bu inançları destekleyen eylemler üretmektedir. Konstrüktivistlere göre temel fikir, kimliklerin ve onlarla bağlantılı çıkarların öğrenildiği ve sonrasında aktörlerin önemli ötekiler tarafından nasıl muamele gördüğüne bağlı olarak pekiştirildiğidir. Bu tanım yansıtma ilkesi olarak kavramsallaştırılmıştır. Çünkü ötekilere karşı yaklaşım, kendinin ötekilerin aynasında nasıl görüldüğünü, benliğin ötekiler aynasından nasıl yansıdığını anlamaya çalışmak şeklinde gerçekleşir. Eğer öteki benliğe bir düşmanmışçasına muamele ederse, o zaman yansıyan ön değerlendirmeler ilkesi gereğince, benliğin öteki karşısında kendi rol kimliğine, inancını içselleştirmesi olasıdır (Keyman, 2007: s. 55). Konstrüktivistlere göre ben ve öteki birbirlerine karşı bir tutum takınırlar ve bu tutup etrafında ilişkilerini sürdürürler, ilişkiye geçtikleri her an bu tutumların farklı sonuçlarını ortaya çıkartır. Her yeni sonuç ise etkileşim sonucunda yeni bir sonuç ortaya çıkartır. Biz bu duruma sosyal öğrenme diyoruz. Konstrüktivistlere göre ötekinin bakış açısını tahmin etme de sosyal öğrenmeye ve bir ortak fikre sebebiyet verir. Wendt'a göre bir toplum kültürleri tehdit edildiğinde iyi derece de sosyalleşmiş olan aktörler, içgüdüsel olarak onları savunma eğilimi göstereceklerdir. Aktörler bu durumda hala rasyoneldir, fakat onun temelinde fayda ve rasyonel eylemi hesap ettikleri bir grup vardır (Küçük, 2009: s. 789).

Wendt'a göre bir nesnede, güdülecek amacı meydana getiren şey, içkin bazı biyolojik mecburiyetler değil, değer algısıdır. Bu tarz algılar, kısmen doğa ile iletişim yoluyla öğrenilse de, büyük oranda kültür ile etkileşim yoluyla öğrenilir. Çıkar

oluşturucu düşünceler uluslararası yapının daha mikro bir düzeyinde devletlerin akıllarına girer ve çıkarlara dönüşür. Çıkar oluşturucu düşünceler, uluslararası sistemin ortak düşünceleri ve kültürü tarafından oluşturulur (Wendt, 2016: s. 195).

Konstrüktivistlere göre yapısal şartlar Sovyetler'de öz farkındalığın ortaya çıkmasında zorlayıcı olmadı. Sovyet davranışı değişti, çünkü mevcut arzularına ve inançlarına öz-eleştirel bir şekilde bakmanın sonucunda, Sovyetler çıkarlarını yeniden tanımladı. Yansıtmacı maksatçı açıklama modeli bu süreci, kör güçler modelinden çok daha doğal bir şekilde yakalamaktadır (Adler, 2002: s. 84). Konstrüktivistlere göre uluslararası ilişkilerde arzu aklın önüne geçebilir ve aklımızı yönlendirebilir.

1.2.4. Aktör

Tüm uluslararası ilişkiler teorileri dünya siyasetinde aktörlerin doğası, bu aktörleri çevreleyen bağlamın doğası ve aktörler arasındaki etkileşimin doğası hakkında çıkarımlarda bulunur (Ba ve Hoffmann, 2003: s. 19). Neorealizm aktörlerin güç arayan güvenliğe duyarlı devletler olduğunu savunur. Bu devletler para ve silah gibi maddi olguların, anarşik yapıda kabul ettikleri dünyada çok önemli olduğunu savunur (Ba ve Hoffmann, 2003: s.20). Neoliberaler ise devletlerin yanında uluslararası örgütlere de büyük önem verir ve anarşinin varlığını kabul etmekle birlikte bu varlığın yıkıcı etkilerinden işbirliği ile kurtulabileceğini savunur.

Konstrüktivizmin geniş bir aktör algısı vardır. Onlar ne realistler gibi salt devlet merkezli çalışmayı, nede liberalistler gibi yalnızca aktörlerin fikirsel özellikleri ile hareket etmez. Konstrüktivistler devletleri, bireyleri, uluslararası örgütleri, devlet dışı silahlı örgütleri, sivil toplum kuruluşlarını vb. içinde insan barındıran bütün sosyal yapıları uluslararası sistemin bir aktörü olarak görür ve üzerinde düşünülmesi gerektiğini savunur. Konstrüktivizmin bu düşüncesinin altında sosyal yapı içerisinde etkileşim olan bütün öznelerin sürece dâhil olduğu varsayımı yatmaktadır (Karakoç, 2013: s. 141). Yapı resmin tamamıdır ve bütünlük oluşturur, özneler ise bir yapbozun parçaları gibidir. Resmi oluştururken yapbozun parçalarından birini, görmemek, yanlış algılamalara ve analizlere sebebiyet verecek, gerçek olanı görme konusunda bizi engelleyecektir.

Konstrüktivizm diğer her şey gibi aktörlerinde, kimlik oluşturma sürecine dâhil olduğunu, inşa süreci oluştuğunu ve inşaların oluşumunda rol aldığını belirtir. Konstrüktivizm, realist teori ve liberal teorinin daha önce inceleme alanına girmeyen birçok yeni aktörü disiplinde inceleme fırsatı vermiştir. Bu durum konstrüktivizmin, 1980 sonrası oluşan yeni sistemi daha mikro bir şekilde incelemesini sağlamıştır. Konstrüktivizm aktörlerin belirlenmesi konusunda, neorealizme yakın bir tavır sergiler ancak neorealizme göre devlet dışı örgütlere daha büyük önem verir. Konstrüktivizm birçok aktöre yer vermesine rağmen, devlet aktörünü uluslararası sistemin en önemli aktörü olarak görür ve onun hakkında daha ayrıntılı ve inşacı yaklaşmayı doğru görür (Ertem, 2012: s. 181).

Konstrüktivizme göre aktörlerin her biri bir kimliğe sahiptir, davranış ve eylemlerinde bu kimliğe göre hareket ederler. Kimlik ise aktörün çevresi ve diğerleri hakkında sahip olduğu inançlara göre belirlenir (Adler, 2002: s. 43). Aktör için her yeni deneyim, inşa için yeni bir tuğla demektir. Yeni deneyim yeni inançları ortaya çıkarır. Bu açıdan bir konstrüktivist, tarihi açıdan donanımlı olmalıdır. Ancak aktörler bazen yeni edindikleri kimliklere direnç gösterirler ve bunun için maddi bir sınırlama koyarlar. Ancak bu sınırlama bile yeni deneyimlere ve yeni inançlara sebebiyet verir.

1.2.4.1.Devlet

Konstrüktivistler algı ve inançların insani özellikler olduğuna inanırlar. Bu yüzden herhangi bir sosyal aktör, konstrüktivist açıdan inceleneceği zaman insana indirgenmek zorundadır. Bu yüzden konstrüktivistlere göre devletlerde insani nitelikler taşıyan aktörlerdir. Devletlerinde insanlar gibi maksatçılık, akılcılık ve çıkar gibi insana ait özellikleri vardır. Konstrüktivistler bu niteliklerin asla soyut bir anlam taşımadığını aksine güçlü bir somut anlam taşıdığını belirtir (Wendt, 2016: s. 252).

Konstrüktivistlere göre devletler doğal türler değildir ve bu itibarla toplumsal inşalardan başka bir şey değildir. Nedensel olarak devletlerin bedenlerinin içsel yapılarca oluşturulması, onların birbiri ile etkileşerek kimlikler ve çıkarlar oluşturmasını doğru kabul eder (Küçük, 2009: s. 182).

Konstrüktivistlere göre devletler kendi kendilerini düzenleyen yapılardır. Gücün ve çıkarın peşinde olmaları doğal bir süreç değil tesadüfidir ve sosyal bir inşa sonucu ortaya çıkmıştır. Devletlerin arzularının var olması onlara insani nitelikler yükler. Ancak bu arzular doğal bir süreç gibi işlenemez çünkü devletler arzuları olmasına rağmen biyolojik bir varlık değil, sosyal bir inşadır (Kaya, 2008: s. 152).

Konstrüktivizm, devletleri uluslararası siyasetin aktörü olmaktan çıkarıp bireye ve iç politikaya indirgeyen idealist bakış açısının mümkün olmadığını, bu durumun analiz düzeyinin çözümünden çok, analiz düzeyinin göz ardı edilmesine yol açacağını belirtir. Konstrüktivistlere göre toplum bireyler tarafından oluşturulur ve toplumun genel bir amacı vardır. Devletler ise devlet sistemini oluşturur ve ortak bazı amaçları vardır. Devletlerde insandır ve benlik duygusuna sahiptir ve bu durum uluslararası sistemin doğasını etkiler. Bu durum bizi uluslararası siyaseti dış politikaya indirgemekten korur (Karakoç, 2013: s. 148).

Konstrüktivistlere göre devletler doğaları gereği realist değildirler. Ve devletler doğası gereği kendi çıkarlarının peşinde değildir. Wendt'a göre nesnel ulusal çıkarlar, sadece eylemle ilgili normatif ana ilkeler değil, devletleri belirli şekillerde hareket etmeye uygun hale getiren nedensel güçlerdir. Konstrüktivistlere göre devletler doğuştan bir çıkar ve çatışmaya sahip değildir, bu çıkar ve çatışma ortamı devletler sisteminin kültürü içerisinde oluşmuş bir sosyal inşanın sonucudur (Kratowill, 1989: s. 192).

Konstrüktivizm teorisine göre uluslararası siyasetin günlük işleyişi, devletlerin ötekilerle ilişkilerine bağlı olarak sürekli çeşitli kimlikler edinme, bu kimliklere uygun karşı kimlikler oluşturma ve işi sonuna kadar götürme sürecidir. Konstrüktivistlere göre devletler uluslararası sistemde etkileşim halinde iken ben ve öteki kimliklerini belirleyerek politika belirler (Küçük, 2009: s. 185). Wendt'a göre devletlerin dışarıya doğru gösterdiği direnç, onların var olmasındaki dış etkenlerden biridir. Wendt'a göre devletler, devlet olmaktan kaynaklanan kurumsal kimlikleri nedeniyle ortak asli niteliklere sahiptir ve haklarında genelleme yapmanın mümkün olduğu evrensel ulusal çıkarlar üretir. Wendt'a göre asli devletin beş niteliğinin olması gerekir. Bu beş nitelik ona devlet dememizin sebebidir (Wendt, 2016: s. 341). Bu nitelikler, kurumsal-yasal

düzen, örgütlü şiddetin meşru kullanımını üzerinde tekel iddia eden bir örgüt, egemenlik sahibi bir örgüt, bir toplum ve topraktır.

Konstrüktivistlere göre toplumları inşa etmede potansiyel ana etken, devletin sınırları ve politikalarının kendi yönetimlerine tabi daha önceden mevcut toplulukların sınırları ve ihtiyaçları ile örtüşme derecesidir. Wendt'a göre bir devlet diğer devletler tarafından tanınmasa bile dış egemenliğe sahip olabilir. Bir devletin kimliğini yeniden üretmek için, bir gurubun, kendi topraklarında şiddetin meşru kullanımına dair bir tekeli ellerinde bulunduruyor olması gerekir (Wendt, 2016: s. 315).

Wendt'a göre statükocu devletler sahip oldukları çıkarlara, uluslararası düzen hakkındaki algıları ve bu düzen içinde ki arzuladıkları yer sayesinde sahip olurlar, kaba maddi güçler sayesinde değil. Kolektivist devletler, doğrudan kendi güvenlikleri tehdit edilmiş olsa dahi, kendileri ile özdeşleştirdikleri devletlere yardım etme arzusuna sahiptir (Wendt, 2016: s. 325). Konstrüktivistlere göre devletler bencildir. Bu yüzden yapıdaki değişiklik zor gerçekleşir. Gerçek hayatta devletler mecbur olduklarından daha fazla işbirliği yapmaktadırlar ve ortak kader aracılığıyla gurup seçilimi bu gerçeği açıklamaya yardımcı olur (Wendt, 2016: s. 332).

Konstrüktivizm göre uluslararası düzenin temel amacının şiddeti kontrol altında tutmak olduğu düşüncesi uluslararası düzeni algılamamız açısından bizi sınırlandırır. Bu görüşe göre gücün günümüzde ki en görünür hali örgütlü şiddete dönüşmüş halidir. Örgütlü şiddetin tek meşru ve en güçlü olduğu durum ise devlettir. Madem uluslararası alanda şiddet kontrol altında tutulmak isteniyor, nihai olarak bu kontrolü ilk olarak devletler sağlamalıdır (Karakoç, 2013: s. 150). Devletler örgütlü şiddetin tek temsilcisi olmak isterler ancak 20.yy'da onlara rakip olarak devlet dışı silahlı örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Konstrüktivizm şiddetin küresel olarak kontrol altına alınması meselesinde, temel analiz biriminin devletler olması gerektiğini belirtmiştir. Konstrüktivizm devlet merkezli bir teoridir.

1.2.4.2.Birey

Konstrüktivizm birey aktörünün uluslararası sistemdeki etkinliğini kabul eder. Bireylerin sosyal yapıları temsil edebileceğini ancak bu temsilin tek başına sosyal bir

türün özelliklerini belirleyemeyeceğini savunur. Bireyler tek başına sosyal türleri meydana getiremez. Konstrüktivizm birey aktörüne uluslararası ilişkilerde mikro yapının oluşturulması açısından önem verir. Ancak bireylerin bulunduğu toplumun etkisi olmadan fikirler oluşturamayacağını savunur. Bu açıdan bakıldığında birey aktörü üzerinden yapılacak bir inceleme, bütünü görme konusunda bizi engelleyebilir (Theys, 2018: s.56).

Konstrüktivizm bireyleri iki farklı şekilde analiz eder. Yönetim yetkisi elinde olan ve bir toplumun temsilcisi olan bireyler ve diğerleri. Bu iki farklı birey yapısının etkileşim alanları farklıdır. Yönetim yetkisi elinde olan bireyler, mikro yapı ile makro yapı arasında bir iletişim aracıdır. Bu tip bireyler, yönettiği toplumun inanç ve değer yargıları ile kolektif kimliğini inşa eder ve bu kimliği uluslararası sistemin kimliğinin inşasında kullanır. Aynı zamanda bu bireyler uluslararası yapı tarafından etkilenir ve buradan edindiği yeni kimliği yönetimi altında olan bireylerin yeni kimlik inşasında kullanır (Ak, 2019: s. 203). Yönetim yetkisi elinde olan bireyler önemlidir, ancak onlar sahip olduğu kimliğe tek başına sahip olmamış, içinde bulunduğu mikro ve makro toplumlar tarafından şekillendirilmiştir.

Diğer birey sınıfı ise uluslararası yapının en alt yapıları olarak görülebilir. Bu bireyler uluslararası yapının kendileri tarafından, şekillendirildiğini düşünseler de, onlarında inanç ve değerleri uluslararası yapıda meydana gelen sosyal bir insanın sonucudur. Bireylerin kimlikleri konstrüktivist açıdan önemlidir. Çünkü devlet dâhil, bütün örgütlerin ve sosyal bütün yapıların, temelinde bireyin sahip olduğu kimlik özellikleri yatmaktadır.

1.2.4.3.Uluslararası örgütler

Konstrüktivizme göre normlar, algılar ve inançlar ile inşa edilen aktörlerden birisi de uluslararası örgütlerdir. Sosyal bir varlık olan devletler de inşa edilen çeşitli çıkar ve inançları gerekçe göstererek çeşitli örgütlenmeler kurabilirler. İnşa edilen bu örgütler, uluslararası sistemi inşa etme noktasında etkilidir.

Küreselleşen dünyada devletlerarası etkileşim, aktörler arasındaki etkileşime önem veren konstrüktivistlerin iddiasına göre her geçen gün artacaktır. Çünkü

uluslararası toplum, devletlerin oluşturduğu bir toplumdur. Toplumlari oluşturan fertlerin birbirleriyle olan etkileşimi ile bu sürece dâhil olan kesimlerin çıkarları ve kimlikleri birleşince daha geniş alanları kapsama ve kolektifleşme eğilimi görülmektedir. Bu durum, bir örgütün oluşum ve kuruluş aşamasına katılan ülkelerin çıkarlarını ve kimliklerini diğerleriyle/ötekileriyle yakınlaştırma eğilimi içerisine girecektir. Bu süreç yapıcı manada ilerlemekte ve ortak çıkar ile ortak kimlik olgusunun kapsadığı alanın da genişlemesini sağlamaktadır. Bu sayede uluslararası bir örgüt, zamanla kendi üyelerinden özerklik kazanıp, uluslararası sistemde kendi başına siyasi bir aktör olabilme yoluna girebilmektedir (Dormer, 2017: s. 143).

Konstrüktivistler uluslararası örgütlenmeleri, liberallerin aksine düzenin sağlanması için bir zorunluluk olarak görmez. Örgütler kurulur, çünkü öyle olması istenir (Karakoç, 2013: s. 149). Kimliklerin ve çıkarların kesiştiği anda, aktörler arasında bir örgüt kurma bilinci oluşur. Ancak kurulan bu örgütler, devletlerin iç kimliklerinin belirlenmesinde de etkili olacağı için, daha uzun deneyimler ve tarihsel bir geçmiş gerektirir.

1.3.KONSTRÜTİVİST AÇIDAN DEVLET DIŞI SİLAHLI ÖRGÜTLER VE DEVLET İLİŞKİSİ

Konstrüktivizm, uluslararası sistemin aktörlerini belirlerken oldukça geniş bir yelpaze kullanır. Konstrüktivizme göre sosyal yapı içerisinde bulunan, sosyal yapıyı etkileme ve sosyal yapıdan etkilenme kabiliyeti olan bütün özneler, aktör sayılabilir. Konstrüktivizmin aktörlere bir sınırlama getirmemesi onun uluslararası sisteme daha mikro ve aynı zamanda daha makro bakabilmesini sağlamıştır. Konstrüktivistler uluslararası sistemin fikirlerin etkileşimi ve aktörlerin birbirine karşı takındıkları tavırlar ile inşa edildiğini iddia eder. Bu açıdan bakıldığında, etkileşime dâhil olan öznelerin hepsi, uluslararası sistemi anlamlandırabilmek açısından önemlidir. Konstrüktivizmin aktör anlayışı, onu özellikle 1980 sonrası değişen çok kutuplu uluslararası sistemi algılama açısından diğer teorilerin önüne geçirmiştir.

Konstrüktivizme göre devletler meşru şiddet kullanımının yegâne aktörleridir. Ancak bir olgunun meşru olmayışı onun yokluğuna veya dikkate değersizliğine delil olarak gösterilemez. 20.yy'da devlet dışında sistemli olarak şiddet kullanma

yeteneğine sahip yeni örgütlenmeler oluşmuştur. Bu örgütler, devlet dışı silahlı örgütler olarak adlandırılabilir. Ve bu örgütler uluslararası yapının en güncel aktörlerinden biridir. DDSÖ'ler çeşitli ortak amaçlar etrafında birleşmiş insanların algı, inanç ve değer yargılarıyla inşa edilmiş sosyal yapılardır. Özellikle 20.yy'da bu tip örgütlerin uluslararası sistem üzerindeki etkisi, teknolojik gelişmelerin etkisi ile inanç ve değer yargılarının kolay yayılabilmesinden dolayı belirgin hale gelmiştir. Devlet dışı silahlı örgütler, uluslararası sistemin kültüründen etkilenir ve uluslararası sistemin inşasında kültürleri ile rol alabilirler.

Konstrüktivist bir açıdan bakıldığında DDSÖ'ler toplum içi inanışlar ve uluslararası yapının kültürü çevresinde inşa edilmiş yapılardır. Bu yüzden DDSÖ'lerin sayısını veya etkisini arttırması uluslararası yapının yeni kimlikler edinme özelliğiyle doğrudan ilgilidir. Devlet dışı silahlı örgütler, bir toplum içinde sahip olunan farklı inanç sistemlerinin oluşturduğu yapılardır. Toplum içinde bulunan birey özneleri çeşitli ortak kolektif kimlikler etrafında birleşirler ve bir öteki mantığı belirlerler. Öteki mantığına karşı oluşan tepki silahlı bir hale geldiğinde ortaya DDSÖ'ler çıkar.

Devlet dışı silahlı örgütler farklı amaç ve yöntemlerle hareket etseler dahi sahip oldukları bazı genel özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler; şiddet kullanmaya istekli ve muktedir kuruluşlar olmaları, resmi devlet kurumlarına entegre edilmemiş yapılar olmaları, askeri operasyonlar konusunda özerk hale gelmelerini sağlayan bir takım kaynaklara ve altyapıya sahip olmalarıdır (Vinci, 2008: s. 72-80).

Devlet dışı silahlı örgütlerin 20.yy öncesinde de varlığı bilinmektedir. Ancak 20.yy'daki temel fark bu örgütlerin devletler ile olan etkileşiminin artış göstermesidir. Bu etkileşim kimilerinin zannettiğinin aksine yalnızca düşmanca bir algı retoriğine sahip değildir. Günümüzde devlet dışı silahlı örgütler, devletler ile dostane ve işbirlikçi etkileşim içinde olabilmektedir. Bu işbirliğinin altında yatan en büyük etken ise devletlerin sahip olduğu değerler, inançlar ve çıkarlar ile örgütlerin sahip olduğu değerler, inançlar ve çıkarların kesişmesidir.

Devlet dışı silahlı örgütler, devletler ile olan ilişkilerine rağmen devlet olarak görülemezler tamda bu yüzden işbirliği konusunda devletlere çekici gelmektedirler. Barış süreci ile inşa edilemeyen devlet yapılarında, dış müdahaleler bu inşa sürecinin önemli yapı taşlarıdır (Karakoç, 2013: s. 148). Bu noktada dış müdahaleyi

gerçekleştiren devletler, müdahaleyi DDSÖ'lere verilen destek ile sürdürmeye çalışırlar.

Konstrüktivizme göre devletler işbirliğine açık aktörlerdir. Devletler işbirliği yaptığı sırada ortak kader inancı ile grup seçilimi yapmaktadır. Herhangi bir örgüt ile ortak kader inancına sahip olduğunu düşünen devletler, nasıl ki makro anlamda uluslararası örgütlerle işbirliği yapabiliyorsa, mikro anlamda aynı yolu izleyerek daha küçük örgütler ile de işbirliği yapabilirler. Bu örgütler çeşitli sivil toplum örgütleri olabileceği gibi devlet dışı silahlı örgütlerde olabilir (Wendt, 2016: s. 376).

Terör kavramı birçok yönden ve uluslararası sistemin birçok aktörü tarafından tehlikeli olarak görülse de, devletlerin DDSÖ'leri terör örgütü olarak görmesi konusunda farklı görüşler hâkimdir. Konstrüktivizme göre kolektivist devletler, tehlike unsuru barındırsalar bile örgütlere karşı, kendi çıkarları örtüştüğü sürece olumlu yaklaşımlar sergilemektedir. Bir devlet dışı silahlı örgüt herhangi bir devlet tarafından tehlikeli olarak adlandırılıp terör örgütü kapsamında ele alınabileceği gibi, aynı örgüt başka devletlerden tarafından kolektivist kimlikleri ve çıkarları uyuştuğu derecede özgürlük savaşçıları olarak görülebilir. Devlet dışı silahlı örgütlerin meşru zemin haricinde devlet aktörüne benzer özellik gösterdiği düşünüldüğünde, devlet dışı silahlı örgütlerin bazı ülkeler tarafından terör örgütü bazıları tarafından ise neden meşru yapılar olarak anlaşıldığı ortaya koyulabilir.

Devletler kendi toplumları veya gerek tarihsel gerekse inanç bakımından bağları bulunan diğer toplumları inşa etme eğilimindedir. Uluslararası sistem buna kısıtlama getirdiği zaman, devletler bu kısıtlamaları aşabilmek için, etkisi altına aldığı toplumların içinde çeşitli örgütlü yapılar oluşturabilir veya oluşumuna destek verebilir. Bu örgütlü yapılar bazen de devlet dışı silahlı örgütler haline gelebilir. Bu noktadan bakıldığında örgütler ile devletler arasındaki ilişkinin temel sebebi geçmişe dayalı inançların olmasıdır.

Konstrüktivist anlayış devletlerin kimliklerini inşa ederken ötekilerle ilişkilerine bağlı olarak sürekli yeni kimlikler edindiğinden bahseder. Bu açıdan bakıldığında devlet ve DDSÖ'lerin arasındaki ilişkilerde sürekli olarak değişimler gösterir. Bu örgütler zamanla silahsızlanabilir, siyasi alana kayabilir ve bazen de bu iki organı aynı

anda kullanarak kendine meşru bir zemin inşa etme çabasına girişebilir (Karakoç, 2013: s. 151).

Devlet dışı silahlı örgütler için devletin silahlı gücü tekelinde barındırması tehlikelidir ve onlara karşıdır. Bu yüzden örgütler genel olarak devlet kurumunda var olan düzene karşıdır (Vinci, 2008). DDSÖ'lerin varlığı devlet inşa sürecini zayıflatır. Realizm DDSÖ'leri zayıf ve bastırılabilir güç unsurları olarak görürken, liberaller bu örgütlerin sistem içerisinde işbirliği yapılmak zorunda olunan yapılar olarak görmektedir. Konstrüktivistler ise bu örgütlerin ontolojik yapısının ve kimlik yapısının öneminden bahseder.

Sonuç olarak, günümüzde pek çok DDSÖ'nün devlet kimliğine sahip örgütlerle bazen meşru zeminde bazen de uluslararası yapının arka zemininde dostane ve işbirlikçi ilişkiler kurduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun böyle olamayacağını, devletlerin yalnızca kendileri gibi meşru sosyal yapılarla ilişkili olabileceğini iddia edenler, günümüz uluslararası ilişkilerine ampirik yaklaşma konusunda temkinlidirler. Ancak konstrüktivist anlayış, bu konuda daha özgür davranılması konusunda, bizim çalışmamızın önünü açmaktadır.

Hizbullah örgütü; ABD, İsrail, Kanada, İngiltere gibi ülkeler tarafından terör örgütü olarak görülürken Suriye ve İran için bir terör örgütü değil, Lübnan'ı İsrail'e karşı savunan bir özgürlük hareketi olarak tanımlanmaktadır. Bu durum en büyük sebebi devletlerin Hizbullah'ı algılama farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Biz tezimizde Hizbullah'ı terör örgütü görmek veya görmek konusunda çekimser yaklaşıyoruz. Bu yüzden Hizbullah'ı bütün özelliklerini sergilediği için bir DDSÖ olarak tanımlamak taraftarıyız. Hizbullah, Lübnan'da, içinde bulunduğu toplumun değer yargıları ile ortaya çıkmış, devlet mekanizmalarına entegre olmamış, şiddet kullanma yeteneğine sahip silahlı bir örgüttür. Tezimiz, Hizbullah'ın terör örgütü olduğu veya olmadığını değil, bir devlet dışı silahlı örgüt olarak Hizbullah ile İran arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır. Bir sonraki bölümlerde İran ile Hizbullah örgütü arasındaki ilişkiler, konstrüktivist bağlamda ontolojik bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.DEVRİM SONRASI İRAN DIŞ POLİTİKASI

Devletlerin dış politika yapım süreci, ben ve öteki kimliğine bakış açıları ve sahip olduğu ideolojik yaklaşımlar etrafında inşa edilir. Ben ve öteki kimliğinin oluşması ise öteki ile kurulmuş geçmiş etkileşimleri ifade eden deneyimler ve uluslararası kültürün o dönemki yapısı ile doğrudan ilişkilidir (Wendt, 2016: s. 385). Konstrüktivist bakış açısının bir sonucu olan bu dış politika algısı, en ampirik şekilde, 1979 İslam devrimi sonrası yeniden inşa edilen İran dış politika yaklaşımında kendisini ortaya koyar.

Jeopolitiği ve sahip olduğu ideolojik yaklaşımlarıyla Ortadoğu'nun en etkili ülkelerinden olan İran, köklü bir devlet geleneğine sahiptir. İran, Ortadoğu'nun en etkili ve iddialı ülkelerinden biri olmasının yanında, uluslararası alanda en protest dış politika yaklaşımlarına sahip ülkelerden biridir. İran'ın bu protest dış politika algısı, onu emperyalizm ve sömürgecilik faaliyetlerinden zarar görmüş olan bölgesinde etkili bir ülke haline getirirken, uluslararası alandan ise soyutlamıştır.

Tarih boyunca farklı hanedanlıkların yönetimi altında yaşamış İran toplumu, yaşadığı deneyimler sonucu, hem kendi iç dinamiklerini oluşturacak hem de dış politikasına yön verecek kendisine özgü kimliksel özellikler kazanmıştır. İran'ın köklü devlet kültürünün içerisinde gelişmiş bu özellikler, farklı dönemlerde etkisini yitirse de genel olarak İran dış politikasının yönlendirilmesinde etkili olmuştur. Ancak bir devletin deneyimleri ve ideolojik yaklaşımları ne kadar baskın olursa olsun, söz konusu dış politika olduğunda, var olan uluslararası kültürden etkilenmemesi mümkün değildir. İran dış politikası sahip olduğu kimliksel özelliklerini korumakla beraber uluslararası kültürün ve yönetimdeki idarecilerin fikirleri etrafında her dönemde farklı dış politika davranışları sergilemiştir. İnşa durağan bir süreci değil, etkileşimden dolayı süreklilik arz eden dinamik bir işleyişi ifade eder. Her şey gibi dış politika algıları da inşa sonucu meydana geldiği için İran dış politikasında her dönemde yeni etkileşimler ve yeni algılar sonucu değişiklik göstermiştir.

Bu bölüm altında öncelikli olarak İran dış politika kimliğini inşa eden temel dinamikler; milliyetçilik, Şii felsefesi ve devrim ihracı ve anti-emperyalizm başlıkları altında incelenecek ardından İran dış politika yapım süreci ve bu sürecin aktörleri ortaya koyulacaktır. Bölümün diğer kısmında dönemin dış politika yapıcılarının algıları ve uluslararası kültürünün etkisi ile şekillenen devrim sonrası İran dış politika davranışları dönemsel olarak ele alınacaktır.

2.1.İRAN DIŞ POLİTİKA KİMLİĞİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ

Konstrüktivizm devletlerin insani özellikler taşıdığını, bu yüzden davranışlarının algılar tarafından yönlendirildiğini kabul eder. İnsan algıları boş yazı tahtaları değildir, olguları anlamlandıracak kimliksel özellikler taşır. Devletlerde dış politika yapım sürecinde insani bir özellik olarak, algılarını yönlendirecek kimliksel özellikler taşır. Devletlerin sahip oldukları dış politika algıları, tarih içerisinde kazandıkları deneyimleri ve edindiği inançlar sayesinde inşa edilir. İran dış politikasını etkileyen temel dinamikler, İran toplumu ve İran'ın köklü devlet kültürü içerisinde etkileşimli olarak inşa edilmiştir.

2.1.1.Milliyetçilik

Toplumlar, devlet kimliklerinin belirlenmesinde uluslararası kültür ile birlikte güçlü bir etkiye sahiptir. Devlet kimlikleri ise dış politika yapım sürecinde dışarıya karşı algıları yönlendirir. Konstrüktivist açıdan bakıldığında, toplumsal düşünceler devlet kimliklerine, devlet kimliği ise dış politika yapım süreçlerine etki eder.

Toplumları bir arada tutan en güçlü unsurlardan biri milliyetçiliktir. Milliyetçilik algısı, toplumun içinden yükselebileceği gibi devlet tarafından toplumlara empoze de edilebilir (Marx ve Engels, 1969: s. 503). Konstrüktivist açıdan bakıldığında devletlerin sahip olduğu geçmiş deneyimler, gelecekteki dış politika algılarını yönlendirmede etkilidir. Geçmiş deneyimlerin kendisini gösterdiği en güçlü alan ise milliyetçiliktir.

Konstrüktivizmin dış politikaya yönelik bu iddiasını ispatlayacak en güçlü alanlardan biri ise İran dış politikasıdır. Milliyetçilik, İran toplumunda özellikle Sasani

hanedanlığından beri güçlü bir etkiye sahiptir. İrânlılık olarak kavramsallaştırılan milliyetçilik, hem toplumsal alanda hem de dış politika yapım sürecinde etkili olmaktadır (Salehi, 1988: s. 4-5).

Etnik bir anlam içermeyen İrânlılık kavramı, İrân toprakları üzerinde yaşayanları temsil etmektedir (Eshref, 2017: s. 145). Milliyetçilik kavramının bu anlamı bizzat İrân devlet geleneği tarafından inşa edilmiştir. Bugün nüfusunun yalnızca %51'i⁴ Farsi etnik guruplardan oluşan İrân, tarih boyunca dış güçlerin içerisinde var olan farklı etnik gurupları isyana teşvik etmesinden endişe duymuştur. Devletin sahip olduğu bu algı, İrânlılık kimliğinin inşasına zemin hazırlamıştır (Pollack, 2009: s. 15). İrânlılık, İrân dış politikasına güçlü bir destek sağlarken aynı zamanda İrân'ın dış politika yapım sürecinde dışarıya karşı kuşkucu yaklaşmasına sebep olmuştur.

İrânlılık kimliği Fars dili ve bunun yanında bir dini ortaklığa dayalıdır. Sasaniler döneminden beri Farsça, İrânlıların ortak dili durumundadır. Farsçanın süreklilik arz eden ortak dil olmasından dolayı milliyetçiliğin en büyük etkenlerinden kültür aktarımı, nesilden nesile kolaylıkla sağlanabilmiştir. Bu aktarım her dönemde devlet eliyle bizzat yapılarak, İrânlılık kimliğinin inşası sağlanmıştır (Tarock, 1999: s. 3). İrânlılık kimliğinin inşasında rol olan diğer bir unsur ise dindir. Din unsuru İrân toplumunu bir arada tutmak için her dönemde etkili bir şekilde kullanılmıştır. Sasaniler döneminde Zerdüştlük, devletin dini olarak belirlenmiştir (Eshref, 2017: s. 147). Söz konusu İrân milliyetçiliği olduğunda din olgusunun ön plana çıkmasının sebebi kendine özel bir durumunun olmasıdır. İrân toplumunun sahip olduğu dinler, genel olarak devletin kendine has olma durumu taşır. Sasanilerde Zerdüştlük olmak için temel şart İrân toplumuna ait olmaktır. Devlet dini anlayışı, İrân toplumunda milliyetçiliği güçlendiren unsurlardan biridir (Lımbert, 2009: s. 25). İslâm'ın İrân toplumuna gelişi ile birlikte sekteye uğrayan din algısı, Safevilerle birlikte Şiiilik üzerinden yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır.

İrânlılık kimliği hegemon bir algı üzerine kuruludur. İrânlılar kendilerini bölgede var olan diğer toplumlardan daha üstün ve farklı olarak görürler. Kendi döneminde geniş bir toprak parçası üzerinde büyük bir medeniyet kurmuş Persleri,

⁴ İrân etnik yapısı hakkında ki bilgiler, İrân yönetiminin resmi açıklamalarına dayanmamaktadır. İrân yönetimi nüfus sayımı sırasında etnik özellikleri ölçüt almamaktadır. Bu oran çeşitli araştırmalar ve tahminlerin ortalaması alınarak belirtilmiştir.

ataları olarak gören İranlılar, üstünlük algılarını tarihi olgulara dayandırırılar. Milliyetçilik de herşeyin olduğu gibi bir inşa süreci sonucu oluşur. Ve inşa oluşumunda tarihi olgulardan ve geçmiş deneyimlerden etkilenir. İranlıların bu hegemon millet anlayışı, tarihin birçok döneminde bölgedeki dış siyasetini inşa etmesi bakımından önemlidir. İranlılar kendi üstün milletlerini korumak için, bölgede var olan Türkler ve Araplar gibi birçok milletin asimilasyon etkisinden kendilerini korumaya çalışmışlardır. Bu koruma çabası İran ile bölgedeki devletlerin birbirlerine kuşku ile yaklaşmasına sebep olmuştur (Pollack, 2009: s. 3).

İran'ın sahip olduğu lider millet algısı İran'ın bölgesel güç iddiasında olmasının nedenlerinden biridir. Bu durum çevresindeki ülkelerle ilişkilerini, her zaman seviyeli tutmasına ve çevresinde güvenilmez olarak algılanmasına sebebiyet vermiştir. İran'ın sahip olduğu üstünlük algısı, diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanmış ve çevre ülkelerle arasında sorunlara sebebiyet vermiştir.

2.1.2.Şii felsefesi ve devrim ihracı

Şiilik inancı İslam dini içinde Sünnilik ile birlikte var olan bir diğer büyük mezheptir. Şii inancının doğuşu, İslam'ın ilk yıllarından itibaren başlasa da siyasal bir kültür haline gelmesi, İran'da kurulan Safevi hanedanlığı zamanında gerçekleşmiştir. Şiilik inancı yapısı bakımından protest özellikler taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında İranlılık fikrinin ayrıştırıcı yönünü tamamlayıcı bir özelliği vardır (Ekberi, 2015: s. 20-21).

Kendilerini İslam ile yayılmaya başlayan Arap kültürünün etkisinden korumak isteyen İranlılar, Şiiliği kültürel bir kimlik haline getirmişlerdir. İranlılar arasında yayılan bu Şii kimlik, Safeviler döneminde Irak ve Lübnan'dan getirilen, Şii din âlimlerinin yardımıyla devlet yöneticileri tarafından inşa edilmiştir. İnşa edilen bu yeni Şii kimlik, devlet eli ile uygulandığı için İran milli kimliğiyle harmanlanarak İran'a özel yeni bir forma bürünmüştür (Pustinçi ve Moteggi, 2012: s. 172).

İran'da Safevi hanedanlığı döneminde Şiilik hızlı bir şekilde yayılmıştır. Safeviler Şiilik inancını kullanarak bölgede bulunan, Şii nüfus üzerinde etkili olmaya çalışmış, bu durum Sünni Osmanlı devleti ile çatışma içerisine girmesine sebep

olmuştur. Şiilik inancının İran üzerine etkisi Pehlevi dönemine kadar devam etmiş, bu dönemden sonra ise milliyetçilik, tarihi kültürel unsurlar üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır (Cole, 2002: s. 59).

Şiilik inancı, İran'da toplum içinde varlığını her zaman sürdürme gelmiştir. Şiiliğin devlet yönetiminde yeniden etkili olmaya başlaması ise 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi sonrasında yaşanmıştır. Devrim sonrası Ayetullah Hümeyni'nin önderliğinde İran devlet yönetimi İslami bir kimlik kazanmıştır. İslami yönetim İran anayasasına girmiş ve Hümeyni'nin Velayet-i Fakih fikirleri ile devlet yönetimi sağlanmaya çalışılmıştır.

Şiilik inancının İran toplumuna devrim öncesi ve devrim sonrası en büyük etkisi, ulus inşasını kolaylaştırmasıdır. İran tarihi din olgusunu tarih boyunca, İranlılık kimliğini inşa edebilmek adına etkin bir şekilde kullanmıştır. Milliyetçi duygularla hareket eden İranlılar, Sünni İslam medeniyetinin kültürel asimilasyonundan ve siyasi üstünlüğünden korunmak için protest özellikler taşıyan Şii inancına sıkı sıkıya bağlanmışlardır. Şiilik inancı İslam devrimi sonrası süreçte, İranlıların uzun zamandır yaşanan anti-emperyalist süreçler neticesinde ezilmişlik hissini iyileştirilmesi ve devrim sonrası yaşanan izolasyonun halkın üzerinde oluşturduğu ağır ekonomik yükün halka anlatılması açısından etkili bir araç olarak kullanılmıştır (Kerimiferd, 2009: s. 161).

Şiilik inancının protest özellikleri, İran'ın uluslararası ve bölgesel hegemonyaya karşı zıt tavır takınmasına sebep olmuştur. Safeviler zamanında Osmanlıya karşı sergilenen zıt tavır, 1979 sonrası dönemde kendini uluslararası hegemonya ve Sünni devletlere karşı dış politika yaklaşımında göstermiştir.

Şiilik, İran'ın İslam birliği ideallerinin gerçekleştirilmesine zemin oluştururken aynı zamanda bu birliğin gerçekleştirilmesinde en büyük engellerden biridir. İslam içinde var olan farklı mezhepler, İran'ın bu ideallerinin oluşmasına engel olmuştur. İran, içinde barındırdığı hegemon milliyetçilik algısı ile kurulacak İslam birliğinde önder rolü üstlenmek istemekte ancak bu durum Sünni mezhebe bağlı diğer devletler tarafından tehlikeli olarak yorumlanmaktadır. Şii İslam üzerinden gerçekleştiren bir dış politika algısı, İran'ı Müslüman olmayan dünyanın içinde bulunduğu uluslararası

toplumdan uzaklaştırırken, mezhepçilik anlayışı ise Müslüman ülkeler ile ilişkilerinin zayıflamasına sebep olmuştur (Müctehizade, 2008: s. 140-145).

Şiilik inancının İran dış politika anlayışında en etkin şekilde kullanılması ise devrim ihracatı felsefesi ile gerçekleşmiştir. Devrim ihracı 1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam devriminin temel ilke ve esaslarının bölge ülkelerine aktarılmasıdır. Aktarılmak istenen temel ilke ve esaslar, Velayet-i Vakih inancına ve İslam devleti anlayışına bağlılık içerir. İslam birliği fikrini devrim ihracı fikrini bölgede yayabilmek için kullanan İran'ın asıl amacı devrim ihracı felsefesi ile bölgede kendine bağlı yeni bir kültürel Şii jeopolitiği inşa etmektir (Pustinçi ve Moteggi, 2012: s. 43).

Devrim ihracı fikri 1979 yılında gerçekleşen devrim sonrası ortaya çıkmış gibi görünse de İran tarihi içinde güçlü bir alt yapıya sahiptir. Şiilik inancı, İslam dini içinde Sünniler tarafından dışlanmış bir özelliğe sahiptir. Bölgenin tamamına yayılmış, Şii mezhebine mensup birçok Müslüman, Sünni toplumların içerisinde azınlık durumunda yaşamaktadır. İran, Şiiliği ulusal bir kimlik olarak tanınmasından beri bölgeye yayılan bu azınlıkları kontrol ederek bölgede söz sahibi olmak istemektedir. Şah İsmail döneminde Şiiliği resmi inanç olarak kabul eden Safeviler, Osmanlı topraklarındaki Şii temelli inançlara sahip Müslüman guruplar ile iletişime geçmek istemiş, bu durum Osmanlı ile Safeviler arasında uzun dönemli çatışmalara sebep olmuştur.

İran İslam devrimi ile beraber, Şii inancına mensup topluluklarla devrim ihracı felsefesi ile iletişime geçilmeye çalışılmış, hatta bu felsefe yeni kurulan İran Anayasasına dâhil edilmiştir (Ezgendi, 2016: s. 63-67). İran'ın devrim ihracı fikri özellikle bölgesindeki ülkeler tarafından tehlikeli olarak algılanmış ve bu devletlerin İran'a karşı sert ve dışlayıcı bir tutum takınmasına sebep olmuştur.

Şiilik inancı ve devrim ihracı fikri, İran dış politikasının kodlarında devrim sonrası her dönem varlığını sürdürmüştür. Bu durum İran'ın bölgede yalnızlaşmasına sebep olmuştur. İran devrim ihracı konusunda tam olarak başarılı olamasa da Lübnan, Irak ve Suriye gibi ülkelerde asıl amacı olan Şii toplumuna ulaşmayı başarmıştır.

2.1.3. Anti-emperyalizm

İran'ın dış politika davranışlarında milliyetçilik ve Şiilik önemli idealist unsurlar olsa da, dış politikayı etkileyen en önemli unsurlardan birisi İran devlet kültürü içinde var olan dış müdahaleye karşı endişe ve savunmadır. İran dış politikası, sert bir antiemperyalist karaktere sahiptir. Bunun nedenleri ise son iki yüz yıllık İran tarihinin içinde yatmaktadır (Hunter , 1990: s. 8).

Modern Ortadoğu tarihi son iki yüz yılda birçok dış müdahaleye maruz kalmış ve bu dış müdahaleler İran topraklarının daralmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca son iki yüz yıldır, İran dış devletler tarafından sömürü ve manipülasyonlara maruz kalmıştır. Bu durum İranlıların milli gururlarında rahatsızlık yaratmıştır.

19.yy'ın başlarından 1928 yılına kadar İran, Rusların ve İngilizlerin saldırılarından dolayı Azerbaycan, Dağıstan, Doğu Gürcistan, Afganistan, Türkmenistan ve Kafkasya'da ki topraklarını kaybetmiştir. Toprak kayıpları bir süre sonra İngilizlerin ve Rusların ekonomik sömürü düzenine dönüşmüştür. Bu durum İranlıların milli duygularına zarar vermiş ve emperyalist ülkelere karşı sert tutum takınmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemde İran iç politikasına yönelik, dış müdahaleler de gerçekleşmiş ve dış destekli darbelerle İran yönetimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu dış müdahaleler, İran içinde ki 19.yy'ın başlarında oluşmaya başlayan burjuva sınıfını ve din âlimlerini rahatsız etmiş, ancak bu sınıflar 1908 yılında yapmaya çalıştıkları anayasal reformlara rağmen sömürü düzenini değiştirememişlerdir (Abrahamiam, 2008: s. 35).

19.yy'da İran üzerinde uygulanan sömürü politikaları, 20.yy'da yerini bölgenin petrol rezervleri üzerinden bir sömürü düzenine bırakmıştır. 20.yy'ın başında İran, İngilizlere petrol çıkarma imtiyazları vermek zorunda kalmıştır. Böylelikle İngiltere, İran petrolünün çoğunluğu üzerinde imtiyaz sahibi olmuştur. Zamanla İran'ın pek çok ekonomik kazancı, İngiliz şirketleri üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. Bu durum, İran'ın bir İngiliz sömürüsü haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca İngilizler, Rıza Şah üzerinden İran yönetiminde de etkili olmuşlardır. İngiliz sömürü düzeni içinde İran halkı fakirleşmiş ve bu durum kendilerini asil olarak gören İran milletinin, aşağılık duygusuna kapılmasına sebep olmuştur (Pollack, 2009: s. 52).

İkinci Dünya Savaşı'na kadar İngilizlerin ve Rusların paylaşımına maruz kalan İran, savaşın emperyalist devletlere olan etkisinden faydalanarak, bağımsızlaşmaya çalışmış ancak bu bağımsızlık isteği, dış destekli yeni bir darbe ile son bulmuştur. İngilizlerin desteklediği darbe ile başa gelen Muhammed Rıza, İran yönetiminde İngilizlerin etkisinin devam etmesine sebep olmuştur (Pollack, 2009: s. 52).

1950'lere doğru uluslararası alanda yaşanan demokratikleşme kültürü İran'ı da etkilemiş ve 1951 yılında halk oylaması ile yapılan seçimler sonucu, Musaddık yönetimi başlamıştır. Musaddık yönetimi İranlılar'ın kaybettikleri milliyetçi gururlarını kazanmak için bir fırsat yaratmıştır. Musaddık milliyetçi politikalar izlemiş, ekonominin ve petrolün millileştirilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Musaddık'ın bu millileşme hamleleri zamanla İngilizleri ve ABD'yi rahatsız etmiş ve seçildikten sadece iki yıl sonra Musaddık, ABD destekli bir darbe ile yönetimden indirilmiştir (Chubin ve Sepehr, 1974: s. 3).

1953 yılında ABD destekli bir darbe sonucu başa gelen yeni Şah, ABD ve batı yanlısı bir politika izlemiş, bu durum 20.yy'ın başından beri sömürü düzeninden dolayı milliyetçilik duyguları zedelenmiş, İran âlimlerini ve burjuvasını rahatsız etmiştir. Kum şehrindeki âlimlerin başkaldırışı ise Şah'ın ABD'nin gücünü yanına alması ile başarısızlıkla sonuçlanmıştır. ABD güdümünde şekillenen İran iç ve dış politikası, 1979 İran İslam Devrimine kadar devam etmiştir.

İran tarihinin son iki yüz yılını hem ekonomik hem kültürel olarak etkileyen bu emperyalist tavır, İran İslam Devrimi'ni gerçekleştirenlerin aklında her zaman derin izler bırakmıştır. Devrim sonrasında dış politika yapım sürecinde de emperyalist devletlere güvenilmez bir tavır takınılmıştır. Konstrüktivist açıdan bakıldığında ötekinin bize karşı davranışları bizim davranışlarımızı ve algılarımızı yönlendirir. İran'ın antiemperyalist bakış açısının altında tarih içinde inşa edilen ben ve öteki algısı yatmaktadır.

2.2.DÖNEMSEL OLARAK İRAN İSLAM CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKA DAVRANIŞLARI

Dış politika yalnızca devlet kimliği tarafından inşa edilmeyen aynı zamanda dönemin uluslararası kültürü ve yönetimin dış politika algıları tarafından her dönemde yeniden inşa edilen etkileşimli bir süreçtir. İran dış politikası bir önceki bölümde bahsettiğimiz algılamalara sıkı sıkıya bağlı olarak görülse de zaman içinde değişiklikler göstermiştir.

İslam devrimi öncesi, 20.yy'ın başında, önce İngiltere ve Rusya'nın işgalleri, sonrasında ise ekonomik sömürülerine maruz kalan İran, İkinci Dünya Savaşı'nın emperyalist devletleri oyalamasından faydalanarak özgürleşmek istemiş ancak ABD, İngiltere ve Rusya'dan kalan boşluğu doldurarak İran üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Devrim öncesi İran yönetimi, ABD ve batı yanlısı bir tutum izlemiştir. ABD'nin desteğiyle başa geçen Şah, İran toplumunu batı fikirleri ile yeniden inşa etmeye çalışmış, dış politikadaki yönünü ise batıya çevirmiştir. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin doğudaki temsilcisi ve en yakın müttefiki olan İran, ABD'nin desteğiyle askeri olarak güçlenmiş, ancak bağımsız dış politika yürütmek konusunda başarısız olmuştur.

İran yönetiminin toplumda inşa etmeye çalıştığı batı yanlısı tutum, İran içindeki Şii İslam âlimlerini, ABD'ye karşı koşulsuz bağlılık ise milliyetçi kesimi ve komünistleri rahatsız etmiştir. Bu durum ülke içinde Şah'a karşı olan muhalefetin artmasına sebep olmuştur. Şah'a karşı muhalefetin en radikal gurubunu ise önemli Şii âlimlerinden olan Ayetullah Humeyni'nin başını çektiği Kum şehrindeki âlimler oluşturmuştur. Şah kendisine karşı gelen Şii ulemanın isyanını, ABD'nin sağladığı imkânlar ile bastırmış ve Humeyni'yi tutuklatarak, sürgüne göndermiştir.

1979 yılına gelindiğinde İran içindeki muhalefet etkisini arttırmış ve Şah ayaklanmaları bastırmakta yetersiz kalmıştır. Ayaklanmaları bastıramayan Şah, ABD'ye kaçmıştır. Devrimin gerçekleşmesinin ardından, Ayetullah Humeyni İran'a geri dönmüş ve yönetimi ele geçirmiştir. Yönetimi ele geçiren Ayetullah Humeyni, ilk olarak devrimi beraber gerçekleştirdiği ancak ideallerindeki İslami devlet anlayışına ters düşen gurupları sindirmiş ve yönetimde tek söz sahibi olmuştur. Ardından

Ayetullah Humeyni, İslam ideallerine ve Velayet-i Fakih felsefesine bağı yeni İslam Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir.

Ayetullah Humeyni'nin idealleri ile şekillenen yeni İslam Cumhuriyeti'nde lider son karar organı ve rejimin en üst makamıdır. Lider uzmanlar konseyi tarafından seçilir. İran'da uzmanlar konseyi ve lider hem dini hem de siyasi güce sahiptir. Lider sahip olduğu üstün ve özgün niteliğine Velayet-i Fakih anlayışı sayesinde sahip olur. Lider bütün devlet kurumlarının en üstünde yer alır. Yasama, yürütme ve yargı erkeklerinin hepsi liderin denetimi altındadır. Lider'in özel danışmanları vardır ve yetkilerini Yüksek Liderlik Barosu aracılığıyla kullanır. Devletin iç ve dış politikalarının belirlenmesinde en etkili ve son karar organı Fakih adı verilen liderdir(Efegil, 2012: s.35). İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra ilk fakih Ayetullah Hümeyni olmuş, onun ölümünün ardından bu makama Ayetullah Hamaney gelmiştir.

İran İslam Cumhuriyeti'nde liderin ardından gelen ikinci karar organı ise halkı temsil etmesi açısından cumhurbaşkanlığı makamıdır. İran'da ki cumhurbaşkanlığı makamının iç ve dış politikadaki gücünün sınırları Fakih makamı ile paralellik gösterdiği sürece etkilidir. Liderlik makamı cumhurbaşkanı üzerindeki bu etkisini henüz seçim aşamasında gösterir ve seçime girecek adayların liderin onayını alması gerekir. Dış politika yapım sürecinde cumhurbaşkanları, özellikle dış politika algılarını yansıtması açısından söylemsel olarak önem arz eder (Efegil, 2012: s.42). Buradan yola çıkarak cumhurbaşkanlarının dış politika üzerinde etkisi yoktur demek doğru olmayacaktır. Ayetullah Humeyni'nin ölümünün ardından lider dominant gücünü paylaşmak zorunda kalmıştır. Hamaney dış politika konusunda karar alırken, daha işbirlikçi davranır. Cumhurbaşkanlarının ve danışma meclisinin görüşlerini ön planda tutar. Ancak bu görüşler genel olarak özellikle dış politika konusunda paralellik gösterir. Ve Ayetullah Humeyni'nin inşa ettiği dış politika algısını yansıtır. Rafsancani ve Hatemi döneminde uluslararası sisteme entegre olma isteğiyle daha yumuşak özellikler taşıyan dış politika yönetimi, uluslararası yapının değişmesi ve daha sert ve köktenci dış politika algısına sahip Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ile değişmeye başlamıştır. Bu bölüm altında uluslararası sistemin kültürünün değişmesi ve İran dış politika yapıcılarının dış politikayı algılaması sonucu değişiklikler gösteren İran dış politikası dönemsel olarak ele alınacaktır.

2.2.1. Ayetullah Humeyni dönemi İran dış politikası

Devrim sonrası kurulan yeni İslam Cumhuriyeti'nin lideri Ayetullah Ruhullah Musavi Humeyni, İranlı Şii âlimlerinin liderlerinden biridir. Humeyni yalnızca İran Şii'leri değil, bölgedeki diğer Şii toplumlar içinde en önemli isimlerden biridir. Humeyni Şah'ın yapmaya çalıştığı toprak reformlarına muhalefet ettiği gerekçesi ile önce tutuklanmış sonra ise sürgün edilmiştir.

İmam Humeyni devrim öncesinde yalnızca İran içinde değil, diğer ülkelerdeki Şii toplumlarla da iletişim halindedir. Önce Türkiye sonra ise Irak'a sürgün edilen İmam Humeyni, Irak'ta bulunduğu süre boyunca bölge Şii'lerini bir araya getirecek idealler geliştirmeye devam etmiştir. Bu ideallerden en bilineni ise Velayet-i Fakih felsefesidir. Velayet-i Fakih felsefesi, yıllardır devlet yönetme konusunda fıkıh olarak boşlukta bulunan Şii Müslümanlarına yol göstermeyi amaçlamaktadır. Şii'ler peygamberden sonra 12 imamın önderliğini kabul etmiş ancak 11. imamın arkasından gelen ve kayıp imam olarak bilinen 12. imamın kıyamete yakın geleceğine inanmaktadır. 12. imamın gelmesini bekleyen Şii'ler, bu süreçte öndersiz kalmış ve olası bir İslam devletindeki yönetim yetkisinin kimde olacağı ile ilgili tereddütler yaşamışlardır. İmam Humeyni Şii'lerin bu fıkıh eksikliğini gidermek adına, Irak'ta bulunduğu süre zarfında Velayet-i Fakih felsefesini geliştirmiştir. Velayet-i Fakih felsefesi, yüce imamın yokluğunda yönetim yetkisinin âlimlerin belirlediği bir önder ve onun oluşturduğu ulemalar gurubu tarafından kullanılmasını öngörmektedir (Uyar, 2000: s.56).

İmam Humeyni devrim öncesi Velayet-i Fakih felsefesini bölge Şii'lerine yaymış ve kendisini Fakih olarak ilan etmiştir. İmam Humeyni'yi Irak'ta bulunduğu sürede, Iraklı Şii'lerin oluşturduğu, El-Dava partisi üyeleri desteklemiş, partinin temsilcileri bölgeye yayılarak, Humeyni'nin fikirlerini ve çağrısını Şii toplumlarında inşa etmeye çalışmıştır. Böylece Humeyni devrim öncesinde bölgedeki Şii'lerle iletişime geçerek, bölgede toptan bir Şii yükselişini inşa etmeye çalışmıştır (Cole, 2006: s. 45).

Devrim sonrası İran'a dönen Humeyni, kafasındaki İslam devleti ideallerini ve Velayet-i Fakih felsefesini İran yönetimine uyarlamış ve bu düşünceleri İran anayasasına koymuştur. İran yapılan anayasal değişiklikler sonrasında, Humeyni

önderliğinde İslami bir yönetim anlayışına ve yeni bir İslam toplumu inşasına başlamıştır. Böylelikle Şii âlimleri yıllardır hayalini kurdukları yönetim yetkisini ele geçirmiş ve Şii devlet yönetiminde etkin bir şekilde kabul görmüştür. İmam Humeyni kurduğu yeni rejimin idealleri çerçevesinde toplumu inşa etmekle işe başlamış ve ülkede İslami bir yönetimi etkin kılmıştır. Bu yeni İslami toplum yapısı Şii İslam esaslarına göre şekillendirilmiştir (Wendt, 1994: s. 205).

İmam Humeyni'nin önderliğinde, İran'da yeni rejimin inşasından sonra yeni bir dış politika inşa edilmiştir. Yeni oluşturulan dış politika yaklaşımı, İmam Humeyni'nin Şii İslam idealleri ve İran'ın geçmiş deneyimlerinden edindiği kimlik özellikleri ile inşa edilmiştir. İmam Humeyni'nin dış politikada uyguladığı ilk değişiklik yeni bir ben ve öteki inşası gerçekleştirmek olmuştur. İmam Humeyni, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu sisteminde, iki kutba da düşmanca yaklaşmış ve "Ne doğu Ne batı" felsefesini geliştirerek kendisine farklı bir yol çizmiştir. İmam Humeyni'nin bu düşüncesinin altında, iki kutbun temsilcilerini de emperyalist olarak görmesi yatmaktadır. İmam Humeyni, yıllarca İran toplumunu sömürmüş ABD'yi, Avrupa'yı ve Rusya'yı yeni dış politika yaklaşımında düşman olarak belirlemiş ve bu ülkelerle ilişkilerini tamamen kesme kararı almıştır (Armaoğlu, 1991: s. 378-379). Humeyni yönetiminde İran kendisini bölgesine kapatmış ve üçüncü dünya ülkeleri ve bölgedeki Şii toplumlara ile ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. İmam Humeyni uluslararası hegemonyaya karşı bir direniş politikası izlemiştir. Humeyni'nin izlediği bu dış politika, dünyanın da İran'a karşı yeni bakış açısını oluşturmuştur. Ve uluslararası alanda İran'a karşı devrim sonrası dışlayıcı bir tutum sergilenmiştir.

Devrim sonrası İran, devrim öncesi Ortadoğu'daki müttefiki olduğu ABD'yi büyük şeytan olarak ilan etmiştir. İran adaletsiz olarak tanımladığı uluslararası düzenin baş sorumlusu olarak ABD'yi görmüştür. İran diğer emperyalist devletleri de düşman olarak algılamasına rağmen, ABD'ye olan düşmanlığı daha büyüktür. Bunun altında yatan temel sebep ise ABD'nin devrim öncesi İran üzerindeki etkinliği ve Şah'a destek vermesi yatmaktadır. ABD ile İran arasındaki kötü ilişkilerin başlangıcı ise devrim ertesinde İran'daki ABD büyükelçiliği çalışanlarının devrim yanlısı gençler tarafından esir alınmasıyla başlamıştır. Humeyni olay sonrası eylemcilere destek vermiş ve ABD'ye karşı sert söylemlerde bulunmuştur. İran yönetiminin bu tutumu, ABD'nin İran'ı

terörist devlet olarak ilan etmesine sebep olmuş ve bu olay ABD ile İran arasındaki düşmanca ilişkilerin başlangıcı olmuştur (Gündoğan, 2016: s. 52).

Devrim sonrası İran'ın düşman olarak algıladığı diğer bir devlet ise İsrail olmuştur. İran, İsrail'i ABD'nin Ortadoğu'daki temsilcisi olarak görmüş ve İsrail'i Müslüman İslam dünyasının düşmanı olarak ilan etmiş, İsrail'i yok edilmesi gereken bir devlet olarak deklare etmiştir. İran, İsrail'e karşı savaştan FKÖ'ye tam destek vermiş ve Filistin topraklarının özgürlüğe kavuşması için mücadele edeceğini dünyaya duyurmuştur (Armaoğlu, 1991: s. 382).

İran Humeyni döneminde bölgede İslam birliğine dayalı bir yapı inşa etmek istemiştir. Ancak İran bu İslam birliğinin önderliğini kendisi üstlenmek istemiş bu tutumu bölge ülkelerinin İran'ın hegemon anlayışına karşı sert tavır takınmasına sebep olmuştur. Bu yüzden Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri ile araları bozulmuştur (Sarıkaya, 2016: s. 73).

Humeyni döneminin en büyük dış politika hamlelerinden biri ise içene kapanan İran'ın bölgesinde etkili olmak istemesidir. İran buna yönelik devrim ihracı fikrini anayasasına entegre etmiştir. Devrim ihracı fikri, İran'da gerçekleşen İslami devrimin ideal ve fikirlerinin bölge ülkelere yayılması anlamına gelmektedir. Devrim ihracı fikri, 1979 devriminden sonra yasalaşmışsa da temelleri İran tarihi içinde yatmaktadır. Safeviler zamanında Humeyni ile benzer Şii idealleri güden Şah İsmail, bölgedeki Şii toplumlarını kendi hâkimiyeti ve idealleri altında toplamak istemiş ancak Osmanlı'nın müdahalesi ile bu ideallerine kavuşamamıştır. Humeyni döneminde de devrim ihracı ile Şii İslam kültürü bölgeye yayılmak istenmiş ancak bölgedeki Sünni Müslüman devletlerin sert tepkisi ile bu ideal gerçekleştirilememiştir. Devrim ihracı fikri batı ile arasını açmış olan İran'ı kendi bölgesinde de istenmeyen ülke haline getirmiştir (Gündoğan, 2016: s. 55).

Humeyni döneminde bölgede bulunan Şii toplumlarla iletişime geçilmeye çalışılmıştır. Ancak bu iletişimin temelleri devrim öncesinde atılmıştır. Irak'ta El-Dava partisi üyeleri, Lübnan'da ise Emel hareketi üzerinden Şii toplumlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Devrim ihracı konusunda başarılı olamayan İran, Şii toplumlarına ulaşmak noktasında etkili olmuş ve Şii toplumlarla birlikte hareket etmeyi başarmıştır. Ancak sanıldığı aksine İran Şii toplumlarındaki örgütlenmeyi

sıfırdan inşa etmemiş, öncesinde bağlı bulunduğu toplum tarafından inşa edilmiş toplulukların radikalleşmesini sağlamış ve onları desteklemiştir.

Humeyni döneminde gerçekleşen diğer önemli bir dış politika meselesi ise İran-İrak savaşı olmuştur. İran-İrak savaşı sırasında, ABD ve batı, istemediği halde İran'ın uluslararası topluma bakış açısından dolayı Irak'ın yanında yer almış ve ona destek vermiştir. Saddam, İran devriminin getirdiği devrim ihracı fikrinin ülkesinde yaşanacak bir Şii devrimini tetikleyeceği düşüncesi ile İran yönetimine karşı farklı nedenlerle başlayan savaşı, Batı ve ABD'yi de yanına alarak şiddetlendirmiş, ancak savaşın uzaması ve Saddam'ın savaş alanını genişletmesi uluslararası dünyaya rahatsız etmiş ve BM kararı ile savaş sonlanmıştır (Shalom, 1990: s. 85).

Humeyni döneminde uluslararası örgütler emperyalist devletlerin maşası olarak görülmüş ve İran tarafından bu örgütlere katılım sağlanmamıştır. Bu durum İran'ın uluslararası alandan soyutlanmasına sebep olmuştur (Gündoğan, 2016: s. 75).

1980 ile 1989 yılları arasında Humeyni'nin önderliğinde süren yeni dış politika algısı, İran'ı uluslararası alandan soyutlanmış bir hale getirmiş ve İran, uluslararası dünya tarafından sert yaptırımlara maruz kalmıştır. İran dış dünyaya kapalı, kendi içinde idealist bir politika izlemek istemiş, bu tutum İran'ın hem siyasi hem de ekonomik olarak yalnızlaşmasına sebep olmuştur. İran'ın bu dış politika tutumu bölgesinde yıllarca emperyalist ülkeler tarafından sömürülmüş ve İsrail'in düşmanlığı karşısında sindirilmiş haklar arasında onu popüler yaparken, uluslararası alanda düşmanca algılara maruz kalmasına sebebiyet vermiştir.

2.2.2.Rafsancani dönemi İran dış politikası

1989 yılında İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucu ve reformist lideri Ayetullah Humeyni'nin ölümüyle İran'da 1997 yılına kadar sürecek yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemin cumhurbaşkanlığı görevini Haşimi Rafsancani üstlenirken, dini önderliğini ise Humeyni'nin halefi Hamaney üstlenmiştir. Bu yeni dönemde önceki dönemin aksine devlet politikalarının belirlenmesinde, siyasi önderlik, dini önderlikten daha baskın bir rol üstlenmiştir. Bu durumun iki temel sebebi bulunmaktadır; birincisi Rafsancani'nin siyasi geçmişinin ve karizmatik özelliğinin

Hamaney 'den üstün olması, ikincisi ise 1989 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile cumhurbaşkanına devlet politikalarının belirlenmesinde daha aktif rol verilmesidir.

Rafsancani İran'ı ve uluslararası toplumu, Humeyni ve İran içindeki radikal kesimden daha farklı algılayan ılımlı ve reformist bir siyasetçiydi. Rafsancani'ye göre İran, devrimin temel dinamiklerinden vazgeçmeden, daha az ideolojik davranış sergileyerek, iç ve dış meselelerde, pragmatik ve uzlaşmacı davranarak, bir yeniden yapılanma sürecine girmeliydi. Rafsancani'nin bu algısı, Humeyni sonrası İran'da yeni reformsal politikaları gerekli kılıyor ve bir değişimi haber veriyordu.

Rafsancani ilk olarak İran içindeki toplumsal rahatsızlıkları giderebilmek adına, iç politikada radikallikten bir nebze taviz verdi, kültürel izolasyona dair bazı yasakları kaldırdı veya yumuşattı. İran ekonomisi içinde özel sektörü teşvik ederek, devrim izolasyonu ve İran-Irak savaşının ekonomik olarak halk üzerindeki yıkıcı sonuçlarını yumuşatmaya çalıştı. Halkın huzur seviyesini arttırabilmek için, tiyatro, sinema ve müzik gibi bazı alanlarda ki yasakların kaldırılmasını sağladı. Bu durum ülke içindeki gerginliği bir miktar yumuşattı ve Rafsancani'nin asıl meselesi olan dış politikaya yönelmesini sağladı (Müctehidzade, 2008: s. 122).

Rafsancani'nin dış politikaya yönelik ilk icraatı daha pragmatist ve daha az protest bir dış politika anlayışı inşa etmeye çalışmak oldu. İran, devrim sonrası uzun süren izolasyon süreci ve ambargoların ardından ve yine Irak ile girilen savaşın yıkıcı sonuçlarından dolayı ekonomik olarak büyük yıkımlara uğramıştı. Rafsancani, İran'ın içinde bulunduğu bu durumdan daha uzlaşmacı ve daha ılımlı bir dış politika anlayışıyla kurtulacağına inanıyordu ve bu inancına yönelik politikalar geliştirmeye başladı (Ramazan'i, 1992: s. 393-400).

Rafsancani'nin dış politika algısını inşa eden diğer bir önemli gelişme ise değişen uluslararası ilişkiler kültürü olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası ortam daha az ideolojik ve daha uzlaşmacı bir kültüre büründü. Devrimin ilk döneminde protest dış politika algısından dolayı uluslararası toplumu dışlayan ve uluslararası toplumdan dışlanan İran, bu yeni dönemin uzlaşmacı kültüründen yararlanarak, uluslararası topluma entegre olmak istiyordu. Aksi takdirde İran, yeni kültürün içinde, dışlanması ve yok edilmesi gereken radikal bir aktör olarak algılanabilirdi.

Rafsanjani döneminde daha önce koparılan ABD ve Avrupa ile olan ilişkiler yeniden geliştirilmeye çalışıldı. Bu olumlu girişim ABD'nin Kuveyt saldırısı sonrası Irak'a yaptığı müdahaleye, sessiz kalınarak pekiştirilmeye çalışıldı. İran'ın bu girişimleri ABD ile olan ilişkilerini geliştirilmeye yetmedi ve iki ülke arasındaki düşmanca oluşturulan ben ve öteki algısı var olmaya devam etti. Rafsanjani'nin bütün reformcu ve ılımlı yaklaşımına rağmen, dış politika devrim ideallerini içinde barındırıyor ve ABD'ye karşı katı bir güvensizlik duyuyordu. ABD ise İran'ı teröre destek veren, aşırı radikal ve rejimsel olarak reforme edilmesi gereken bir ülke olarak görüyordu (Ramazan'i, 1992: s. 393-402).

Avrupa ile olan ilişkiler özellikle Rafsanjani'nin son dönemlerinde olumlu gelişmeler göstermiştir. Çünkü ABD, İran'ı uluslararası toplumdan dışlanması gereken bir aktör olarak görürken, Avrupa ise İran'ı uluslararası topluma kazandırılması gereken bir aktör olarak görüyordu. Uluslararası topluma entegrasyon konusunda Rafsanjani ile Avrupalı devletlerin fikirlerinin kesişmesi, ilişkilerin olumlu seyretmesinde etkili olmuştur. AB ülkeleri 1990 yılında İran'a yönelik ambargoyu kaldırmış ve İran'da daimi elçilikler açmışlardır. Ancak Rafsanjani döneminin sonuna doğru Avrupa ile olan ilişkiler, yaşanan bir dizi olay sonucu yeniden eski uzlaşmaz haline geri dönmüştür. Almanya'da yaşayan Kürt kökenli muhalif dört İran vatandaşı, Berlin'de Yunanlılara ait Mykanos isimli bir kafede otururken öldürülmüş, Almanya saldırının sorumlusu olarak İran'ı göstermiştir. Bu olay sonrasında başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkeleri İran ile ilişkilerini kesmiş ve İran'daki büyükelçiliklerini kapatmışlardır. Bu olay sonrasında Avrupa ile hedeflenen iyi ilişkiler ileriki bir tarihe ertelenmek zorunda kalmıştır (Gündoğan, 2016: s. 98).

Rafsanjani döneminde gerçekleştirilen diğer bir dış politika hamlesi ise Körfez ülkeleri ve bölgenin diğer ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirme üzerine kurulmuştur. İran'ın, Irak'ın Kuveyt saldırısında, Irak'ı suçlu bulması Körfez ülkelerinin İran'a karşı yaklaşımını bir miktar yumuşatmıştır. Ayrıca İran bölge ülkelerini rahatsız eden devrim ihracatı fikrini bu dönemde geri plana atmış ve huzursuzlukları gidermeye çalışmıştır. Ancak bütün bu yapıcı beklentiler özellikle Körfez ülkelerinin İran'a olan güveninin yeniden tesisi için yeterli olmamış ve ilişkiler geliştirilememiştir (Sarıkaya, 2016: s. 103).

Rafsancani dönemi İran için yeni bir dış politika inşanın geçiş dönemi olmuş, bu dönemde izolasyondan çıkılarak uluslararası topluma entegre olma amacı güdülmüştür. Humeyni döneminin baskın dış politika karakterinden ve ülke içindeki radikal kesimin muhalefetinden dolayı amaçlanan yeni inşa süreci tamamlanamamış olsa da daha reformist ve ılımlı özellikler taşıyan Hatemi dönemine zemin oluşturmuştur.

2.2.3. Muhammed Hatemi dönemi İran dış politikası

İran dış politikasındaki reformist dönüşüm Rafsancani döneminde inşa edilmeye başlanmış olsa da inşanın tamamlanması ve uygulamaya sokulabilmesi 1997 yılında yapılan seçimleri kazanarak cumhurbaşkanı olan Muhammed Hatemi döneminde gerçekleşmiştir. Hatemi dönemi, devrimin ilk yıllarında Ayetullah Hümeyni'nin ortaya koyduğu dış politika algısının büyük oranda terk edildiği dönemdir (Çelik, 2016: s. 260-270).

Hatemi, İran içindeki radikallerle zıt dış politika algıları taşıyan, reformist, uzlaşmacı, entegrasyoncu ve ılımlı devrimcilerin temsilcisidir. Hatemi seçimler sırasında arkasına kendinden önceki reformist cumhurbaşkanı Rafsancani ve diğer değişim yanlısı gurupları da alarak %70 gibi büyük bir oy oranıyla cumhurbaşkanı seçilmiştir. Belirgin halk desteğini yanına alan Hatemi, Rafsancani gibi radikal gurupların engellemelerinden çekinmeden reformist ideallerini dış politikaya uygulayabilmiştir (Sarıkaya, 2016: s. 141).

Hatemi'nin sahip olduğu, ılımlı, uzlaşmacı ve uluslararası toplumla entegrasyona dayalı dış politika anlayışı, yalnız İran içinde değil, uluslararası toplum tarafından da bilinen bir durum olduğu için, seçimleri güçlü bir halk desteği ile kazanması uluslararası toplumda memnuniyetle karşılanmıştır. Hatemi 'nin, Humeyni döneminde ortaya koyduğu darü-l harp ve darü-l İslam ayrıştırmasını reddederek, medeniyetler çatışmasına karşı çıkması ve bunu söylemlerinde sıkça dile getirmesi, uluslararası toplumun Hatemi yönetimindeki İran'a karşı olumlu bakış açısını pekiştirmiştir. Bildiklerimiz beklentilerimizi, beklentilerimiz davranışlarımızı, davranışlarımız ise karşısındakinin bize karşı algılarını yönlendirir, yeni algılar yeni bilgileri ve yeni davranışları inşa eder. Sosyolojide pygmalion etkisi olarak

kavramsallaşan bu görüş, insanların birbirlerine karşı davranışlarının nasıl inşa edildiğini açıklayan konstrüktivist bir bakış açısidir. Alexander Wendt'a göre devletlerde davranışlarında insani özellikler taşır ve devletlerin oluşturduğu topluma ise uluslararası toplum denir. Hatemi 'ye karşı uluslararası toplumda var olan olumlu beklentiler, İran'ın uluslararası toplumla olumlu ilişkiler geliştirmesini, bu olumlu ilişkiler ise İran'a karşı yeni olumlu bakış açılarının inşa edilmesini sağlamıştır (Çelik, 2016: s. 262-274).

Hatemi 'nin dış politika algısının temel dinamikleri şu şekilde sıralanabilir. İran, uluslararası toplumla yıllardır sürdüğü çatışmasına son vererek, bütün ülkelerle ulusal çıkarları çerçevesinde ilişkiler geliştirmelidir. Avrupa ve ABD ile yeni ilişkiler kurmak için adımlar atmalıdır. Avrupa ve ABD ile tesis etmek istediği barışı bölgesinde çok daha aktif olarak istemeli ve buna yönelik adımlar atmalıdır. Bölge ülkelerini tedirgin eden devrim ihracatı felsefesini gündeminden çıkarmalı ve bölge ülkelerinin iç siyasetini etkileyecek söylemlerden uzak durmalıdır. Uluslararası örgütlere aktif olarak katılmalı ve görüşlerini burada demokratik bir şekilde belirtmelidir. Devrim sonrası ortaya koyulan ümmetçilik fikri terk edilmeli ve İran, yalnızca ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmelidir. İran'ın yıpranmış ekonomik durumunun düzeltilmesi için, Avrupa ile yıllardır durdurulan ekonomik ilişkiler yeniden tesis edilmelidir. Devrim sonrası İran üzerine uygulanan ambargonun kaldırılması için, ABD ve Avrupa ile temasa geçilmeli ve İran'ın barışçıl yeni yüzü onlara iletilmelidir (Müctehidzade, 2008: s. 162).

Hatemi 'nin yukarıda belirttiğimiz dış politika yaklaşımları, ilk olarak Avrupa ile ilişkilerinin düzelmesini sağlamıştır. Rafsancani döneminde bozulan Avrupa ve İran ilişkileri düzeltilmiş, daha önce kapatılan büyükelçilikler karşılıklı olarak yeniden açılmış ve karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Avrupalı devletler İran üzerindeki uyguladıkları ambargoyu kaldırmışlardır.

Hatemi döneminin dış politikada İran açısından diğer bir olumlu yanı ise kendi bölgesinde yeniden ilişkiler geliştirmeye başlamasıdır. İslam İş Birliği Örgütü'nün 8.Zirve toplantısının ev sahipliğini İran'ın yapması, İran'ın bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirmesi açısından dönüm noktası olmuştur. Zirve sırasında Hatemi 'nin bölge ülkelere yaptığı yapıcı ve olumlu konuşma, ilişkilerin yeniden başlamasını

sağlamış ve İran ile bölge ülkeleri arasında ziyaretler yapılmıştır. İran'ın devrim ihracatından vazgeçmesi ve ülkelerin iç siyasetine müdahaleyi kesinlikle reddetmesi ve Körfezde herhangi bir hegemonya değil, işbirliği istemesi, İran'ın bölgesindeki iyi ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Bu dönemde en büyük sorunların yaşandığı devlet olan Suudi Arabistan ile de ilişkiler gerçekleştirilmeye çalışılmış, bir miktar yumuşamaya rağmen kesin bir sonuç alınamamıştır (Arı, 2004: s. 201).

Hatemi, döneminde barışçıl ve uzlaşmacı yeni dış politika algısını, uluslararası topluma inandırabilmek adına birçok adım attı. Bunlardan ilki, Avrupalıların İran'dan istediği, uranyum zenginleştirme faaliyetlerini uluslararası atom enerjisi kurumunun denetimine açmasıydı. Hatemi bunu kabul ederek, Avrupa'nın ve dünyanın İran'ın iyi niyetinin güvenilirliği konusunda perçinlemiş oldu. Hatemi'nin attığı diğer bir adım ise 1988 yılında New York'ta düzenlenen BM zirvesinde yaptığı konuşma oldu. Hatemi burada yaptığı konuşmada, İran'ın uluslararası toplumun bir parçası olduğu ve her türlü uluslararası örgütü üye olamaya hazır olduğunu belirtti. Ancak konuşmaya damgasını vuran mesele, İmam Humeyni'den miras kalan ve İran ile Avrupa arasındaki anlaşmazlıkların en önemlilerinden olan Salman Rüşdi olayı⁵ idi. Hatemi bu olayın artık kapandığını, İran'ın Salman Rüşdi konusunda herhangi bir tasarrufunun bulunmadığını belirtti. Bu konuşma İran'ın radikal çizgisinden ayrılarak ılımlı çizgiye geldiğiyle alakalı özellikle Avrupalı devletleri ikna etti. Diğer bir adım ise İran dış işleri bakanının Vatikan ziyareti oldu. İran bu ziyaretle, medeniyetler çatışmasına pratikte de karşı çıktığını göstermiş oldu (Arı, 2004: s. 205).

Hatemi döneminin bütün çabalarına rağmen olumlu sonuç üretmediği alan ise ABD ile olan ilişkiler oldu. Hatemi katıldığı bütün uluslararası toplantılarda ABD halkına ve ABD-İran ilişkilerine yönelik barış dolu olumlu mesajlar vermeye çalıştı. Ayrıca ABD televizyonu CNN 'e çıkarak röportaj verdi ve dostluk mesajlarını burada da yineledi. Hatemi, ilişkilerin tesisi için ayrıca devrim sonrası gerçekleşen rehine

⁵ **Salman Rüşdi olayı:** Salman Rüşdi, Hindistan'dan İngiltere'ye göç eden bir ailenin çocuğudur. Lise öğrenimi için İngiltere'ye giden Salman, daha sonra Cambridge üniversitesinde eğitim aldı. Salman Rüşdi eğitiminin ardından farklı konularda eserler kaleme alan bir yazar oldu. Salman Rüşdi'yi dünyaya tanıtan eseri ise 1988 yılında yayınlanan "Şeytan Ayetleri" isimli kitabı oldu. Müslüman devletler bu kitapta Hz. Muhammed'e ve İslam'a hakaret edildiğini söyleyerek büyük protestolar düzenlediler. Ayetullah Humeyni ise Salman Rüşdi'nin öldürülmesi için bir kampanya başlattı ve öldürene 150 bin dolar para verileceğini belirtti. Ayetullah Humeyni'nin bu fetvasına ABD ve Avrupa'dan büyük tepkiler geldi ve bu olay İran'a karşı oluşan terör devleti algısının güçlenmesine neden oldu.

krizini de gündeme taşıdı ve üstü kapalı bir şekilde kriz için ABD toplumundan özür diledi. Bu olay Humeyni dönemi dış politika yaklaşımın en güçlü argümanlarından olan ABD düşmanlığının tamamen terk edilmesini işaret ediyordu. Hatemi 'nin bütün bu girişimlerine rağmen ABD, İran'a karşı sert söylemlerinden vazgeçmedi (Oğuz, 2001: s. 152).Ve iki ülke arasındaki ilişkiler Avrupa'daki olduğu gibi olumlu sonuçlanmadı. Bunun en büyük nedeni, ABD'nin İran'ı algılama biçimiydi. ABD İran'ı, Lübnan Hizbullah'ına verdiği destekten dolayı teröre destek veren ülke olarak görüyor, kitle imha silahlarının üretimi konusunda güvenmiyor ve İran'ı, Irak ve Kuzey Kore ile birlikte şer ekseni içerisine dâhil ediyordu.

ABD ile İran ilişkileri, 11 Eylül saldırıları ve ABD'nin Irak'a müdahalesi sonucunda, daha da sertleşmeye başladı. ABD, İran'ı bölgede faaliyet gösteren terör örgütlerinin en büyük destekçisi olarak görüyor ve 11 Eylül sonrası başlattığı teröre yönelik savunmasında İran'ı da hedef alıyordu. ABD yönetimine muhafazakârları temsil eden Bush yönetimin geçmesi ile gerilen ABD-İran ilişkileri Hatemi döneminde de çözüme kavuşamamıştı.

2.2.4.Ahmedinejad dönemi İran dış politikası

İran dış politikası devrim sonrası Hümeyni'nin Şii inancı, İslam birliği ve milliyetçilik algıları sonucunda sert bir duruş sergilemiş, ardından Rafsancani ve Hatemi döneminde bu politikalardan vazgeçilerek, uluslararası entegrasyonu hedefleyen ılımlı bir dış politika reformuna girişilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı görevi süresince inandığı reformcu, ılımlı ve entegrasyona dayalı dış politika algısını inşa etmek, bu amacına yönelik söylem ve icraatlerde bulunmak için çaba sarf eden Hatemi, yolun sonunda bu ideallerinin çok gerisinde kalmıştır. Uluslararası toplum ve dış politika olguları tek başına inşa edilmeyen, ben ve ötekinin etkileşimi sonucu ortaya çıkan sosyal karakterli yapılardır. Hatemi 'nin dış politika algısına Avrupa ve Körfez'den gelen olumlu yaklaşımlar, dış politikanın yeni hedeflerine ulaşmasına yardım ederken, ABD'nin İran'a yönelik tutumu ve uluslararası yapının 11 Eylül saldırıları ve Irak müdahalesi sonrası oluşan yeni kültürü bu algının yıkılmasına sebep olmuştur (Bulaç, 2009: s. 52).

17 Temmuz 2005 yılında yapılan İran cumhurbaşkanlığı seçimleri, ABD ve İran ilişkileri, bozulan ekonomi, artan işsizlik ve İran'ın nükleer programından dolayı uygulanan yeni yaptırımlar üzerinden tartışmalara sahne olmuştur. Seçimde yarışan iki güçlü adaydan biri olan reformcu eski başkan Rafsancani eski söylemlerini devam ettirmiş ve seçilirse İran'ı ABD ile barıştıracakını ve uluslararası toplumla barışarak, İran ekonomisini düzelterek iddia etmiştir. Seçimin diğer adayı olan, eski devrim muhafızı ve muhafazakâr radikallerin adayı Mahmud Ahmedinejad ise halka ekonominin düzeltilmesi için millileşme ve dış dünya ile uluslararası çıkarlar terk edilmeden ve devrim ideolojisi ışığında bir yönetim sözü vermiştir (Bulaç, 2009: s. 55).

ABD'nin Irak müdahalesi ve 11 Eylül saldırılarından sonra İran'ı şer eksenine dâhil etmesi ve gösterilen bütün iyi niyete rağmen yaptırımlarına ve ambargolarına devam etmesi, İran toplumunu kızdırmıştır. Rafsancani'nin önceki dönemde verdiği ama yerine getiremediği sözleri hatırlayan halk, Ahmedinejad'ın vaatlerini daha idealist ancak daha gerçekçi bulmuş ve seçimler sonucunda Ahmedinejad İran'ın yeni cumhurbaşkanı olmuştur (Aygül ve Atay, 2009, s. 155-168).

İran İslam Cumhuriyeti'nin altıncı cumhurbaşkanı olan Ahmedinejad, önceki cumhurbaşkanlarının aksine dini bir kimlik taşımamasına rağmen, devrim idealleri ve Ayetullah'ın Velayet-i Fakih inancına Rafsancani ve Hatemi'ye göre bağlı bir siyasetçidir. Ahmedinejad İran'daki muhafazakâr radikaller dediğimiz gurubun temsilcisidir. Onun dış politika algısı, Ayetullah Humeyni'nin dış politika algısının idealist özellikleri ile paralel olduğu için dönemi uzun dönem boyunca uzaklaşmış devrim ideallerine geri dönüşü temsil eder. Ahmedinejad İran-Irak savaşında görev almış bir asker olarak milliyetçi bir kimliğe sahiptir (Aygül ve Atay, 2009, s. 155-168).

Ahmedinejad devrim süresince devrimin getirdiği yeni toplum ve İranlı anlayışı ile inşa edilmiş siyasi radikalleri temsil eder. Bu radikal sınıf, reformcu politikalar nedeniyle terk edilen Humeyni dönemi devrim ideallerine daha sıkı bağlanması gerektiğini vurgular. Devrimin inşa ettiği okullarda ve toplumda yetişen siyasi radikaller, 11 Eylül sonrasında ABD'nin tutumuna karşı ideallerini perçinlemişlerdir.

Ahmedinejad tıpkı Ayetullah Humeyni gibi uluslararası toplumu adaletsiz, uluslararası örgütleri ise bu adaletsizliğin örgütlenmesi olarak görür. Onun en büyük

düşmanlığı, İran'ın devrim ideallerini yok etmeye çalışan ve uyguladığı ambargolarla, İran halkını yoksulluğa mahkûm eden ABD'ye karşıdır (Aygül ve Atay, 2009: s. 155-168).

Ahmedinejad'ın dış politika algısı, uluslararası toplumu güvenilmez ve sert karşılık verilmesi gereken bir kültüre sahip olarak algılamaya dayalıdır. Ahmedinejad'ın bu algılamaya sahip olmasında ki en büyük pay ise ABD'nin özellikle 11 Eylül sonrası, İran'a yönelik uyguladığı çevreleme politikasıdır. ABD'nin Irak'ı işgali ve çevre ülkelerde gerçekleştirdiği askeri faaliyetler, İran'ın kendini savunmasız hissetmesine ve güvenliği için radikalleşmesine sebep olmuştur. Ahmedinejad, İran'ın kendini uluslararası topluma güçlü göstermesi gerektiğine inanıyordu. Uluslararası toplumda oluşturulacak böyle bir algının, devrim karşıtları üzerinde bir caydırıcılığı olacağını düşünüyordu. Bu yüzden söylemlerinde Hatemi'nin aksine sert söylemlerde bulunmayı tercih etti (Aygül ve Atay, 2009: s. 155-168).

Ahmedinejad döneminde önceki dönemlerden devralınan ABD düşmanlığı, daha gergin bir hale dönüştü. ABD muhafazakârların, İran'da ise radikallerin başa gelişi iki ülke arasında zaten gergin olan ilişkileri daha da kötüleştirdi. ABD'nin Irak müdahalesi ile Ortadoğu bölgesindeki askeri varlığını arttırması, bu mücadelenin sonunda Iraklı Şii'ler ile iletişimin zora girmesi ilişkileri gerginleştiren diğer bir olay oldu. ABD ile İran arasında gerginliğe sebep olan diğer bir olay ise İran'ın devrim öncesinde başlattığı ancak devrim sonrası yavaşlayan Nükleer çalışmalarını hızlandırması olmuştur. İran'ın askeri caydırıcılığı arttırmak isteyen Ahmedinejad, nükleer silahlanma yolunda adım atarak ABD'ye karşı gözdağı vermeye çalıştı. ABD ise bu tehdidi doğru algılayarak, İran'a yönelik söylemlerini ve ambargolarına arttırdı.

Ahmedinejad'ın diğer bir düşmanı algısı ise bölgesinde ABD'nin ve emperyalizmin temsilciliğini yaptığına inandığı İsrail'dir. Ahmedinejad İsrail'i haritadan silinmesi gereken bir devlet olarak tanımlamış ve buna yönelik söylemlerini her fırsatta dile getirmiştir. Siyonizm'e ve holocosta karşı çıkmış ve bunların uydurma olduğunu dile getirmiştir. İsrail'in işgal ettiği toprakları yeniden alma hedefi taşıyan HAMAS örgütüne destek vermiştir.2006 yılında yaşanan Hizbullah ve İsrail arasındaki çatışmalarda, İran'ın Hizbullah'ın yanında olduğunu belirtmiştir (Gündoğan, 2016: s. 203).

Hatemi döneminde yapılan ılımlı söylemler ve entegrasyona dayalı dış politika yaklaşımı Avrupa ile olan ilişkileri düzeltse de Hatemi döneminin sonu ve Ahmedinejad dönemindeki İran'ın nükleer çalışmalarına yönelik, tehdit algısından dolayı AB ve İran ilişkileri yeniden bozulmuştur. İran'ın nükleer çalışmalarının denetlenmesine izin vermesi ve bu çalışmaları durdurması gerektiğini belirten Avrupa, beklediği karşılığı alamamış, bu durum Hatemi döneminde inşa edilen iyi niyetli algıyı bertaraf etmiş ve Avrupa ile olan ilişkiler yeniden bozulmuştur. Ahmedinejad döneminde İran, Hümeyni döneminden farklı olarak içine kapanmayı tercih etmemiş, bölge ülkeleri, uzak doğu ve Latin Amerika ülkeleri ile iletişim geliştirmeye çalışmıştır. Suudi Arabistan hariç diğer ülkelerle karşılıklı ziyaretler gerçekleştiren Ahmedinejad, bölgesindeki diğer aktörlerle geliştirdiği ilişkilerle bölgesindeki tehdit algısından kurtulmak istemiştir. Ahmedinejad döneminde İran ile Rusya ve Çin ilişkileri geliştirme göstermiş, bu durum İran'ın BM içinde sesinin duyurmasını kolaylaştırmıştır (Aygül ve Atay, 2009: s. 155-168).

Ahmedinejad döneminde millet idaresini elinde barındıran cumhurbaşkanlığı makamı ve liderlik makamı paralel görüşler sergilemiştir. Bu durum İran'ın dış politika söylemlerinde daha kararlı olmasına imkân vermiştir. Ahmedinejad'ın bir lider olarak dış politikayı algılaması önemli olmakla birlikte onun döneminin dış politika açısından önemi liderlik makamı ile uyumlu çalışmasıdır. Ahmedinejad döneminde Hamaney, dış politika konusunda daha öne çıkan bir figür haline gelmiştir.

Ahmedinejad'ın sahip olduğu köktenci dış politika algısı, devrim ideallerine bağlılığı, devrim muhafızlarındaki geçmişi, ABD'nin çevreleme politikasına karşı oluşturmak istediği güçlü İran algısı onun döneminde bölgedeki Şii yapılanmalarla yakınlaşmaya sebep olmuştur. İran bu dönemde Hizbullah ile ilişkilerini geliştirmiş ve maddi yardımlarını arttırmıştır. 2006 yılında gerçekleşen İsrail-Hizbullah çatışmasında İran'ın Hizbullah ile temas halinde olması, bu çatışmalarda devrim muhafızlarının Hizbullah ile beraber çalışması ve savaş sonrasında Ahmedinejad'ın Lübnan'a giderek Hizbullah üyelerine büyük bir miting düzenlemesi bunun en önemli kanıtıdır.

Ahmedinejad döneminde gerçekleşen diğer bir önemli olay ise Suriye iç savaşıdır. Suriye iç savaşı başlangıçta Arap Baharı sürecinin dinamiklerini yansıtan

bir iç mesele iken sonraları uluslararası aktörlerin sürece dâhil olması ile uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Suriye iç savaşında İran, Suriye hükümetinin yanında yer almış ve muhaliflere karşı askeri ve siyasi olarak destek sağlamıştır. İran'ın Suriye iç savaşına diğer müdahalesi ise devrim muhafızları ve Hizbullah'ı bölgeye yönlendirmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Hamaney 'in yönlendirmesi ile iç savaşa dâhil olan bu silahlı guruplar Suriye hükümetine çatışmaların başından itibaren destek olmaya devam etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.HİZBULLAH'IN İNŞASI

Hizbullah, Ortadoğu'nun en iyi yapılanmış, devlet dışı silahlı örgütlerinden biridir. Örgüt ortaya çıktığı Lübnan'da hem askeri hem de siyasi olarak varlık göstermektedir. Şii İslam felsefesine bağlı ilkelerle, Lübnan Şii'lerini temsil etmek için kurulmuştur. Hizbullah kelimesi, Allah'ın taraftarları anlamına gelmektedir. Günümüzde Ortadoğu'nun Lübnan dâhil birçok bölgesinde eylem yapma kabiliyetine sahip örgüt, ideallerini İslami bir yönetim, Lübnan Şii'lerinin korunması, Lübnan'ın İsrail işgalinden kurtarılması ve Lübnan ülke birliğinin eşitlikçi mezhepçi ayrımlarla devam ettirilmesi olarak belirlemiştir.

İran'ın, Safevi hanedanlığı ile başlayan, sonrasında Kaçar hanedanlığı ve İran İslam Cumhuriyeti ile devam eden Şii'lerin hamisi olma iddiası, İran ile Lübnanlı Şii toplumu, dolayısıyla bu toplum içinde kurulan Hizbullah örgütünü yakınlaştırmış ve yakın ilişkiler kurmalarına sebep olmuştur. İslam Devrimi sonrası kendini uluslararası topluma kapatan ve Şii'ler ile iletişim kurarak, bölgesinde etkili bir güç olmaya çalışan İran, Hizbullah'ın inşasında önemli roller üstlenmiştir. Hizbullah'ın kurulmasından daha erken bir zamana dayanan İranlı Şii'ler ile Lübnanlı Şii'ler arasında ki ilişkiler, İran dış politika anlayışının zamanla değişmesi ve Lübnanlı Şii'lerin İran'ı algılaması sonucu dönemsel olarak farklılıklar göstermiştir.

Konstrüktivist açıdan bakıldığında devletler, kültürel olarak bağları bulunan toplumları inşa etme eğilimindedir. Devletler bunu yaparak siyasi sınırların yarattığı, sınırlamalardan kurtulmak isterler. Devrim sonrası içine kapanan İran, kendisine uygulanan ambargo ve izolasyondan kurtularak bölgesinde etkili olabilmek için bölge Şii'leri ile iletişim kurmaya çalışmış ve bu ülkelerde zaten var olan Şii örgütlenmelerini kendi kontrolüne alarak, kendi çıkarları çerçevesinde inşa etmek istemiştir. Lübnan'da bulunan Şii toplumu ise İran'ın bu amacı için ülkenin karmaşık ve çatışmalı siyasi durumu yüzünden en uygun alanlardan biridir. Lübnan Şii'leri, İran tarafından inşaaya uğramış ve Hizbullah örgütü ortaya çıkmıştır.

İnşa var olan üzerine uygulanan bir eylemi ifade eder. Hizbullah yalnızca İran isteği, arzusu ve algısı ile inşa edilmiş bir örgüt değildir. Hizbullah'ın temelleri, Lübnan toplumunun karışık ve çatışmacı siyasi demografik yapısı içinde, Lübnan Şiiilerinin sosyal varlıkları üzerinden atılmıştır. Hizbullah'ı yalnızca İran üzerinden okumak isteyenler, realizmin devlet aktörü dışındaki aktörleri bazen hiç görmeme bazen de arka plana atma eğiliminde olanlardır. Hizbullah, Lübnan tarihinin siyasi ve sosyal tarihi içinde temelleri atılmış, Lübnan Şii toplumunun devrim sonrası İran'la etkileşiminden sonra ise yeniden inşa edilerek kurulmuş bir örgüttür.

Bu bölüm altında önce Hizbullah örgütünün inşasında Lübnan tarihi Şii toplumunun statüsü öncelenecek incelenecek ardından Hizbullah'ın kuruluşu ve sonrasında gerçekleştirdiği eylemler, İran etkisi dikkate alınarak ortaya koyulacaktır.

3.1. LÜBNAN TARİHİNİN HİZBULLAH'IN İNŞASINA ETKİSİ

Lübnan, Doğu Akdeniz'e kıyısı olan, kuzey ve kuzeydoğu yönünde Suriye ile güneyinde ise İsrail ile sınırları bulunan, Ortadoğu'nun en küçük yüz ölçümüne sahip ülkelerinden biridir. Yüz ölçümü küçük olmasına rağmen, gerek bulunduğu coğrafya, gerek komşu ülkelerinde yaşanan sorunlar gerekse ticari konumundan dolayı Lübnan tarih boyunca göz önünde olan bir ülke olmuştur (Acar, 1989: s. 2).

Lübnan coğrafik ve nüfus olarak küçük bir ülke olmasının yanında çok etnikli ve çok mezhepli demografik bir yapıya sahiptir. Ülke içindeki demografik unsurlar günümüzde dahi, ulus inşa sürecini ifade eden Lübnanlaşma fikrini gerçekleştirememiş, sert ayrımlarla birbirlerinden ayrıışmışlardır. Birleşmeyi ifade eden Lübnanlaşma kavramı ülke içinde var olan, mezhepsel ve etniksel çatışmalardan dolayı günümüzde, herhangi bir toplum içinde yaşanan, etnik ve mezhep temelli çatışmaları ifade etmek için kullanılmaktadır (Ayhan ve Tür , 2009: s. 12).

Lübnan demografik yapısını oluşturan unsurlar; Maruni mezhebine bağlı Hristiyanlar, Ortodoks Hristiyanlar, Ermeni etnik kökenine sahip Hristiyanlar, Sünni Müslümanlar, Şii Müslümanlar ve Dürziler olarak sıralanabilir. Görüldüğü üzere Lübnan demografik yapısı yalnızca dinler üzerine değil, dinler içindeki mezhepsel ayrılıklar temelinde de bir ayrıışma içindedir (Armaoğlu, 1991: s. 212).

Lübnan'ın bugünkü sınırları Fransız manda yönetimi sırasında 1921 yılında belirlenmiştir. Bunun öncesinde Lübnan ayrı bir yönetim birimi olarak ele alınmamış ve Büyük Suriye'nin bir parçası olarak görülmüştür (Acar, 1989: s. 4). Bugünkü Lübnan'ın en önemli siyasi bölgelerini; Dağlık Lübnan(Cebel'i Lübnan), Güney Lübnan(Cebel'i Amil), başkent Beyrut, sahil kentleri Tire ve Trablusşam olarak sıralayabiliriz.

3.1.1.Bağımsızlık öncesi Lübnan tarihi ve Şii toplumu

Lübnan tarihinin ilk dönemlerinde, hangi gurubun yönetimde söz sahibi olacağı ve sosyal statünün üst tabakasını hangi gurubun oluşturacağını belirleyen en önemli faktör, bölgenin hâkimiyetini elinde barındıran devletler olmuştur. Hâkim gücün din veya mezhepleri ile aynı inanca sahip veya hâkim gücün çıkarlarına hizmet eden gurup, bölgede güçlü bir konuma yükselmiştir. Bölgenin karışık demografik yapısı içinde devletler tarihi bağları bulunan unsurları inşa etme eğilimine girmişlerdir. Fatımilerin hâkim olduğu dönemde Şiiler, Bizanslıların hâkim olduğu dönemde Hristiyan Ortodokslar, Haçlıların egemen olduğu dönemde Marunîler, Memluklerin egemen olduğu dönemde Sünniler bölge toplumu içinde ayrıcalıklı ve özgür bir konumda yer almışlardır.

Fenikeliler ile başlatılan Lübnan tarihi, Mısırlılar, Babiller, Persler, Romalılar ve Bizanslıların bölgeye hâkim olması ile devam etmiştir (Kor, 2009: s. 8). Hz. Ömer döneminde bölge İslam hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemde Ortodoks Bizans'ın baskılarından kaçan Marunî Hristiyanların Antakya'dan bölgeye gelmesi ile Lübnan'ın bugünkü demografik yapısı oluşmaya başlamıştır (Acar, 1989: s. 3-5).

Lübnan'daki Şii nüfusun varlığına ait ilk bilgiler de bu döneme denk gelmektedir. İslam'ın ilk sahabelerinden olan Ebu Dharr El-Gafari aynı zamanda Şii mezhebinin ilk savunucularından sayılır. El-Gafari, üçüncü halife Hz. Osman ile giriştiği politik çekişmelerden dolayı Medine'den, Güney Lübnan'a sürgün edilmiştir. Lübnanlı Şiiler, Lübnan'daki Şiiliğin başlangıcını El-Gafari ile başlatırlar. Bugün Güney Lübnan bölgesinde El-Gafari'yi temsilen iki adet heykel bulunmaktadır.

Bölgedeki İslam hâkimiyeti ilk olarak Emeviler sonra ise Abbasiler ile sağlanmıştır. Emeviler ve Abbasiler Sünni mezhebine bağlı devletlerdir. Özellikle Abbasiler döneminde İsmaililik ve Nusayrilik gibi Şii temelli inançlara sahip Müslümanlar, devlet eli ile Şam bölgesinden uzaklaştırılarak Lübnan gibi sınır bölgelere yerleştirilmiştir. Abbasîlerin İran ve Şam bölgesindeki Şii nüfusu, Lübnan'a göndermesi bölgedeki Şii nüfusunun artmasına sebep olmuştur (Acar, 1989: s. 10-12).

976 yılında Mısır merkezli Şii Fatimi devletinin kurulması ile Lübnan bölgesinin hâkimiyeti Fatimilere geçmiştir. Fatimi devleti dönemi Lübnan Şiiileri için en parlak dönem olarak nitelendirilir. Çünkü Fatimiler kendileri ile ortak inançlara sahip Lübnan Şiiilerini destekleme politikasını izlemişlerdir. Fatimiler ile beraber Lübnan'da güçlü bir Şiiilik inşası başlamıştır. Fatimiler döneminde Lübnan'da Şii nüfusu giderek artmış, limanların kontrolü Şiiilerin eline geçmiştir. Ticaretle uğraşan Şii nüfus gücünü giderek arttırmıştır (Hourani, 1986).

Fatimiler döneminde yaşanan diğer bir gelişme ise bölge demografisine yeni bir aktörün katılmasıdır. Fatimi Halifesi Ebü'Ali el-Mansür el-Hâkim bi-Emr'Allâh zamanında Dürzilik inancı ortaya çıkmıştır (Bağlıoğlu, 2004: s. 25). Fatimilerin yıkılmasının ardından sapkın olarak görülen Dürziler, Lübnan dağlarına sığınmışlardır. Böylece bölgede Marunî Hristiyanlar, Sünniler, Şiiiler, Dürziler olmak üzere karmaşık bir demografik yapı oluşmuştur.

11.yy'da bölgeye yönelik başlayan Haçlı seferleri, bölgedeki Şii nüfusunun gücünü azaltmıştır. Dağlık Lübnan bölgesinde yaşayan Marunîler, Haçlıların içindeki Fransızlar ile yakın ilişkiler kurarak Katolik kilisesine bağlanmışlardır. Bu durum Marunîlerin özellikle Dağlık Lübnan'dan inerek liman bölgelerinde güçlenmesini sağlamıştır. Şiiiler ise Lübnan'ın güney bölgelerine göç etmeye başlamıştır. Marunîlerin 11.yy'da Fransızlarla girdikleri bu ilişki tarih boyunca devam etmiştir (Karal, 1954: s. 30-40).

13.yy'da önce Sünni mezhebine bağlı Selçuklular sonrasında ise Sünni mezhebine bağlı Memlûklüer bölgede hâkimiyet sağlamışlardır.13.yy aynı zamanda Lübnanlı Şiiiler için zor dönemlerin başladığı yıllardır. Selçuklular ve Memlûklüer bölgeyi Sünnileştirme politikası izlemişlerdir. Güney Lübnan ve Baalbek bölgesinde topluluklar oluşturan Şiiiler, bu dönemde kendilerini Sünnileştirme politikalarından

korumak için Şii aydınlanma okulları açmaya başlamıştır. 15.yy ile birlikte Şiiler kendi kimliklerinin tehlike altında olduğunu düşünerek diğer guruplara yönelik, yeni bakış açıları geliştirmeye başlamıştır. Önceleri bölgede hâkim güç olan Şiiler, kimliklerini koruma ihtiyacı duymamışlardır. Ancak Lübnan içindeki statünün değişmesi ile birlikte, Şiiler diğer gurupları tehlikeli olarak belirlemiş ve izole olmaya çalışmışlardır. Ancak bu izole olma durumu, Şii nüfusun gittikçe yoksullaşmasına ve zor şartlar altında yaşamasına sebebiyet vermiştir (Kor, 2009: s. 25).

16.yy Ortadoğu'da yeni gelişmelerin yaşanmaya başladığı dönem olmuştur. İran'da Şii Safevi hanedanlığı, yönetimi ele geçirmiştir. Safeviler, Şah İsmail döneminde Şiiliği devletin resmi inancı olarak tanımışlardır. Hanedanlık Şii olmasına rağmen, ahalide Sünni nüfus çoğunlukta bulunmaktadır. Safeviler bu dönemde bölgeyi Şiileştirme politikası gütmüşlerdir. 16.yy'ın yükselen gücü Osmanlı Devleti bölgesindeki bu Safevi tehlikesine karşı politikalar geliştirmeye başlamıştır. Bu durum Osmanlı devletinin Şii inancına karşı, mesafeli bir tutum sergilemesine sebep olmuştur (Karal, 1954: s. 87).

1516 yılına gelindiğinde Mısır seferine çıkan Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, Mercidabık Savaşı'nda Memlukleri yenilgiye uğratmış ve Memlük Devletine son vermiştir. Bu savaş sonunda Lübnan bölgesinin hâkimiyeti Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Osmanlı Devleti, Lübnan dağlarında otonom bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Bu otonom yönetim anlayışı, bölgede yaşayan gurupların iç işlerine müdahale etmeme, askerlik zorunluluğu bulunmama, yalnızca vergi toplama usulüne dayalı bir yönetim anlayışıdır. Osmanlı yönetimi bölgenin idaresini ise Mercidabık Savaşı sırasında kendisine yardım eden, Dürzi ailelere vermiştir (Acar, 1989: s. 18).

Osmanlı yönetiminde en çok baskı altında olan gurup ise Şiiler olmuştur. Osmanlı idarecileri Şiilerin yaşadığı Güney Lübnan bölgesini her zaman kontrol altında tutmak istemiştir. Güney Lübnan bölgesinin kontrolünü zaimler üzerinden sağlamaya çalışmıştır. Dürzilere ve Marunilere getirmedığı bazı zorunlulukları Şiilere uygulamıştır. Osmanlı yönetimi devlet yasası gereği ulemalara askerlik görevi zorunluluğu vermezken, Güney Lübnan'da bu uygulamanın tersine, Şii ulemaya askerlik görevini zorunlu tutmuştur (Karal, 1954: s. 92).

Osmanlı'nın Şii'lere yönelik bu tutumunun altında Safevi ailesinden dolayı takındığı tavır etkilidir. Osmanlı bölgedeki Safeviler önderliğindeki herhangi bir Şii hareketliliğinden çekindiği için Şii'leri kontrol altında tutmak istemiştir. Bu algının oluşmasında padişah Yavuz Sultan Selim'in tehlike algısı da etkilidir. Ancak Osmanlı yönetiminin Lübnan Şii'lerine karşı bu yaklaşımı, özellikle Lübnanlı Şii ulemanın Osmanlı yönetimine karşı bakış açısını da oluşturmuştur. Şii ulemalar Safevi Devleti'nin de çağırısıyla Safevi hanedanlığıyla ilişkiler gerçekleştirmeye başlamıştır. Buradan yola çıkarak Safeviler ve Lübnanlı Şii'ler arasındaki ilişkinin kendini gerçekleştiren bir kehanet olduğu söylenebilir. Lübnanlı Şii'ler bölgenin siyasi kültüründen ve Safevilerin Şii ideallerinden etkilenmişlerdir (Acar, 1989: s. 21).

15.yy'dan itibaren Safeviler ile Lübnanlı Şii'ler arasında ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Safevi hanedanı Şah İsmail, Lübnanlı Şii'lerin dini önderlerinden olan ünlü sorgulayıcı Ali Bin AbdulAl Al-Karaki Al-'Amely'ni, İran'a davet etmiştir. Safevi hanedanlığı Şii'liği İran'a yaymak istemektedir. Ancak bu görevi üstlenecek, ulemalara sahip değildir. Güney Lübnan'daki Cebel-i Amel bölgesi ise 13.yy'dan beri bir Şii eğitim merkezidir. Safeviler Lübnanlı Şii'leri bu amaçla kullanmak istemiştir. Ayrıca Osmanlı baskısında kalan bu iki aktör birbirine yakınlaşmıştır. Lübnanlılar, Safevileri kendilerini dışarıya açabilecek bir fırsat olarak ve bir dost olarak görmüştür (Acar, 1989: s. 23).

18.yy'dan sonra Avrupalıların bölgeye müdahale etmesi, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı vb. sebeplerden dolayı bölgedeki Osmanlı otoritesi zayıflamıştır (Acar, 1989: s. 24). Bu durum Lübnan bölgesinde Avrupalı devletlerin dolayısıyla onların desteklediği Marunilerin güçlenmesine neden olmuştur. Yeni durumu kabullenemeyen Dürzilerle, Maruniler arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır (Armaoğlu, 1991: s. 291).

19.yy'da karışıklıkların önüne geçmek için bölgede iki kaymakamlık sistemi adında yeni bir yönetim anlayışı belirlenmesine karar verilmiştir. İki kaymakamlık sistemine göre Dürziler ve Maruniler ayrı kaymakamlıklar altında yönetilecek ve bu iki kaymakam merkezden atanan bir emire bağlı olacaktır. Kaymakamlıkların altında her gurubu temsilen hâkimler bulunacaktır. İki kaymakamlık düzeni, Lübnan yönetiminde mezhepsel yönetim anlayışının ilk uygulaması olarak görülebilir. İki

kaymakamlık düzeninde uygulanan hâkim komisyonunda Şii temsilci bulunmamaktadır. Şiiler komisyon içinde Sünniler tarafından temsil edilmektedir. Osmanlı hâkimiyeti Şiileri millet olarak görmediği gibi, Avrupalı devletlerinde Şiilere yönelik bir desteği bulunmamaktadır. Şiiler Lübnan'ın karmaşık yapısı içinde yalnız bırakılmıştır (Acar, 1989: s. 25).

İki kaymakamlık sisteminin uygulamada başarısız olmuş, bölgedeki Marunîler ile Dürzilerin çatışmasına engel olamamıştır. Osmanlı ile Avrupalı devletleri bir araya gelerek Lübnan'da kalıcı ve çözüm getirici bir yönetim anlayışı getirmek için bir komisyon oluşturmuşlardır. Bu komisyon, Lübnan'da Mutasarrıflık denilen yeni bir yönetim anlayışı oluşturmuştur. Mutasarrıflık, Osmanlı merkezi yönetiminin atadığı Hristiyan bir yönetici tarafından sağlanır. Bu Hristiyan yöneticinin altında 12 kişiden oluşan bir komisyon bulunmaktadır. Bu komisyon içinde mezhepleri temsil eden üyeler bulunmaktadır. Komisyon içinde Marunîler 4, Dürziler 3, Grek Ortodokslar 2, Grek Katolikler 1, Sünniler 1 ve Şiiler 1 kişi ile temsil edilmektedir. Komisyondaki temsilci sayılarına bakıldığında açık bir şekilde Hristiyan ve Marunî üstünlüğü görülmektedir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında, mutasarrıflığın oluşturulması aşamasında Avrupalı devletlerin pay sahibi olması etkili olmuştur. Mutasarrıflık döneminde görülen diğer bir yenilik ise Şiilerin ilk defa ülke yönetiminde düşük düzeyde de olsa söz sahibi olması ve ayrı bir mezhep olarak tanınmasıdır (Kor, 2009: s. 32).

20.yy'ın ilk yarısında gücünü kaybeden Osmanlı devleti, Arap milliyetçiliğinin Avrupalı devletler tarafından körüklenmesi ile birlikte, Ortadoğu'nun pek çok bölgesinde olduğu gibi Lübnan bölgesinde de gücünü kaybetmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Suriye ve Lübnan bölgesinde Osmanlı hâkimiyeti sona ermiş, bölge Fransızların kontrolüne geçmiştir.

Bölgede Fatımilerin ardından yaşanan Haçlı ve Sünni egemenliği yıllarında Şiiler, Güney Lübnan'a sığınmışlar ve burada kendilerini asimilasyondan ve Sünnileştirme politikalarından korumak için kendi Şii din okullarını açarak, dini önderlerinin etrafında toplanmışlardır. Şii mezhebine mensup Safevilerin ortaya çıkmasından ardından, ortak inanca sahip bu devletle etkileşim kurmak isteyen Şiiler, bunu bir fırsat olarak görmüşler ve Iraklı Şiilerle birlikte, yeni bir İranlı Şii toplumu

inşa etmişlerdir. Osmanlının bu bağlantıyı kesmek için verdiği uğraşlar ve Safevi hanedanlığının yıkılarak, yerine Afganlar, Zendler ve Afşarlar gibi Sünni mezhebine bağlı veya Sünni mezhebine bağlı Osmanlıyı karşısına almak istemeyen hanedanlıkların İran yönetimine gelmesi ile Lübnan Şiiileri yeniden kendi içlerine çekilmişlerdir (Acar, 1989: s. 18).

İran'da Kaçar hanedanlığının yönetime gelmesi ile Lübnanlı Şiiiler ile İranlılar arasındaki bağlantı, Iraklı Şiiiler üzerinden yeniden kurulmaya çalışılmış ve Lübnan Şiiileri Osmanlı yönetimine karşı kışkırtılmıştır. Ancak Kaçar yönetiminin son bulması ve bölgedeki karmaşık yapı, bağlantının tam olarak sağlanmasına engel olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edilen Suriye ve Lübnan toprakları, San Remo konferansında verilen kararla Fransız manda yönetimine girmiştir. 1921 yılında alınan kararla, yıllardır birlikte yönetilen Suriye ve Lübnan toprakları, bölgede bulunan Fransız Yüksek Komiserliği tarafından birbirinden ayrılmış ve Dağlık Lübnan, Beyrut, Tripoli, Sidon, Güney Lübnan ve Bekaa'yı içine alan yeni Lübnan yönetim birimi kurulmuştur. Böylelikle bugünkü Lübnan bölgesinin siyasi sınırları Fransızlar tarafından inşa edilmiştir.

Yeni oluşan Lübnan sınırları ülkenin demografik yapısının da değişmesine neden olmuş, Bekaa vadisindeki Şii nüfus, ülke içindeki Şii nüfusun artmasına neden olmuştur. Bu birleşmenin ardından ülke içinde sayısal çoğunluğu elinde barındıran Marunîler ve Dürziler, üstünlüklerini yitirmiş ve yönetimde artık Sünni ve Şii etkisi de görülmeye başlamıştır.

Fransız manda yönetimi boyunca bugünkü Lübnan devletinin siyasi ve toplumsal temellerinin inşası gerçekleşmiştir. Fransızların desteklediği Marunîler yönetim kademesinde ve sosyal hayatta güçlü olan unsur olmuşlardır. Bu dönemde ilk Lübnan anayasası Fransa'nın güdümünde hazırlanarak yürürlüğe konulmuş ve Grek-Ortodoks Dabbas ilk cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. Hazırlanan bu anayasa Lübnan'da ki bütün mezheplerin temsiline dayalıdır ve bağımsız Lübnan'daki mezhep temelli yönetim anlayışının temellerini atmıştır.

Fransızların 1932'de yaptığı ve Şiiilerin takiyye yapılarak görmezden gelindiklerini iddia ettiği Lübnan'ın ilk ve son nüfus sayımına göre Lübnan'da bir

yönetim anlayışı belirlenmiş ve nüfus sayımındaki oranlara göre en yüksek orana sahip Marunîler cumhurbaşkanlığı makamını, Sünniler başbakanlık makamını üçüncü yoğunluktaki Şiiler ise meclis başkanlığı makamını yönetme yetkisine sahip olmuşlardır. Lübnan'da belirlenen bu yönetim anlayışı, yazılı bir nitelik taşımayan 1941 yılında kabul edilen Ulusal Pakt adı verilen bir anlaşmayla kabul edilmiştir.

Fransız manda yönetimi bölgede yükselen bağımsızlık fikirleri, İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması, İngiltere ve ABD'nin Fransa'ya uyguladığı baskı sonrası son bulmuştur ve 26 Kasım 1941 yılında ilan edilen Bağımsız Lübnan Devleti, 22 Kasım 1943'te Fransa'nın bölgeden çekilmesi ile kurulmuştur.

Fransız manda yönetimi dönemi bağımsız Lübnan devletinin siyasi ve sosyal yapısının inşa edildiği dönemdir. Bu dönemde ülkede Marunî üstünlüğü kabul edilmesine rağmen, Şiiler gibi Osmanlı hâkimiyeti boyunca sessiz kalmış mezhepler yeniden seslerini yükseltmeye başlamıştır. Şiiler için Fransız manda yönetimi dönemi, dışa açılmaya başlamanın ve ilk defa Lübnan siyasetinde söz sahibi olmaya başlamanın başlangıcıdır. Bağımsız Lübnan Devleti'nin kurulması ile Şiiler daha rahat hareket kabiliyeti kazanmıştır. Bu dönemde Marunîler ve Müslümanlar arasında ilk örgütlenmeler kurulmuştur. Marunîler Falanjalist Partiyi, Müslümanlar ise Neijjda'yı kurmuşlardır.

3.1.2.Bağımsızlık sonrası Lübnan tarihi ve Şii toplumu

Bağımsızlık sonrası Lübnan, önceki dönemlerde olduğu gibi toplumsal çatışmaların ve yönetimde söz sahibi olmayı amaçlayan grupların savaş alanı olmaya devam etmiştir. Ancak bu dönemde, Lübnan'daki iç çatışmaların sebeplerinde değişimler yaşanmış, ülke, bulunduğu Ortadoğu coğrafyasındaki siyasi krizlerden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Lübnan'da, bu dönemde mezhepler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar büyümeye başlamıştır. Ayrıca ülke başa geçen yönetimlerin etkili olamamasından dolayı bölgedeki radikal grupların sığınak noktası haline gelmiştir. Bağımsızlık sonrası Lübnan tarihi, önceki dönemlere göre daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bunun en önemli sebebi Lübnan iç siyasetine etki eden faktörlerin çeşitliliğinin artmasıdır. Ayrıca Lübnan'ın bulunduğu bölgede tek bir hâkim gücün

olmayışı, bölgenin sürekli olarak istikrarsız olarak yönetilmesi, Lübnan'ı etkileyen diğer bir unsur olmuştur.

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Lübnan, Fransız manda yönetimi sırasında inşa edilen, Marunî üstünlüğüne dayalı sosyal ve siyasal sistemin getirdiği mezhep temelli ayrışmaların etkisinde bir çatışma alanı haline gelmiştir. 1958 yılında ortaya çıkan ilk çatışmaların ardından Filistinli mültecilerin ülkeye gelişi ile birlikte, din temelli ayrışmalar etkisini arttırmış, ülke içindeki guruplar silahlı mücadele için örgütlenmeye başlamıştır. Guruplar arasındaki mücadeleler bir süre sonra Lübnan'ı bir iç savaşa sürüklemiş, bu durum ülkenin uzun yıllar sürecektir bir siyasi kargaşa alanına dönüşmesine sebep olmuştur. Lübnan'da bağımsızlık sonrası başa gelen yönetimler istikrarı sağlayacak güce ulaşamamıştır.

Bağımsızlık sonrası Lübnan tarihi Şii toplumunun örgütlendiği ve bağımsızlık öncesi yaşadığı izolasyondan kurtulduğu dönemdir. Lübnan içinde yaşanan gelişmeler ve Filistin meselesi Lübnan Şii toplumunun yeniden inşasında önemli rol oynamıştır. Hizbullah sahip olduğu kimliksel özellikleri, bağımsızlık öncesi dönemde açılan Şii okullarında yetişen aydınların fikirleri, ülkedeki mezhep temelli çatışmacı ortam, Filistinli mültecilerle olan ilişkileri ve İranlı mollalar ile geliştirdiği ilişkiler sonucunda edinmiştir.

3.1.2.1.1958 olayları ve Filistin meselesinin Şii toplumuna etkisi

Bağımsız Lübnan devletinde mezhepsel ve dinsel çatışmaların başladığı ilk olaylar 1958 yılında görülmeye başlamıştır. 1958 olayları Lübnan içindeki mezhep temelli çatışmaların ilkinin ve temelini oluşturması açısından önemlidir. Bu çatışmalar, Sünni, Dürzi ve Şii gurupların, yönetime ve Marunilere karşı giriştiği isyanlardan sonra gerçekleşmiştir. İsyânların sebepleri genel olarak, Marunilere verilen ayrıcalıklar, adam kayırmak, eşit olmayan ekonomik paylaşım, eşit olmayan memur alımları ve eşit olmayan adalet sistemi olarak söylenebilir. Ayrıca bu dönemde Mısır lideri Abdülnasır önderliğinde başlayan Arap milliyetçiliği fikri de olayların büyümesindeki diğer etkenlerden biridir (Sander, 1982: s. 140-165). Eylemler belli bir süre sonra silahlı çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmalar ABD'nin Lübnan yönetiminin talebi ile duruma müdahalesi sonrası son bulmuştur (Khalidi, 1979).

1958 yılında gerçekleşen olaylar Lübnan'ın daha sonraki yıllarda karışılacağı sorunların bir provası gibidir. ABD'nin müdahalesi ile 1958 bunalımı fazlaca bir tırmanmaya girmeden sona ermiştir ancak bunalıma yol açan siyasal ve sosyal nedenler halen mevcuttur (Acar, 1989: s. 52).

1958 yılına gelindiğinde bağımsız Lübnan devletindeki Şiiler, Marunilerin aksine şehirlerde değil, Güney Lübnan ve Bekaa vadisindeki kırsal kesimlerde yaşamakta ve geçimlerini tarıma dayalı olarak sürdürmekteydiler. Şiiler ülkede gerçekleşen ekonomik kalkınmadan en az faydalanan kesimi oluşturuyorlardı. Şiiler, zuama denilen toprak ağalarının altında çalışıyordu. Bu durum Şii toplumunun zaimler altında ezilmesine sebep oldu ve Şiiler gün geçtikçe fakirleşmeye başladı. Beyrut ve Cebel-i Lübnan'da yaşanan şehirleşme ve alt yapı çalışmaları, Şiilerin yaşadıkları yerlere ulaştırılmıyordu. Lübnan'ın Marunilerin yaşadığı Beyrut ve çevresi 20.yy'ın getirdiği bütün imkânlardan faydalanarak bir Avrupa şehri görüntüsü çizerken, Şiilerin yaşadığı bölgeler ise hala 19.yy'dan kalma bir ekonomik ve sosyal yaşayış sergiliyordu. Ekonomik çaresizlikten kurtulmak isteyen Şiiler, önemli Şii din âlimlerinin de teşvikiyle ile başkent Beyrut ve çevre ülkelere göç etmeye başladılar. Şii din âlimlerinin amacı zaimler karşısında güçlenebilmek için, eğitilmiş ve zengin bir Şii toplumu inşa etmektir. 1970'li yıllara gelindiğinde yaşanan göçler sonucu, başkent Beyrut'un birçok noktasında Şii gettoları oluşmuştu. Getto yaşam tarzı Şiilerin bir araya gelmesinde ve diğer guruplara karşı takındıkları olumsuz tavrıda etkili olmuştur (McDowall, 1996: s. 82).

Göç olgusu, Lübnan'daki Şii toplumun değişmesinin en önemli sebeplerinden biridir. Daha önce fakirlik içinde, dünyadan izole bir yaşam süren, eğitimsiz Şii toplumu göçlerle birlikte eğitim alma imkânına kavuşmuş, Beyrut'ta gerçekleştirdiği ticaret ile kendi içinde bir burjuva sınıfı oluşturmuştur. Bu durum Şii toplumunun zaimlerin etkisinden kurtulmasını sağlamıştır. Önceden Lübnan meclisinde zaimler tarafından temsil edilen Şiiler, kendi temsilcilerini seçme fırsatı yakalamıştır (Khalidi, 1979).

Bağımsız Lübnan tarihi ve Şii toplumunun inşasında etkili olan diğer bir olay ise Filistin meselesidir. 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail devletinin kurulması ile birlikte, Ortadoğu'da bir Musevi devletinin olmasını istemeyen ve Filistin'in bağımsızlığını

savunan dört Arap ülkesi, İsrail'e karşı topyekûn bir saldırıya girişmiştir. 1948,1956 ve 1967 yılında yapılan savaşları ABD ve İngiltere'nin desteğini alan İsrail kazanmıştır. Bu savaşlar sonucunda İsrail'in Filistin'in pek çok bölgesini işgal etmiştir. Arap devletlerinin savaşlarda aldığı mağlubiyet Filistinlileri bağımsızlık konusunda ümitsizliğe düşürmüştür. Bu savaşın ardından pek çok yeni Filistinli örgüt kurulmuştur (Acar, 1989: s. 44).

1967 yılında yapılan savaş sonucu Batı Yakası ve Gazze'nin İsrail işgaline girişinin diğer bir sonucu, Filistin meselesinin Filistin'den çıkarak Lübnan'a taşınması olmuştur. Bu bölgelerde yaşayan pek çok Filistinli milis gücü, Lübnan topraklarına yerleşmeye başlamıştır. 1968 yılında Filistinliler ile Lübnan hükümeti arasında imzalanan Kahire Antlaşmasıyla, ülkede yaşayan Filistinli guruplara silah taşıma yetkisi verilmiştir. Bu durum Filistinli mültecilerin silahlı mücadelelerini Lübnan'a taşımasıyla sonuçlanmıştır. 1969 yılına gelindiğinde ise Filistinli örgütler birleşerek Filistin Kurtuluş Örgütü'nü kurmuşlar ve örgütün başına Yaser Arafat getirmişlerdir (Cobran, 1985: s. 92).

Filistin askeri mücadelesinin Lübnan'a taşınmasının diğer bir sebebi ise 1970 yılında Ürdün'de bulunan Filistinli mülteciler ile Ürdün kralı Hüseyin arasında yaşanan çatışmadır. Kara Eylül olarak bilinen çatışma sonrasında Kral Hüseyin Filistinlilerin isyanlarını bastırması ve pek çok Filistinli mülteci Ürdün'den kaçarak Lübnan'a sığınmıştır (Acar, 1989: s. 54).

1970'li yıllara gelindiğinde gerek Kahire Antlaşması, gerek Ürdün'de vuku bulan çarpışmaların sonucu, Lübnan'da ki merkezi hükümetin zayıflığı ve Lübnan'da mezhepler arasındaki hassas denge, Filistinlerin mücadelesinin askeri ve siyasi kanadının hızla Lübnan'a taşınmasına neden olmuştur.

Lübnan'da oluşan Filistin kamplarından zamanla İsrail'e yönelik saldırılar, özellikle Güney Lübnan'da artış göstermiştir. Bu durum ülkedeki Hristiyan kesimi rahatsız ederken özellikle Nasır yanlısı ve Arap milliyetçisi Müslüman kesimin desteğini almıştır. Filistinlilerin İsrail'e karşı saldırılarını Lübnan üzerinden yürütmesi, Lübnanlıları tedirgin etmesine rağmen, Lübnan'daki Filistinli varlığı ile ilgili Hristiyan ve Müslümanlar arasında farklı görüşler oluşmuştur. Hristiyanlar ülkelerindeki Filistinli varlığını tehdit olarak görürken, özellikle radikal Müslüman

guruplar Filistinlilere daha fazla destek verilmesini savunmuşlardır. Güney Lübnan zamanla İsrail ile Lübnan arasında bir ateş hattı durumuna geçmiştir (Alagha, 2007: s. 15).

Filistinli direnişçilerin Lübnan'a gelmesi Lübnan iç siyasetini daha karmaşık bir hale getirirken, Şii toplumunun yeniden inşasına da neden olmuştur. Yıllardır Şiilerin yerleşim yeri olan Güney Lübnan, Filistinli savaşçıların sığınağı haline gelmiştir. Bu olay Şiiler ile Filistinlilerin bir arada hayat sürmesine sebep olmuştur. İsrail Filistinlilere yönelik eylemlerinde hedef olarak, Güney Lübnan'ı görmüş, bu durum Şii toplumunun zarar görmesine sebep olmuştur. Filistinli mültecilerin Güney Lübnan'daki varlığı Şiileri iki açıdan etkilemiştir. Birincisi, 1950'lerde başlayan kırdan kente göçü hızlandırması, ikincisi ise Şii toplumu radikalleştirmesidir (Acar, 1989: s. 59).

Şiiler, FKÖ'nün içinde görev alarak İsrail'e karşı savaşmaya başlamışlardır. Daha önce silahlanmayan Şiiler, Filistinli milislerle beraber silahlanarak İsrail'e karşı savaşmaya başlamıştır. Daha önce eğitim merkezleri ve Şii din âlimleri ile haklarını savunmaya çalışan Şiiler radikalleşmişler ve mücadelelerini silahlı bir hale dönüştürmüşlerdir. Şiilerin o dönemki lideri İmam Musa Es-Sadr birçok konuşmasında FKÖ'ye Şiilerin desteğini yinelemiş ve İsrail'e karşı nefret söylemlerinde bulunmuştur.

Lübnan Şiilerinin FKÖ'ye yaklaşmasında, Şii bölgelerinin İsrail tarafından hedef alınmasının yanı sıra, İran'dan sürgün edilen Ayetullah Humeyni'nin vaazları da etkilidir. Ayetullah Humeyni birçok vaazında FKÖ'yü özgürlük savaşçısı olarak ilan etmiş ve Irak'ta topladığı humsları EMEL hareketi üzerinden FKÖ'ye iletmıştır.

3.1.2.2.Lübnan İç Savaşı I.Evre ve İsrail'in Lübnan'ı işgali

Bağımsız Lübnan devletindeki hizipleşmenin artmasına ve Şiilerin kendi hizipleşmelerini silahlı hale getirmesine sebep olan en önemli olaylar 1974 yılında başlayan Lübnan iç savaşı ve 1982 yılında İsrail'in Lübnan işgali işgal etmesidir. Lübnan iç savaşının yaşanmasının birçok ekonomik ve siyasi nedeni olmakla birlikte

iç savaşı başlatan neden Marunîlerin, ülkedeki Filistinlilere karşı gösterdiği tepkidir (McDowall, 1996: s. 81).

Ülkedeki Filistinliği varlığıyla birlikte radikal gurupların artmasıyla beraber, guruplar kendilerini koruyabilmek için silahlanmaya başlamışlardır. Yönetim silahlanmayı durduracak yeterli askeri ve siyasi güce sahip değildir. Ayrıca çevre ülkeleri ve Filistinliler ülkeye silah girişini kolaylaştırmışlardır. Yönetim guruplar arasında, ülkenin bütünlüğü için çağrılar yapmasına rağmen o güne kadar oluşan gruplaşmalar ve tehdit algıları ülkeyi parçalanmaya doğru götürmüştür (Acar, 1989: s. 75).

1975 yılında iç savaşın ilk çatışmaları çıkmaya başlamıştır. İç savaş sırasında Filistinliler, Şiiler ve Dürziler bir tarafta yer alırken diğer tarafta Falanjistler ve diğer Hristiyan gurupları yer almıştır. Böylelikle iç savaş mezhepsel ve dini ayrımlar etrafında gerçekleşmeye başlamıştır. İç savaşı durduramayan hükümet, Suriye'den yardım istemek zorunda kalmıştır. Bu durum İsrail'in tepkisine yol açmış ve sorun uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Bir süre sonra İsrail'in bütün itirazlarına rağmen Fransa, Suriye ve Lübnan hükümeti beraber hareket etme kararı almıştır. Bunun üzerine Arap Birliğini toplayan Suriye, Arap Caydırıcı Gücü adı altında bir askeri müdahale gücünün Lübnan'a yerleşmesini sağlamıştır. Arap Caydırıcı Gücünün, Lübnan'a girişi ve yapılan diplomatik görüşmeler sayesinde iç savaşın ilk evresi sona ermiştir (Acar, 1989: s. 97).

İç savaşın ilk evresinde Şiiler daha önce işbirliği içinde oldukları FKÖ ile beraber hareket etmiştir. İç savaşın ilk evresi dini ayrımlar şeklinde gerçekleştiği için taraflarda, Müslümanlar ve Hristiyanlar olarak ayrılmıştır. Şiiler iç savaş sırasında 1958 yılında Lübnan'a gelerek Şiilerin hamisi olan, İmam Musa Es-Sadr'ın yönlendirmesi ile hareket etmişlerdir. İmam Musa Es-Sadr, FKÖ'ye destek vermesine rağmen iç savaşın İsrail'in çıkarlarına hizmet edeceğini ve durdurulması gerektiğini düşünmüştür. İmam Musa Es-Sadr savaşın durdurulması için birçok ülkeye geziler düzenlemiş ve görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ancak iç savaşın uzaması sonucu Şiilerin güvenliklerinin tehlike altında olduğunu düşünen Sadr, Lübnan'ın silahlı ilk Şii direniş örgütü olan EMEL hareketini kurmuştur.

İç savaşın sakinleşmesi Lübnan'daki ayrışmayı azaltmamış tam tersi daha karmaşık bir hale getirmiştir. İlk olarak, Hristiyanlar, iç savaştan sonra Suriye'nin ülkeden çıkmasını istediği için Suriye ile Maruniler arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Sonrasında Suriye, ılımlı Filistinli guruplar yerine radikal guruplara destek vererek bu guruplar arasında çatışmalar yaşanmasına sebep olmuştur. İsrail ise Güney Lübnan'a yönelik operasyonlarını arttırmıştır (Kor, 2009: s. 48).

1978 yılına gelindiğinde iç çatışmalar, Suriye'nin de ülke iç siyasetine dâhil olmasıyla içinden çıkılmaz bir noktaya gelmiştir. Yönetim ise bu dönemde çatışmalara herhangi bir müdahalede bulunamamış yalnızca barışçıl çağrılar yapmakla yetinmiştir. İsrail'in Güney Lübnan'a yönelik eylemleri zamanla büyümüş ve İsrail, Güney Lübnan'ı işgal etmiştir. Yaşanan gelişmelerin ardından, Birleşmiş Milletler özellikle güney Lübnan'daki olayları yatıştırabilmek için UNİFİİL adı altında bir birliği Lübnan'a göndermiştir. Lübnan'a gelen UNİFİİL birlikleri bölgedeki çatışmaları durdurmaya çalışmıştır. UNİFİİL birliklerine karşı bölgedeki tutum ise olumlu olmamıştır. Filistinli milisler ile UNİFİİL birlikleri arasında sık sık çatışmalar yaşanmıştır (Acar, 1989: s. 98).

Ülke içindeki karışıklıkların artmasıyla beraber radikal guruplar güçlenerek, büyükelçiliklere saldırılar yapmaya başlamışlardır. İsrail ise saldırılarını başkent Beyrut'a kadar genişletmiştir. İç savaş sonrasında Lübnan, paramparça bir hale gelmiştir (Kor, 2009: s. 51).

Lübnan'da iç karışıklıklar ve Güney Lübnan'a İsrail operasyonları sürerken, 3 Haziran 1982 tarihinde İsrail'in Londra'daki büyükelçisine saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırının Filistinliler tarafından düzenlendiğini belirten İsrail, bu durumu Lübnan'a girebilmek için bir bahane olarak görmüştür. 6 Haziran 1982 tarihinde Lübnan sınırını geçen İsrail askerleri, Galile Barış Operasyonları diye tanımladıkları, Lübnan işgal hareketini başlatmıştır. İsrail'in Güney Lübnan'dan başlayan işgali Beyrut'a doğru ilerlemeye başlamıştır. İsrail Beyrut'a ilerledikçe Filistinli milislerde Beyrut'a doğru gerilemeye başlamıştır (Acar, 1989: s. 102). İşgal sonunda Lübnan'daki Filistinli varlığı büyük oranda sona ermiştir. İşgal ABD'nin araya girmesiyle son bulmuş ve Filistinlilerin çevre ülkelere gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

İsrail'in Lübnan'ı işgalinin Şii toplumu üzerinde çok büyük etkileri olmuştur. Şiiler önceden beraber hareket ettikleri Filistinli milislere karşı tavırlarını değiştirmeye başlamışlardır. Filistin meselesi yüzünden Güney Lübnan'daki topraklarını terk ederek Beyrut'un gettolarında yaşayan Şiiler, daha köktenci olmaya başlamışlardır. İsrail'in Filistinlileri Lübnan'dan çıkarmasıyla beraber, Şiiler Güney Lübnan'a geri dönmüş ve önceden Filistinli örgütlerin ellerinde bulunan bölgelerde hâkimiyet kurmaya başlamışlardır. Bu durum Filistinli milisler ile Şiiler arasında şiddetli çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur.

İsrail işgalinin ardından Lübnanlı Şiiler arasında ayrışma yaşanmaya başlamıştır. EMEL hareketi içinde İsrail işgaline karşı Lübnan hükümeti ile beraber hareket etmek isteyen ılımlı görüşler ve Lübnan hükümetini İsrail'in kuklası olduğunu düşünen radikal guruplar oluşmaya başlamıştır. Radikal guruplar, 1978 yılında İran'da gerçekleşen İslam Devrimi'nin esaslarından etkilenmişlerdir. Bir süre sonra EMEL'den ayrılan bu gurup Hizbullah örgütünü kurmuştur.

3.2.LÜBNAN Şİİ TOPLUMUNUN ÖRGÜTLENMESİ VE İRAN ETKİSİ

Lübnan Şii toplumu, 1958 yılına kadar örgütlenme ve beraber hareket etme kabiliyetine sahip olamamıştır. Ancak bağımsız Lübnan devletinde yaşanan gelişmeler ve Filistin meselesinin ortaya çıkması, Lübnan Şiilerinin örgütlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Lübnanlı Şiilerin örgütlenmesinde zaimlerin etkisinden kurtulmaları, Beyrut'un kenar mahallelerinde Şii gettolarının oluşması, karmaşık ve çatışmacı Lübnan toplumu içinde ki tehdit algılamaları ve Filistin meselesinin Lübnan'a taşınması etkili olmuştur.

Lübnanlı Şiilerin örgütlenebilmesindeki temel etken ise bölgede yükselmeye başlayan toptan Şii yükselişi olmuştur.1950'li yılların sonlarına doğru Suriye'de Nusayrileri temsil eden Baas partisi yönetimi ele geçirmiş, Irak'ta Şii ideallerine sahip El-Dava partisi kurulmuş ve İran'da Şah'a karşı Şii âlimleri tarafından muhalefet güçlenmiştir. Bölgedeki bütün bu Şii unsurları, birbirleri ile iletişim halinde faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Bu durum Lübnan Şiilerinin tarih boyunca maruz kaldıkları yalnızlıklarının sona ermesini sağlamıştır. Şiiler kültürel olarak bağları

bulunan ve ortak inançlara sahip diğer toplumlarla iletişime geçerek, ekonomik, siyasal ve sosyal izolasyondan kurtulmak için fırsat bulmuşlardır.

3.2.1.EMEL Hareketi ve İmam Musa Es-Sadr

Lübnan'daki Şii cemaatinin hizipleşmesini sağlayan isim karizmatik liderliğiyle 1958 yılında, Lübnan'a gelen İmam Musa Es-Sadr olmuştur. İmam Musa Es-Sadr bölgede toplu bir şekilde yükselişe geçen, Şii hareketinin Lübnan ayağını başlatan isim olarak görülebilir. İmam Musa Es-Sadr'ın Lübnan'a geldiği dönemler, Irak'ta Şii El Dava partisinin eylemlerini gerçekleştirdiği, Suriye'de Nusayri hareketin etkin olmaya başladığı ve İran'da Şah karşıtı eylemlerin yükselişe geçtiği bir döneme denk gelmektedir. Bütün bu hareketlerin ortak noktası ise o dönemde Şii hareketin öncüsü sayılan Ayetullah Hümeyni'nin, Şii önderliğini kabul etmeleridir. Bölgede gerçekleşen bütün Şii hareketlerin temsilcileri birçok defa beraber hareket ederek, iletişim halinde olmuşlardır (Alagha, 2007: s. 23).

İmam Musa Es-Sadr, İranlı Şiiilerin entelektüel isimlerinden biridir. Sadr, Şah'a karşı muhalefetin en güçlü isimlerinden biri olmasının yanında aynı zamanda Ayetullah Hümeyni'nin dostu ve akrabasıdır. İmam Musa Es-Sadr, 1958 yılında Ayetullah Hümeyni'nin desteği ve isteği doğrultusunda Lübnan'a giderek buradaki Şiiileri örgütlemeye başlamıştır(Kamaliam, 2016: s.12).

Entelektüel kişiliği ve Ayetullah Hümeyni'nin desteği sayesinde Lübnan'daki Şii toplumu içinde kısa sürede önder rolünü üstlenen İmam Musa Es-Sadr, kurduğu okullar ve verdiği konferanslarda Ayetullah Hümeyni'nin fikirlerini Lübnan'a yaymıştır (Fahs, 2016: s.5). Lübnan'daki konumunu zuamalara karşı önemli kazanımlar gerçekleştirerek sağlamlaştıran Sadr, Şiiilerin yanında diğer mezhepler ve Lübnan hükümeti ile de iyi ilişkiler geliştirmiştir (Khosroshahi, 2009: s.21).

Lübnan Şiiilerini ekonomik ve kültürel yoksunluktan kurtarmak isteyen İmam Musa Es-Sadr öncelikle İslami Araştırmalar Merkezini sonrasında ise Yüksek Şii Konseyi'ni kurmuştur. Bu kurumlarda Ayetullah Hümeyni'nin fikirlerini yayan İmam Musa Es-Sadr, Yüksek Şii Konseyi'nin amaçlarını ise şu şekilde sıralamıştır;

1-Entelektüel ve bilimsel olarak, mücadele ve cihat açısından tam bir İslami duruş benimsemek.

2-Bütün Müslümanların birliğini sağlamak.

3-Tüm Lübnanlı guruplarla iş birliği halinde, Lübnan'ın iyileştirilmesi için uğraşmak.

4- Ulusal sorumluluklara dikkat etmek, Lübnan'ın bağımsızlığını ve özgürlüğünü korumak ve ülkenin sınırlarını korumak.

5- Şii kabilelerin işlerini düzenlemek ve sosyal ve ekonomik yaşamlarını mümkün olduğunca iyileştirmek.

6- Cehalet, yoksulluk, sosyal baskı ve ahlaki yolsuzlukla mücadele etmek.

7- Kudüs'te işgal rejiminin işgal ettiği bölgeleri özgürleştirmek için ilerici hükümetler ve Arap Kardeşler ile Filistin direnişine ve işbirliğine yardım ve destek vermek (Alagha, 2007: s. 45).

1974 yılına gelindiğinde Lübnan'daki yoksul bırakılmış halklar için Yoksunlar Hareketini ilan eden İmam Musa Es-Sadr, iç savaşın başlaması ile birlikte bu harekete katılan Şiilere silahlı eğitimler vermeye başlamıştır. Aynı yıl, Lübnan Diriliş Tugayı(EMEL) isimli örgütün kurulduğu ilan etmiştir. İmam Musa Es-Sadr Emel'in kurulmasının nedenlerini şöyle açıklamıştır: İç çatışmalar sırasında Şiilerin güvenliğini sağlamak ve İsrail saldırılarına karşı Güney Lübnan'daki Şiilerin güvenliğini sağlamak. Böylelikle Lübnan Şiilerinin silahlı ilk örgütü ve Hizbullah'ın temeli sayılan EMEL 1974 yılında kurulmuştur (Ebuzeri, 2012, s. 134).

EMEL hareketi, FKÖ'nün ve Suriye'nin desteği ile kısa sürede güçlenmiş ve Lübnan'da önemli bir güce sahip olmuştur. EMEL'in bina duvarlarına Ayetullah Humeyni'nin resimleri ve posterleri asılmıştır. EMEL hareketi 1975 yılında örgütlenmesini tamamlayıp bir yandan iç savaşa dahil olmuş bir yandan da İsrail'e karşı savaşılmaya başlamıştır (Ebuzeri, 2012: s. 131).

EMEL hareketi, Lübnan Şiilerinin ilk silahlı örgütlenmesi olmasının yanında, Ayetullah Humeyni'nin bölge Şiileri üzerindeki etkisini göstermesi açısından da önemlidir. Böyle bir örgütün kurulabilmesinde bölgede var olan Şii toplumlarının ortak kader inancı ve dışarıya karşı beraber hareket etme isteği yatmaktadır. EMEL

hareketi içerisinde eski FKÖ askerleri ve Irak'tan gelen El Dava partisi üyelerinin olması bu tezimizi destekler niteliktedir (Alagha, 2007: s. 56).

EMEL hareketinin kurulması ve Lübnan Şiiilerinin örgütlenmesi, İran'ın bölge Şiiileri üzerindeki etkisinin anlaşılması ve bu etkinin kültür ve ortak algılara dayanan üst kimlik inşası sayesinde gerçekleşmiştir.

3.2.2.EMEL'den Hizbullah'a geçiş ve Devrim'in etkisi

EMEL lideri İmam Musa Es-Sadr'ın kaybolmasının ardından, Lübnan Şiiileri kendilerini Lübnan'ın çatışmacı toplumsal yapısı içinde savunmasız hissetmişlerdir. İmam Musa Es-Sadr'ın ardından liderliği üstlenen Hüseyin El Hüseyini ve Nebih Berri, Lübnan Şiiilerinin güvenini kazanamamışlar ve temsiliyet konusunda eksik kalmışlardır. İç savaşın ortasında karizmatik ve etkili bir lider arzusunda olan Şiiiler, bekledikleri lideri Lübnan topraklarında değil, İran topraklarında bulmuşlardır. 1979 yılında gerçekleşen İran devrimi sonrası başa geçen, Ayetullah Humeyni, bölge Şiiileri ile devrim öncesinde kurduğu irtibatı devlet düzeyinde sağlamaya çalışmıştır (Alagha, 2007: s. 48).

Ayetullah Humeyni devrimin ardından Şii nüfusun yoğunlukta olduğu bölge ülkelerinde etkili olmaya çalışmıştır. Devrim öncesi İmam Musa Es-Sadr aracılığıyla geliştirilen ilişkiler, Sadr'ın kaybolması ve devrimin gerçekleşmesinin ardından daha ileri boyuta taşınmaya çalışılmıştır. Lübnanlı Şiiiler devrimin hemen ardından Ayetullah Humeyni'ye ve Velayet-i Fakih kurumuna bağlılıklarını ilan etmişlerdir. Lübnanlı Şiiiler, devrim ideallerinden etkilenmişler ve devrimin İran'a getirdiği yenilikleri, Lübnan'da da tesis etmek istemişlerdir.

Ayetullah Humeyni Lübnanlı Şiiilerin, İsrail saldırılarından korunmak ve karmaşık Lübnan demografik yapısı içinde var olabilmek için silahlanması gerektiğini düşünmektedir. Uluslararası bir adaletsizliğe inanan Humeyni, adaletin sağlanması için Müslümanların silahlanması gerektiğine inanmaktadır. EMEL'in o dönemki lideri olan Nebih Berri ise Ayetullah Humeyni'nin Lübnan Şiiilerine yönelik tutumlarına katılmamakta ve ılımlı bir yapılanmayı desteklemektedir.

Ayetullah Humeyni'nin Lübnan Şiilerini inşa etmeye başlaması, devrim öncesine dayanmaktadır. Ayetullah Humeyni bu inşayı bir yandan Lübnan'a gönderdiği Sadr üzerinden diğer yandan Irak'ta var olan Şii El-Dava partisi aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Ayetullah Humeyni, Irak'ta baskı altında kalan El-Dava partisi üyelerini, Lübnan'a göndererek hem onları güvenliğini temin etmiş hem de bu yolla Lübnanlı Şiilerin kendi fikirleri etrafında toplanmasını sağlamıştır. İmam Musa Es-Sadr döneminde pek çok El-Dava partisi üyesi EMEL hareketi içinde aktif olarak rol almıştır. Bu isimlerden en önemlisi günümüzde Hizbullah'ın genel sekreteri olarak görev yapan Hasan Nasrallah'dır (Nassif, 1993: s. 64).

Zamanla EMEL hareketi içinde iki farklı gurup oluşmaya başlamıştır. Bu guruplardan biri ılımlı bir Şii siyaseti isteyen Nebih Berri yanlıları diğeri ise Ayetullah Humeyni'nin felsefelerinden etkilenen ve Şiiler içinde radikal bir oluşumu destekleyen çoğunluğunu El-Dava partisi üyelerinin oluşturduğu guruptur. EMEL'in parçalanmasına sebep olan olay ise 1982 yılında yaşanmıştır. Nebih Berri, İsrail işgaline karşı Lübnan hükümeti ile beraber etme kararı vermiş ve bu amaçla kurulmuş, Ulusal Kurtuluş Örgütüne dâhil olmuştur. Bu olay, EMEL içindeki devrim idealleri ile yoğrulmuş, radikal İslamcı kesimin EMEL'den ayrılmasına sebep olmuştur. Nebih Berri'nin Hristiyanlarla işbirliği yapması, İslami anlayışla ters düşmüştür. 1982 yılında EMEL içinde bir ayrışma yaşanmış ve ayrılan radikal guruplar, destekçisi diğer Şii guruplarla birleşerek Hizbullah örgütünü, İran ve Suriye'nin desteğiyle kurmuşlardır (Alagha, 2007: s. 68).

Hizbullah'ın kuruluşunda devrimin ideolojik etkilerinin yanında, Humeyni'nin kendine bağlı isimlerle Lübnan Şiilerini inşa etme çabaları da etkilidir. İmam Humeyni, İran'ın Şam büyükelçisi olan Ali Ekber Muhteşemi'yi, Hizbullah'ın örgütlenme aşamasının sağlanabilmesi için Lübnan'a göndermiştir. Ali Ekber Muhteşemi Lübnan'daki yönetim boşluğundan yararlanarak, Hizbullah'ın kurucu kadrosu sayılan İmad Mağniyye, Hüseyin El-Musavi, Abbas el-Musavi ve Subhi El-Tufeyli gibi isimleri bir araya getirmiş ve onlara Ayetullah Humeyni'nin isteği doğrultusunda örgütlenmeye teşvik etmiştir. Hizbullah'ın kuruluş aşamasında bu isimleri bir araya getiren Ali Ekber Muhteşemi, devrimin ardından İran Dış İşleri Bakanlığına getirilmiş ve İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin sürdürülmesinde öncülük etmiştir (Nassif, 1993: s. 103).

Humeyni devrim öncesinde Lübnanlı Şiilere, maddi anlamda destek vermeye çalışmıştır. Irak ve İran'daki Şiilerden topladığı humsları, Lübnan Şiilerinin kalkınması için Lübnan'a göndermiştir. Devrim öncesi askeri bir gücü kontrol edemeyen Humeyni, devrim sonrası İran'ın özel kuvvetleri olarak bilinen Pasdaran kuvvetlerini, Şii nüfusunun askeri olarak eğitilmesi ve İsrail saldırılarından korunması için Suriye üzerinden Lübnan'a göndermiştir.

3.2.3.Hizbullah'ın kuruluşu, örgütlenmesi ve ilk icraatları

Lübnan'da ortaya çıkan Hizbullah'ın örgüt haline gelmesi, ortak görüşlere sahip birden fazla gurubun birleşmesi ile mümkün olmuştur. Seyyid El-Musavi, İran'da gerçekleşen devrim öncesi Lübnan'da El-Halaü'l-İslamiye'nin üyelerinden oluşan Devrimi Destekleme Komitesi'ni kurmuştur. Komite devrim sonrası, devrim ideallerine ve Ayetullah Humeyni'ye bağlılıklarını ilan etmiştir. EMEL içindeki radikal guruplar, Nebih Berri'nin ulusal hükümetle işbirliğinden rahatsız olarak örgütten ayrılmıştır. Lübnan içindeki birçok Şii hukukçu ve din adamı devrim sonrası Ayetullah Humeyni'nin Velayet-i Fakih felsefesine bağlılıklarını bildirmişlerdir. Bütün bu guruplar, Ayetullah Humeyni'nin bölgeye gönderdiği Ali Ekber Muhteşemi'nin aracılığıyla birleşerek 1982 yılında Hizbullah'ın ilk karar organı olan Dokuzlar Meclisi'ni kurmuşlardır. Dokuzlar Meclisi kuruluşunu bir manifestoyla duyurmuştur. Manifestoda esaslarının İslami olduğunu, önderlerinin Ayetullah Humeyni olduğunu amaçlarının ise Lübnan'daki İsrail işgaline karşı gelmek ve Lübnanlı Şiilerin haklarını korumak olduğunu belirtmişlerdir (Alagha, 2007: s. 73).

Hizbullah ilk eylemlerini 1982'de ilan edilen manifesto ve 1984'de Hizbullah ismi ile ortaya çıktığı dönem arasında gizli bir şekilde gerçekleştirmiştir. Ve yaptığı eylemlerin hiç birini üstlenmemiştir. Hizbullah ilk eylemini 11 Kasım 1982 tarihinde İsrail karargâhına yönelik düzenlemiştir. Eylem sırasında 76 İsrail askeri ölümlenirken 20 asker ise yaralanmıştır. O dönemde eylemin mesuliyetini üstlenmeyen Hizbullah sonraki dönemlerde eylemi gerçekleştiren, Ahmet Kasir'i şehit, eylem gününü ise şehadet günü ilan etmiş ve kutlamıştır. İsrail, kuruluşundan beri ilk defa bu denli bir asker kaybına uğramış ve bugünü yas günü olarak ilan etmiştir. Hizbullah 1982'den kendisini açık bir şekilde ortaya koymaya başladığı 1984 yılına kadar 150'ye yakın

İsrail askerinin ölümüne sebep olacak intihar saldırıları düzenlemiş ve hiçbirini açık bir şekilde üstlenmemiştir. Hizbullah'ın üstlenmediği ancak Hizbullah ile bağlantıları olduğu düşünülen örgütlerin gerçekleştirdiği, Lübnan'da ses getiren en büyük eylemleri ise 18 Nisan 1983'de ABD büyükelçiliğine yapılan saldırı ve 23 Ekim'de ABD ve Fransız askerlerinin içinde bulunduğu çok uluslu barış gücüne yapılan saldırılardır. Bu saldırılarda toplam 304 ABD askeri, 58 Fransız askeri öldürülmüştür. Ve saldırıların ardından çok uluslu barış gücü güvenlikleri dolayısıyla ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Nizar, 2004: s. 19).

1984 yılına gelindiğinde Hizbullah, ismini duyurmaya ve uyguladıkları siyasi taktiklerden vazgeçmeye başlamıştır. Hizbullah 1982'de ilk politbürosunu kurmuş ve birçok bildiri yayınlamıştır. Hizbullah'ın sözcüsü konumunda olan El-Ahd gazetesi bu yıl yayınlanmaya başlamıştır.1985 yılına gelindiğinde Hizbullah, kimliğini ve amaçlarını ortaya koyduğu Açık Mektup adında, kendi anayasası sayılabilecek bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride örgüt, İslami esasları benimseyen, Velayet-i Fakih felsefesini ve Ayetullah Humeyni'nin fakih olarak önderliğini kabul eden, İran'da İslam Devleti'ni kuran Hizbullahi hareketlerin Lübnan kolu olduğunu kimliksel özellikleri olarak ortaya koymuştur. Örgüt İran'ın anayasasında amaç olarak belirlediği devrim ihracı fikrinin Lübnan temsilcisi olarak kendilerini görmüş ve bunu açık açık bildiride belirtmiştir. Örgüt aynı bildiride düşmanlarını dünyadaki kötülüğün baş sorumlusu olarak gördüğü ABD, onun bölgedeki siyonist kolu olarak gördüğü İsrail, Lübnan'daki toplumsal eşitsizliğin sebebi olarak gördüğü Fransa ve Lübnan'da emperyalistlerle işbirliği içinde olduğunu belirttiği Falanjistler olarak belirtmiştir (Alagha, 2007: s. 125).

1982 yılında kurulan Hizbullah örgütlenmesini 1984 yılında tamamlamıştır. Hizbullah'ın başında Şura adı verilen kuruluştaki dokuz kişiden sonrasında ise yapılan değişiklikle 7 kişiye düşürülen bir meclis bulunmaktadır. Bu meclis 200 kişilik bir parti komitesi tarafından genel olarak din adamları arasından seçilir.1984 yılında örgüt kurumları ilk oluşturulduğunda örgütün bir genel sekreteri veya başkanı bulunmamaktadır. Ancak 1989 yılında yapılan değişiklikle genel sekreterlik makamı oluşturulmuştur. İlk genel sekreter Suphi El-Tufeyli, sonraki Seyyit Abbas Musevi sonuncusu ve halen görevde olan isim ise Hasan Nasrallah'dır. Hizbullah örgütü

Lübnan'daki en alt tabakaya hitap edebilecek güçlü bir örgütlenmeye sahiptir. Lübnan'da Şiilerin hâkim olduğu her yerleşim yerinde temsilciliği bulunmaktadır.

3.2.4.Lübnan İç Savaşı II. Evre ve Hizbullah'ın konumu

1978 yılında Arap Caydırıcı Gücü'nün Lübnan'a gelmesi ve İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgali ile durgunlaşan iç savaş, 1982'de seçilmiş Beşir Cemayel'in suikast sonucu öldürülmesi ile yeniden alevlenmiştir. İç savaşın II. evresi, I.evresinden çok daha farklı bir yön izlemiştir. İç savaşın ikinci evresinde yeni aktörler savaşa dâhil olmuş, önceden birlikte savaşan taraflar birbirilerine karşı savaşmaya başlamışlardır (Acar, 1989: s. 135).

İç savaşın II. evresinde İsrail ve Suriye arasında Lübnan'da hâkimiyet kurma mücadelesi, Falanjistler ve Dürziler arasında mezhepsel çatışmalar, Sünniler ve Şiiler arasında bölgesel iktidar çatışmaları ve Filistinli milisler ile Şiiler arasında çatışmalar görülmeye başlanmıştır. 1982 yılında ülkeye ABD, Fransa ve İtalya askerlerinden oluşan bir barış gücü kurulması kararlaştırılmıştır (Acar, 1989: s. 138).

Ülkede bulunan İsrail ve Suriye birliklerinin Lübnan'ı terk etmeleri için tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. İsrail çıkma koşulu olarak Suriye'nin de bölgeyi terk etmesini şart koşmuş, Suriye ise İsrail ülkeyi tamamen terk etmeden Lübnan'dan çıkmayacağını belirtmiştir. Ülkede İsrail askerlerine yönelik saldırıların artması ve İsrail ekonomisinin kötüleşmesi, İsrail'in Lübnan'ı terk etmeye başlamasına sebep olmuştur. 1985 yılına gelindiğinde İsrail, Lübnan'dan büyük oranda çekilerek, Güney Lübnan'ın 15 kilometrekarelik kısmında güvenli bir bölge oluşturmuştur (Acar, 1989: s. 144).

İç savaşın ikinci evresinde önceden Sünniler ve Filistinliler ile Müslümanlık şemsiye altında ittifak kuran Şiiler, bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Şiilerin içindeki radikal grupların artması ve İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesi Şiilerin tutumunun değişmesinde önemli etkenlerdir. Şiiler bir yandan Güney Lübnan'da İsrail ile çatışırken bir yandan da Beyrut ve civarında Sünniler ve Filistinli milisler ile çatışmaya başlamışlardır. 1984'de Hizbullah'ın kuruluşunu açıklaması ile birlikte iç savaş çok daha farklı boyutlara ulaşmış, önceki çatışmalara bir yenisi daha eklenerek,

radikal Şiileri temsil eden Hizbullah ile ılımlı Şiileri temsil eden EMEL hareketi arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır (Alagha, 2007: s. 95).

Hizbullah 1984’de yayınlanan açık mektubunda da belirttiği gibi Lübnan hükümetini tanımamış ve onu bölge Müslümanlarını sindirmek için emperyalistler ile iş birliği yapan bir kukla olarak görmüştür. 1985 sonrasında İsrail’in güney Lübnan’a çekilmesi ile Hizbullah ile İsrail arasında ki çatışmalar şiddetlenmiş ve İsrail’in Lübnan’daki ana düşmanı Hizbullah haline gelmiştir. 1985 ile 1989 arasında Hizbullah intihar eylemleri ile İsrail askerlerine eylemler düzenlemiş ve yaptığı eylemleri kameraya alarak basına servis etmiştir. İsrail ise yaptığı hava saldırıları ile Hizbullah’ın önemli yöneticilerini öldürmeye başlamıştır (Nassif, 1993: s. 158).

1988 yılında iç savaşı sonlandıramayan Cemayel görevi bırakmış ve yerine ordu komutanı Michael Aun’u getirilmiştir. Bu durum Müslümanların tepkisine yol açmış ve Lübnan yönetim olarak ayrışmaya gitmiştir.

1989 yılı Hizbullah için değişimin ve İran’a bakış açısının değiştiği yıldır. 3 Mart 1989’da Şiilerin dini lideri Ayetullah Humeyni ölmüş, yerine ise Hamaney geçmiştir. Hizbullah, Hamaney ’in fakihliğini kabul etmiştir. Ancak aynı yıl Hizbullah, danışma meclisinde bir genel sekreterlik makamı oluşturmuştur. İlk genel sekreter Şeyh Subhi Tufeyli olmuştur. Hizbullah’ın Ayetullah Humeyni’nin ölümünün hemen ardından bu şekilde bir girişimde bulunması manidardır (Nassif, 1993: s. 182).

1989 yılında Michael Aun, 1976’dan beri Lübnan’da bulunan Suriye ordusunu ülkeden çıkarmak için bir kurtuluş savaşı başlatmıştır. Aynı yıl Suudi Arabistan önderliğinde iç savaşın sona ermesi için Taif antlaşması imzalanmış ancak anlaşma maddeleri Müslümanlar tarafından kabul görmemiştir. 1990 yılında Taif anlaşması yenilenmiş ve Lübnan anayasasına eklenmiştir. Lübnan’da savaştan taraflar yeni Taif anlaşmasını kabul etmiş ve 15 yıldır süren iç savaş sona ermiştir. Aynı yıl Michael Aun Irak lideri Saddam’a Kuveyt işgalinde destek vermesinden dolayı ABD desteğiyle ülkeden kovulmuştur.

Taif anlaşması, iç savaşı sona erdirmiştir. Bu anlaşma ile 1943’de ulusal pakt ile kabul edilen siyasi görevlerde 6/5 ‘lik Hristiyan üstünlüğü sona ermiş ve Müslüman

ve Hristiyanların eşit temsiliyeti getirilmiştir. Lübnan'da savaşılan milis kuvvetlerin ellerindeki silahlar toplatılmıştır.

Hizbullah Taif antlaşmasının maddelerini yetersiz bulmuş, siyasi reformların yüzeysel olduğunu ileri sürmüştür. Ancak anlaşmanın maddelerini dönemin siyasi kültürü ve uzlaşmasından dolayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Taif anlaşmasının Hizbullah için en önemli maddesi ise milis kuvvetlerinden silahların toplatılması olmuştur. Hizbullah bu maddedeki milis kuvvetlerinin içine dâhil edilmeyerek İsrail ile savaşılan direniş örgütü olarak görülmüş ve silahlı olarak örgütsel yapısını korumasına izin verilmiştir (Alagha, 2007: s. 97).

3.2.5.Hizbullah'ın siyasi bir aktör haline gelmesi (1991-2005)

1989 yılında Taif anlaşmasının ardından Hizbullah Lübnan yönetimine ve Lübnanlaşma fikrine daha ılımlı yaklaşmaya başlamıştır. Hizbullah, İsrail işgaline karşı bir direniş örgütü olarak kabul edilmesi, ülke içinde ki meşruluğunu arttırmıştır. Lübnan yönetimi ve Hizbullah arasında oluşan bu olumlu algılamalar, Hizbullah'ın Lübnan siyasi sistemine dahil olmasının önünü açmıştır.

22 Mayıs 1991 tarihinde bir genel toplantı düzenleyen Hizbullah, bu toplantıda yeni bir anlayış olarak dışa açılma politikası izleyeceğini ortaya koymuştur. Hizbullah'ın bu toplantıda ortaya koyduğu dışa açılma politikası, ülke içindeki diğer guruplarla ve Lübnan yönetimi ile ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca Hizbullah önceki yıllarda ABD ve İsrail ile birlikte düşman ilan ettiği Fransa'ya karşı var olan algılarını yumuşatmayı hedeflemiştir (Alagha, 2007: s. 125). Hizbullah'ın bu şekilde yeni bir politika belirlemede iki önemli konu etkili olmuştur. Bunlardan ilki iç savaşılan bitimi ile birlikte Lübnan içinde oluşmaya başlayan Lübnanlaşma fikri ikincisi ise İran'ın dış politika anlayışında yumuşamaya gitmesine paralel hareket edebilme isteğidir.

Hizbullah'ın Lübnan siyasi sistemine dahil olma isteğinin pratikte kendini ortaya koyabilmesi 1992 yılında yapılan ilk parlamento seçimlerinde gerçekleşmiştir. Ancak seçime katılım konusunda Hizbullah içinde seçime katılıp katılmama konusunda bir takım tartışmalar yaşanmıştır. Hizbullah içinde ilk sekreter Subhi Tüfeyli ve yandaşları

seçime katılmamayı desteklerken, diğer taraf ise seçimlere katılma yanlısıydı. Ancak İran bu tartışmalar sırasında Hizbullah üzerindeki etkisini kullanarak seçim yanlısı tarafı destekledi ve Hamaney'in izni ve yönlendirmesi ile seçimlere katıldı. İran'ın Hizbullah'ı seçimlere katılma konusunda telkinin altında yatan asıl sebep, kendi dış politika algısı ile beraber hareket etmeye yönlendirmeye çalışması ve Hizbullah'ı meşrulaştırarak ilişkilerinin güçlenmesini sağlamaktır. 1992 yılında seçimlere katılan Hizbullah, beklenmeyen bir başarı göstererek mecliste 12 sandalye kazanmayı başarmıştır. Bu tarihten itibaren Hizbullah, Lübnan siyasi sistemine dahil olmuş ve Lübnan içindeki meşruluğunu arttırmıştır (Alagha, 2007: s. 143).

Lübnan siyasi sistemine dahil olan Hizbullah, özellikle Güney Lübnan bölgesinde İsrail ile olan çatışmaları sürdürmeye devam etmiştir. Hizbullah, İsrail'in Güney Lübnan'dan çekilmesinin ardından ilk büyük saldırısını 21 Eylül 1992 tarihinde gerçekleştirmiştir. İbrahim Dair isimli bir Hizbullah üyesi Yarmuk yolunda bir şehadet eylemi gerçekleştirmiş ve 25 İsrail askerini öldürmüştür. İsrail Hizbullah'ın bu eylemine sert bir şekilde karşılık vermiş ve Güney Lübnan'ı bombalamıştır ancak toptan bir harekât düzenlenmemiştir. 25 Temmuz 1993 tarihine gelindiğinde Hizbullah'ın 7 İsrail askerini öldürmesinin ardından Hizbullah ile İsrail arasında yedi gün süren bir savaş yaşanmıştır. Bu savaş sırasında Güney Lübnan'da bulunan birçok sivil hayatını kaybetmiştir (Alagha, 2007: s. 167).

1993 yılında gerçekleşen savaşın ardından İsrail'e yönelik eylemlerini sürdüren Hizbullah, teknolojinin de sağladığı imkânlarla öldürdüğü İsrail askerlerinin videolarını yayınlamaya başlamıştır. İsrail, Hizbullah'ın yaratmaya çalıştığı güçlü düşman algısını doğru algılayarak Güney Lübnan'a yönelik Gazap Üzümleri harekâtını düzenlemiştir. İsrail'in düzenlediği harekât sırasında Güney Lübnan bölgesinde yaşayan birçok Hristiyan ve Sünni Müslüman'da zarar görmüştür. Bu durum Hizbullah'ın Lübnan içindeki desteğini arttırmasını sebep olmuştur. Harekât sonrası desteğini arttıran Hizbullah bunu değerlendirmek istemiş ve 3 Kasım 1997 tarihinde İsrail İşgaline Karşı Savaşacak Çok Mezhepli Lübnan Tugaylarını kurmuştur. Ancak Hizbullah'ın bu girişimi diğer mezheplerin harekâtı katılım sağlamaması sonucu başarılı olamamıştır. Ancak Hizbullah'ın böyle bir harekâtı başlatması onun Lübnanlaşma isteğinin açık bir göstergesi olarak görülebilir.

1998 yılına gelindiğinde Lübnan’da uzun bir aradan sonra yapılamayan belediye seçimleri yapılması kararlaştırılmıştır. Seçimler Hizbullah için Çok Mezhepli Lübnan Tugayları harekâtını kurarak sorgulamak istediği ancak başarılı olamadığı halk desteğini ortaya koyabilmesi açısından önemli bir fırsat yaratmıştır. Seçimlere birçok bölgeden katılan Hizbullah, katıldığı bölgelerden büyük bir destekle başarılı çıkmıştır. Hizbullah’ın bu başarısı onun Lübnan içindeki meşruluğunu arttırması ve Lübnan tabanında güçlü bir karşılığı oluşunu göstermesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Alagha, 2007: s. 185).

2000 yılına gelinceye kadar Hizbullah gerçekleştirdiği şehadet eylemleri ile çok sayıda İsrail askerini ve sivilini öldürmüştür. Bu durum İsrail kamuoyunda rahatsızlıklara sebep olmuş ve hükümet üzerinde baskı oluşturmuştur. Lübnan’da daha fazla kalmasının olumsuz yönlerini gören İsrail, 2000 yılına gelindiğinde aldığı bir kararla Lübnan’dan Şebaa Çiftlikleri hariç çekilmeye başlamıştır. İsrail’in Lübnan’dan çekilmesi Hizbullah’a olan güvenin daha da artmasına sebep olmuştur. Bu durum aynı yıl yapılan parlamento seçimlerine de yansımış ve Hizbullah seçimde çok büyük bir başarı göstermiştir (Nizar, 2004: s. 204).

2002 yılına gelindiğinde artık Lübnan siyasal sistemine entegre olmuş Hizbullah, bir bildiri yayımlayarak 1983 yılında yayınladığı Açık Mektubun artık geçerliliğini yitirdiğini duyurmuştur. Hizbullah, açık mektubunda belirttiği ABD ve İsrail’e karşı düşmanca bakış açısını değiştirmedini, ancak ülke içindeki diğer mezheplere ve Lübnan yönetimiyle görüşmeler yapabileceğini belirtmiştir. Hizbullah, daha önceki açık mektupta belirttiği Velayet-i Fakih’e bağlılık, Şiilerin koruyuculuğu, Lübnan’ın İsrail işgalinden kurtarılması gibi misyonlarını sürdürdüğünü ise açık bir şekilde ortaya koymuştur (Alagha, 2007: s. 172).

Hizbullah Taif anlaşmasının ardından Lübnan’da sadece siyasi ve askeri anlamda var olmamıştır. Hizbullah’ın halk tabanına ulaşmasında İsrail’e karşı verdiği mücadelenin yanında kurduğu sivil toplum örgütleri ile Lübnan halkının sorunlarını gidermeye çalışması da etkili olmuştur. Hizbullah, zamanla radikalleşmesine rağmen EMEL’in kurucusu İmam Musa Es-Sadr’ın tabana ulaşmak için kullandığı yöntemleri sürdürmüştür. Günümüzde Lübnan’da Hizbullah tarafından kurulmuş birçok eğitim kurumu, din kurumları, yardım vakıfları, aş evleri vb. bulunmaktadır. Hizbullah’ın

izlediği bu politika onun yumuşak yüzünü halka yansıtması açısından önemlidir. (Daher, 2016: 20-22)

2005 yılına gelinceye kadar Hizbullah'ın Lübnan içindeki en yakın müttefiki Suriye olmuştur. Hizbullah, İran'dan sonra en yakın stratejik ortak olarak Suriye'yi görmektedir. Hizbullah, seçim programlarında ve manifestolarında Suriye'nin Lübnan'daki varlığından memnun olduklarını sık sık dile getirmiştir. İsrail'in Lübnan'dan ayrılmasına rağmen ülkeyi terk etmeyen Suriye Devleti'ne diğer guruplar tepki gösterirken, Hizbullah, Suriye'nin Lübnan'da bulunmasının meşru olduğunu sık sık dile getirmiştir. Suriye, Hizbullah'ın İran ile ilişkilerinin gerçekleşmesi için güvenli bir geçiş bölgesidir. Hizbullah bu güvenliğin tehlikeye gireceği korkusuyla Suriye'nin Lübnan'da bulunmasına her zaman destek olmuştur. Ancak 2005 yılına gelindiğinde önemli Sünni liderlerden Refik Hariri'nin öldürülmesi ve suçunun Suriye olarak görülmesi, Suriye'nin Lübnan'da bulunmasını imkânsız hale getirmiş ve 2005 yılında Lübnan'dan çekilmiştir. Hizbullah, Hariri'nin suikastinin araştırılması için yapılan incelemeye destek vermemiştir.

3.2.6. Kuruluşunda 2005 yılına kadar Hizbullah ile İran ilişkileri

Hizbullah ile İran arasındaki ilişkilerin temelini atan en önemli iki faktör Şiiilik kimliği ve ortak kader inancıdır. İki aktör arasındaki ilişkilerin seyrini belirleyen en önemli iki etken ise İran'ın dış politika anlayışı ve Hizbullah'ın Ortadoğu'da var olabilme isteğidir. Kuruluşundan itibaren İran yönetimine bağlılığını ortaya koyan Hizbullah, fakihlik müessesini örgütün en üst makamı olarak kabul ettiğini birçok kez ifade etmiştir. İran'ın Hizbullah'ın kuruluşundaki rolü bir önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi kurucu ve yönlendirici bir inşa eylemidir. İran, devrim sonrası belirlediği İslami örgütlerin desteklenmesi ve devrim ihracı fikrine paralel olarak Hizbullah'ın kuruluşuna öncülük etmiştir. Hizbullah'ın kuruluşunda ve sonraki dönemlerinde güçlendirilerek yönlendirilmesinde devrimin ardından devlet kurumları ile etkili olmuştur (Nail, 2019: s.8). Devrim muhafızlarını Lübnan'a gönderen İran, Hizbullah milislerinin askeri eğitimlerini vermiş ve İsrail'e karşı verdikleri savaşta askeri açıdan yönlendirmiştir. Hizbullah'ın ekonomik kaynaklarının ve askeri

teçhizatlarının birçoğu İran tarafından karşılanmıştır ve karşılanmaya devam etmektedir (Daher, 2016: 25-30).

Lübnan Şiiileri ile İran arasındaki ilişkilerin geçmişi önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi çok eskilere dayanan bir süreklilik gösterir. Hizbullah'ın kuruluşu ve devrimin gerçekleşmesinin ardından bu ilişkiler en iyi dönemini yaşamaya başlamıştır. Ayetullah Humeyni döneminde İran ile Hizbullah arasındaki ilişkiler, en sıkı dönemini yaşamıştır. Hizbullah'ın kurucuları kuruluş aşamasında kendilerine destek veren Humeyni'ye güçlü bir bağlılık taşımaktadır. Ayetullah Humeyni döneminde gerçekleşen, Lübnan iç savaşı ve İsrail işgali sırasında İran, Hizbullah'a olan desteğini yinelemiş ve Lübnan'a gönderdiği devlet görevlileri ve askerler sayesinde Hizbullah'ı yönlendirmiştir. Ayetullah Humeyni birçok konferansında Hizbullah'ın İsrail ile olan mücadelesini övmüş ve örgüte destek istemiştir (Alagha, 2007: s. 32).

1989 yılında Humeyni'nin ölümünün ardından Hizbullah ile İran arasındaki ilişkilerde değişimler yaşanmaya başlamıştır. Hamaney'in siyasi olarak gücünün zayıf olması Hizbullah ile olan ilişkileri de etkilemiştir. Hamaney 1993 yılına gelindiğinde Hizbullah'ın başına genel sekreter olarak Nasrallah'ı atamıştır. Nasrallah güçlü siyasi kişiliği ile Hizbullah içinde kısa sürede otoritesini kabul ettirmiştir. Güçlü siyasi kişiliği ile ön plana çıkan Rafsancani'nin cumhurbaşkanı seçilmesi ile Hizbullah ile İran arasındaki ilişkiler arka planda yürütülmeye çalışılmıştır. Rafsancani ile beraber ortaya çıkan entegrasyona dayalı dış politika algısı, İran'ın uluslararası sisteme reformcu görünme çabası ilişkilerin gizli yürütülmesinde etkili olmuştur. Rafsancani Hizbullah ile ilgili söylemlerden uzak durmaya çalışmış, ilişkilerin ilerlemesi dini önderlik olan Hamaney üzerinden yürütülmüştür. Rafsancani döneminde Hamaney Hizbullah'ı Lübnan siyasi sistemine dâhil olması konusunda teşvik etmiştir. Hizbullah'ın siyasi sisteme dâhil olması, meşruluk kazanmaya çalışan İran dış politika yapıcılarının işini kolaylaştırma açısından önemlidir. Ancak bu dönemde Hizbullah'ın İran yönetimine karşı bakış açısında bir takım değişimler yaşanmaya başlamıştır. Hizbullah aldığı bazı kararlarda Hamaney'in iznini almadan kendi âlimlerinin onayı ile hareket etmiştir. Örnek verilecek olursa seçimler sırasında onayı istenen Hamaney, Lübnan kabinesine girme konusunda dikkate alınmamış ve kabineye girmek için onay güney Lübnan'ında ki Şii din âlimlerin başkanı Şeyh Afif en-Nabulsi'den alınmıştır. Ancak bu durumu Hizbullah'ın bir başkaldırışı olarak yorumlamaktan ziyade idari

işlerde bağımsız hareket edebilme kabiliyeti olarak görülmelidir. Hizbullah, tamamen İran'a bağlı bir ordu değildir, iç işlerinde kendi kararlarını alan ancak bu kararlar alındığı sırada ayrışma çıkması durumunda fakihliğe başvuran bir özelliğe sahiptir. Hizbullah'ın İran ile bağı, var olabilme ve güçlü kalabilme üzerine kurulu ortak bir kader inancının sonucudur (Cordesman, 2006: 250-254).

Rafsanjani döneminin bitişi Hatemi döneminin başlaması ile birlikte İran ile Hizbullah arasındaki ilişkiler yeni bir ivme kazanmıştır. Hatemi dönemi önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi İran'da Rafsanjani döneminin reformcu dış politika algısının devamı niteliğindedir. Hatemi reformcu olmasının yanında Ayetullah Humeyni ve Lübnan'daki EMEL hareketinin kurucu İmam Musa Es-Sadr ile akrabalık bağı bulunan bir siyasetçidir. Başlangıçta Hizbullah ile İran arasındaki ilişkilerin gelişmesinin sebebi Hatemi'nin İmam Musa Es-Sadr ile akrabalık ilişkileri ile doğrudan ilgilidir. Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı döneminin sonuna doğru İran'ın ABD'nin Ortadoğu'ya gelişi ile birlikte tehdit algılarının değişmesi ve bunun dış politikaya yansması ile birlikte Hizbullah ile olan ilişkilerin gelişimi daha büyük önem arz etmiştir. ABD'nin tehdit söylemlerine aynı şekilde karşılık vermek isteyen İran, Hizbullah üzerinden bunu sergilemeye çalışmıştır. 2003 yılına gelindiğinde İran cumhurbaşkanı Hatemi, Lübnan'a bir ziyarette bulunmuş ve burada Lübnanlı yetkililerin ardından Hizbullah liderleri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Hatemi cumhurbaşkanlığı döneminde Hizbullah'ı sürekli överek, onun Şii ve İslam dünyasının bir iftiharını olduğunu belirtmiştir. Hatemi, Hizbullah'ın güçlendirilmesinin İran'ın ana politikalarından biri olduğunu altını çizmiştir.

İran ile Hizbullah arasındaki ilişkiler uluslararası kültürün etkisinden uzak yalnızca İran dış politika algısı üzerinden okunamayacak kadar konstrüktivist bir özelliğe sahiptir. İlişkilerin gelişiminde İran dış politika yapıcılarının uluslararası kültürü algılaması ve bu algılamadaki Hizbullah'ın yeri, Hizbullah'ın İran'ın dış politika yapıcılarının etkisine çıkarları çakıştığı sürece açık olması ve aralarındaki Şiilik alt yapısına sahip ortak kader inancı etkilidir. Hizbullah, İran'ın arka bahçesi olmasından ziyade Ortadoğu'daki en yakın müttefikidir. Hizbullah'ın örgütlü yapısı, Lübnan içinde ve dışındaki bağlantıları onun tek başına hareket edebilecek bir güce çok önceleri ulaştığını açık bir şekilde göstermektedir. Bu yüzden İran ile Hizbullah

arasındaki ilişkileri yalnızca İran dış politikası üzerinden okumak doğru değildir (Nihal, 2019: s.13).

Analiz bölümümüz olan bir sonraki bölümde Ahmedinejad dönemi İran ile Hizbullah ilişkileri, iki farklı aktörün algılamaları ayrı ayrı dikkate alınarak incelenecektir. Hatemi döneminin ardından değişen İran dış politika algısını Hizbullah ile İran arasındaki ilişkilere etkisi, Hizbullah'ın Lübnan'da ve Ortadoğu'da gerçekleşen olaylara karşı tepkisinin İran'ı algılamasına etkisi ayrı ayrı ele alınacaktır. Analiz bölümümüz devamında 2006 yılında gerçekleşen İsrail ile Lübnan çatışmasının iki aktör arasındaki ilişkilere etkisi incelenecek ardından zamanla uluslararası bir sorun haline gelen Suriye İç Savaşı'na Hizbullah'ın dâhil olması, Hizbullah ile İran arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurularak incelenecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.AHMEDİNEJAD DÖNEMİ İRAN-HİZBULLAH İLİŞKİLERİNİN KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ

Mahmud Ahmedinejad döneminde İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilere konstrüktivist yaklaşmak gerektiğinde bu iki aktörün bahsedilen dönemdeki sosyal gerçekliğine vurgu yapmak gerekmektedir. Aktörlerin, 2005 yılına gelinceye kadar sosyal gerçekliğinin temelini oluşturan inşaları, bir önceki bölümlerde ele alınmıştır. 2005 yılına gelindiğinde bu iki aktörün sosyal varlığının inşasında rol olan faktörler etkisini sürdürmekle birlikte bazı yeni inşalar kaçınılmaz olarak gerçekleşmiştir. Bu inşaların bir kısmı mikro anlamda devlet veya örgüt içerisinde ortaya çıkan algılarla bir kısmı ise makro anlamda uluslararası sistemin kültürünün etkisiyle gerçekleşmiştir. Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesi, ekonomik faktörler, milliyetçilik ve Şii felsefesi İran'ın; Suriye'nin Lübnan'dan çıkması, İsrail-Hizbullah savaşı Hizbullah'ın sosyal varlığında mikro anlamda önemli inşalara sebep olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrası başlayan süreç ise makro anlamda uluslararası kültürün bu iki sosyal varlığı yeniden inşa eden faktörlerini ortaya çıkarmıştır.

Konstrüktivist anlayış taraflar arasında ortak bir bilginin varlığından bahseder. İran ile Hizbullah arasında var olan bu ortak bilgi, aktörlerin önceki bölümlerde bahsedilen tarihi süreçlerinde etkileşimli olarak inşa edilmiştir. Ancak Ahmedinejad dönemine gelindiğinde bu ortak bilgi, yeniden etkileşime geçilerek yeniden inşa uğramıştır. Ve bu etkileşim sonucunda bu iki aktör arasındaki ilişkiler gelişme göstermiştir. Ortak bilgiyi yönlendiren herhangi bir tarafın baskın rolünden bahsetmek gerekirse devlet olması sebebiyle İran'ın ön plana çıkması anlaşılabilir bir durumdur. Bu dönemde iki aktör arasında var olan ortak bilgiler şu şekilde sıralanabilir:

- ABD'nin Ortadoğu'daki varlığının varlıklarına karşı oluşturduğu tehdit,
- İsrail'in ABD'nin bölgedeki en büyük müttefiki olarak hareket etmesi,
- Şii Hilali projesinin iki aktörün çıkarlarına ve bölgedeki konumlarına olumlu etkileri,

- İki aktörün varlığının birbirinin varlığı ile doğrudan ilişkili olması,
- Bölgesinde yalnızlaşan aktörlerin birbirlerine yakınlaşması gerektiği düşüncesi,
- Geçmişe dayalı dini ve kültürel ortaklıkların varlığı.

Bu dönemde İran ile Hizbullah'ın yakınlaşmasını sağlayan diğer bir faktör ise uluslararası yapının sahip olduğu kültürdür. Konstrüktivizm tek başına hegemon bir anarşi mantığının varlığına karşı çıkar. Konstrüktivistler realistler gibi çatışmacı veya idealistler gibi işbirliğine dayalı bir anarşi mantığı ile hareket etmezler. Bu kültürlerin hepsinin varlığını kabul etmekle birlikte, dönemsel olarak değişebileceklerini de kabul ederler. Soğuk Savaş döneminde var olan çatışmacı kültür savaşın sonu ile birlikte yerini işbirliğine dayalı bir forma büründürmüş bu durum devletlerin dış politika yaklaşımlarını da etkilemiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında İran ve Hizbullah yeniden ortaya çıkan çatışmacı kültür içinde radikalleşmiş ve birbirine yakınlaşmıştır.

İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin bu dönemde artış göstermesinde elbette ki çıkarların rolü bulunmaktadır. Ancak konstrüktivizmin iddiasına göre bu çıkarlar maddi varlıklardan daha çok düşüncelerden ibarettir. Bu düşünceler ise arzu, memnuniyet ve korku duyguları üzerinden inşa edilir. İran'ın ve Hizbullah'ın dönemin olgularına bakış açısı da bu anlayışa paralel gerçekleşmiştir. Sahip olduğu ihtiyaçların tehlikeye gireceğini düşünen aktörler, bu korku neticesinde beraber hareket etmeye başlamıştır. İran ve Hizbullah'ın bu dönemde saldırgan bir tutum izlemesi de bu teori ile açıklanabilir. ABD'nin Ortadoğu'ya gelişi ve Suriye İç Savaşı, korkuları ortaya çıkaran temel olgulardır.

Konstrüktivizmin en önemli argümanlarından biri olan kültürün inşa sürecine etkisi, İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin gelişme göstermesindeki en açıklanabilir argümanlardan biridir. Kültür en az çıkarlar kadar algıları yönlendiren bir olgudur. İran ile Hizbullah, Şii İslam felsefesini benimseyen aktörlerdir. İki aktör çıkarlarına hizmet edecek birden fazla yöntem varken kültürün etkisi ile beraber hareket etme yolunu tercih etmişlerdir.

Bir DDSÖ olan Hizbullah örgütüne önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de yalnızca İran'ın güdümünde bir askeri güç olarak bakmak aktörleri algılamak açısından bizi yanlış yönlendirecektir. Mahmud Ahmedinejad döneminde Hizbullah,

gerek Lübnan içinde gerekse Ortadoğu bölgesinde varlığını doğrudan tehlikeye atan pek çok tehditle karşılaşmıştır. Karşılaştığı bu tehditlerin yanında ülkesi ve bölgesi için sahip olduğu arzuları bulunmaktadır. Hizbullah'ın İran ile geçmişe dayalı bir bağlılığı olması ile birlikte onu Ahmedinejad döneminde İran'a yakınlaştıran asıl sebepler bu tehdit algılamaları ve arzularıdır. Bu açıdan bakıldığında analizimizi iki aktörün algılarını ayrı ayrı ele alarak incelemek bizi realizmin salt devlet merkezli bakış açısından koruyacaktır.

Bu bölümün altında öncelikli olarak İran'ın Hizbullah'ı algılaması konstrüktivist bağlamda incelenecek, ardından olgular üzerinden bu algılamaların sonuçlarının iki aktör arasında gerçekleşen ilişkilere etkisi ortaya koyulacaktır. Bölümün devamında Hizbullah'ın İran'ı algılaması yine konstrüktivist bir anlayış ile ortaya koyulacak sonrasında ise Hizbullah'ı doğrudan etkileyen olgular, İran'ın rolü dikkate alınarak analiz edilecektir. Bölümün sonunda ise Suriye İç Savaşı'nın başlaması ile birlikte Hizbullah'ın savaşa dahil olmasının nedenleri analiz edilecektir.

4.1. MAHMUD AHMEDİNEJAD DÖNEMİ İRAN DIŞ POLİTİKA ALGISINDA HİZBULLAH'IN KONUMU

İran'ın uluslararası sisteme entegreye yönelik reformist dış politika algısı, Muhammed Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı döneminin sonlarına doğru değişmeye başlamıştır. Ayetullah Hümeyni döneminin dış politika algılarına sahip Ahmedinejad'ın, 2005 yılında cumhurbaşkanlığına seçilmesinin ardından bu değişim hem söylemsel hem de pratik olarak kendini daha açık bir şekilde göstermeye başlamıştır. Dış politikaya ve uluslararası düzene karşı oluşan tehdit algısına sahip yeni bakış açısı, İran'ın kuruluşunda etkili olduğu ve sonrasında sıkı ilişkiler geliştirdiği Hizbullah örgütü ile yakınlaşmasına sebep olmuştur.

İran'ın Ahmedinejad döneminde kendini yeniden tanımlaması onun Hizbullah ile ilişkilerini arttırmasına neden olmuştur. Bu dönemde ve diğer dönemlerde ilişkilerin seyrini belirleyen etmenler maddiden daha çok fikirsel faktörlerdir. İran bu yeni tanımlama sırasında ABD ve İsrail'i kendine zarar verme yetisinde ve isteğinde bir öteki olarak, Hizbullah'ı ise aynı amacı ve kültürü taşıdığını düşündüğü bir

müttefik olarak algılamıştır. Elbette ki bu yeni tanımlamanın inşasında günün şartları kadar geçmişe dayalı deneyimler de etkilidir.

Ahmedinejad döneminde İran iki önemli teori ortaya koymuş ve bu teoriler, devletin dış politikasında Hizbullah'ın rolünün belirlenmesinde etkili olmuştur. İlk teori ABD'nin İran'a yönelik çevreleme politikası güttüğü düşüncesi ikincisi ise Şii Hilali idealini gerçekleştirme istek ve arzudur. Konstrüktivizme göre İran'ın Hizbullah ile işbirliğinin artmasını açıklayan bu argümanlar bir söylemden öte gerçekliktir. Olgu teoriyi etkilediği gibi teoride olguyu etkileyebilir.

Ahmedinejad döneminde İran'ın Hizbullah ile yaklaşması ve nükleer faaliyetlerine hız vermesi nedensel olarak algılandığında ortak bir algıya dayalıdır. Konstrüktivizmin maddi ve düşünsel unsurları bir arada değerlendirebilme kabiliyeti bu iki unsuru nedensel olarak beraber değerlendirebilmemize imkân sağlamıştır. İnşacı olan unsur nükleer gücün görünen büyüklüğü değil, bu büyümeye sebep olan ve bu büyümenin ortaya çıkardığı algılardır. Bu anlayışa paralel olarak Hizbullah ile ilişkilerin bu dönemde gelişme göstermesi değerlendirilirken ön plana çıkarılması gereken tarafların gücü ve kapasitesinden ziyade nedeni, amacı ve sonuçlarıdır. Bu açıdan bakıldığında Hizbullah ile İran ilişkilerin gelişmesindeki potansiyel ana etken, tarafların ne kadar silaha ve elemana sahip olduğu değil, ortak fikir ve çıkarlarıdır. Bu dönemde İran'ı Hizbullah'a yakınlaştıran amaçlar Şii Hilali projesi ve bölgesel güç ideali, korkular ABD'nin çevreleme politikası ve İsrail tehdidi olmuştur.

Ahmedinejad döneminde İran'a Hizbullah ile beraber hareket etme dürtüsü kazandıran bir diğer etmen, İran toplumunun sahip olduğu deneyimlerdir. İran toplumunun algısında var olan, dış politikayı etkileyen ve daha önceki bölümlerde belirttiğimiz bu deneyimler, anti-emperyalizm, milliyetçilik ve Şii felsefesidir. Ayetullah Humeyni döneminde etkili olan, toplumun dibinden yükselen bu deneyimler, Hatemi ve Rafsancani döneminde daha ılımlı bir hale gelse de Ahmedinejad döneminde yeniden radikal bir hal almaya başlamıştır. Bu durum Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı olmasında etkili olduğu kadar, Hizbullah ile ilişkilerin gelişmesinde de etkili olmuştur. Konstrüktivizmin toplumların sahip olduğu kimliksel özelliklerin dış politikaya etki etmesi iddiası bu açıdan İran özelinde de açık bir şekilde gözükmektedir.

İran'ın Ahmedinejad dönemindeki radikal dış politika algısı ve bölgesel meselelere müdahale etme isteği onu Hizbullah'a yakınlaştıran diğer bir nedendir. Ancak devletler resmi yapılar olmasından kaynaklanan bazı sınırlılıklara sahiptir. İran bu sınırlılıklardan Hizbullah ile beraber hareket ederek kurtulmaya çalışmıştır. Hizbullah'ın şiddet kullanmaya muktedir ve resmi devlet kurumlarına entegre edilmemiş bir sosyal yapı olması İran'ın dış politika arzularını gerçekleştirmesinde onu ön plana çıkartmıştır. Konstrüktivizme göre bu ilişkinin kurulabilmesindeki temel etken devletlerin işbirliğine açık aktörler olmasıdır. Devletler ortak kader inancına sahip olduğunu düşündüğü daha küçük yapılarla bu şekilde ilişkiler geliştirebilir.

İran'ın Ahmedinejad döneminde geliştirdiği en önemli dış politika hamlelerinden biri Şii Hilali projesidir. Hizbullah ise bu hilalin en batısını oluşturan Lübnan topraklarında kurulmuş, Şii ideallerine sahip bir örgüttür. İran'ın Şii Hilali ideali konstrüktivist olarak algılanabilir. Konstrüktivizme göre devletler gerek tarihi gerekse inanç olarak bağları bulunan toplumları inşa etme eğilimleridir. Şii Hilali projesi bu argümanı yansıması açısından önemli bir örnektir. Uluslararası hukuk bu inşaya engel olduğu zaman ise devletler hedef toplum içinde çeşitli örgütlerle işbirliğine gidebilir. İran'ın Lübnan hedefinde işbirliği yaptığı örgüt ise Hizbullah olmuştur.

Konstrüktivizme göre bir sosyal olgunun varlığı, diğer aktörler tarafından farklı algılanabilir. Bu algılamalar kültür, geçmiş deneyimler, çıkarlar ve uluslararası kültürün etkisi ile etkileşimli olarak inşa edilir. Bu algılamalar aynı zamanda devletlerin ben ve öteki kimliğini inşa etmesinde de etkilidir. Hizbullah'ı, ABD, İsrail ve Kanada gibi devletler bu açıdan terör örgütü olarak tanımlarken, İran, Hizbullah'ı bir müttefik olarak görmüştür. Ahmedinejad döneminde ilişkilerin gelişmesi ile ABD ve İsrail bu ilişkiyi İran'ı teröre destek veren ülke olarak tanımlamak için kullanmıştır. İran ise birçok platformda Hizbullah'ın Lübnan'daki varlığının meşruiyetini ispatlamaya ve terör algısının bu ülkelerce menfaatleri uymadığı için verilmeye çalışıldığına dikkat çekmek için çaba sarf etmiştir.

Konstrüktivist bir algı ile analiz edildiğinde İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin bu dönemde gelişme göstermesi, aktörlerin uluslararası düzeni ve tehdit algılarını oluşturması açısından nedensel olarak açıklanabilir bir süreçtir. Devletlerin işbirliğine açık aktörler olması, tehdit altında olduklarını hissettikleri zaman onları,

ortak kader inancına sahip oldukları diğer aktörler ile işbirliği yapmaya yönlendirir. İran'ın tehdit algılarının güçlendiği Ahmedinejad döneminde geçmiş bağları bulunan Hizbullah ile ilişkilerini güçlendirmesi ve beraber hareket etmesi, İran dış politikasını yönlendiren kişi ve kurumların ortak algılarının bir sonucudur.

4.1.1.ABD'nin İran'ı çevreleme politikası ve Hizbullah'ın önemi

Devletler dış politikalarını oluştururken ben ve öteki olarak taraf belirler. Konstrüktivist açıdan bakıldığında devletlerin oluşturduğu ben mantığı geçmiş deneyimler ve inançlar ile inşa edilir. Ahmedinejad döneminde İran'ın geliştirdiği öteki mantığında ABD ve İsrail düşman, Hizbullah ise Ortadoğu'daki en yakın müttefik olarak ön plana çıkmıştır. İran, müttefik olarak belirlediği Hizbullah ile birlikte hareket ederek düşman olarak belirlediği ABD ve İsrail'in Ortadoğu politikalarına karşı beraber hareket etmişlerdir. İran, ABD'nin çevreleme politikasına karşı geliştirdiği bir refleks olarak Hizbullah ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.

Çevreleme, ABD'nin ilk kez Sovyet tehdidine karşı uyguladığı, 1947 yılında George Kennan tarafında ortaya atılmış bir politikadır. Çevreleme politikası, tehdit algısına sahip olunan ötekine karşı oluşturulan, ötekine karşı doğrudan veya dolaylı olarak önlem olmayı gerektiren dış politika hamlesidir. Jeopolitik ve jeostratejik olarak ötekinin etki alanına giren bölgelerde, propaganda, gizli operasyonlar, ekonomik yardımlar, işbirliği ve doğrudan müdahaleler ile etkili olarak ötekini kontrol altına almayı amaçlar. Çevreleme politikasının bir ön tahmin gerektirmesi ve geçmiş deneyimlere atıfta bulunması onu konstrüktivist olarak algılamannın gerekliliğini ortaya koyar (Gaddis,1982: s.22-40).

İran'ın İslam Devrimi sonrası bölge üzerindeki etkisini arttırmak istemesi, ABD dış politika yapıcılarının tehdit algılarının artmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Sovyetlere karşı harekete geçen algılar, devrim sonrası İran üzerinden yeniden şekillenmeye başlamıştır. ABD, Sovyetlerin aksine İran'ı bir rakip olarak görmemiş, onu ulusal çıkarlarına zarar verebilme istek ve arzusuna sahip bir aktör olarak görmüştür. ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Ortadoğu bölgesini kontrol altında tutarak kendisine karşı oluşabilecek tehditleri engelleme ve bölgenin petrol kaynaklarını kendi kontrolüne alabilme isteği ile hareket etmiştir. Devrim sonrası,

ABD'yi büyük şeytan olarak nitelendiren yeni İran dış politika karar alıcılarının, bu isteklerinin altında geçmiş deneyimlerinin ve anti-emperyalist fikirlerinin bulunması, sonrası için gelişebilecek tehditlere karşı ABD'yi harekete geçirmiştir (Kürkçüoğlu ve Fırat, 2001: s.220-225).

Devrimin ilk yıllarından itibaren kötü seyreden ABD-İran ilişkileri Rafsancani ve Hatemi döneminde reforme edilmeye çalışılsa da iki devlet arasındaki ilişkiler dış politika yapıcılarının birbirini algılamalarından dolayı düzeltilememiştir. ABD, İran'ı şer eksenine dâhil etmiş ve teröre destek veren ülkeler arasında listelemiştir. 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonucu, Ortadoğu'ya yönelik ilgisini arttıran ABD, bölgedeki en büyük tehdidi İran yönetimi olarak görmüş ve bunu açıkça deklare etmiştir. İran ise ABD'nin bu söylemlerinden dolayı Rafsancani ve Hatemi döneminde sergilediği reformist dış politika algısını değiştirmeye başlamıştır. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sonrası, İran'ın korktuğu senaryo gerçekleşmiş ve en büyük düşmanı ile komşu olmuştur.

ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası Ortadoğu'ya gelerek Afganistan, Irak gibi ülkelerde operasyon yapması ve bu şekilde teröre destek verdiğini iddia ettiği İran'ı çevrelemesi, İran'ın tehdit algılarını harekete geçirmiştir. ABD'nin George Bush yönetimi döneminde ortaya koyduğu Yeni Güvenlik Strateji Belgesi ve Bush doktrini İran'ın bu algılara sahip olmasını güçlendiren etkenler olmuştur. ABD bu dönemde İran'ın etrafını bir kale gibi örmüş ve birçok ülkede askeri üsler kurmaya başlamıştır. Bu dönemde Ortadoğu'da olmasının nedenini terörle mücadele olarak açıklayan ABD, İran'ı bölgedeki terör örgütlerini desteklemekle suçlamıştır. ABD ayrıca bu dönemde İran'ın rakibi olarak görülen Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerine destek vererek, İran'ı çevreleme politikasında başka bir aşamaya geçmiş ve hedefleri için müttefik toplamaya başlamıştır (Best vd 2015: s.32).

ABD'nin çevreleme politikasının farkına varan İran, sahip olduğu caydırıcılık gücünü göstermek istemiştir. Öncelikli olarak uranyum zenginleştirme çalışmalarını hızlandırdığını belirten İran, bu gelişmenin hemen ardından ABD'ye yönelik söylemlerini sertleştirmiştir. Bölgede bu gelişmeler yaşanırken İran'da yapılan seçimler sırasında Ayetullah Humeyni'nin devrim ideallerine sahip ve radikal duruşuyla bilinen Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle ABD ile İran

arasındaki tehdit dolu söylemler artmaya başlamıştır. ABD'nin İran'ı çevreleme politikasından caydırıcılık algısı yaratarak kurtulacağını düşünen İran yönetimi, ABD'ye yönelik söylemlerinde ülkesine yöneltilecek herhangi bir saldırıya karşı hazır olduklarını sık sık dile getirmiştir.

ABD'nin çevreleme politikasına birçok yoldan cevap vermeye çalışan İran, öncelikli olarak daha önceden AB ülkeleri ile var olan nükleer anlaşmaları fesih etmiş ve uluslararası alandan gelen tepkilere rağmen çalışmalarını hızlandıracağını duyurmuştur. İran'ın ABD'nin çevreleme politikasına karşı geliştirdiği diğer bir strateji ise Rusya ve Çin ile ilişkilerini geliştirmesi olmuştur. Bölgesinde Suriye dışında herhangi bir müttefik bulamayan İran, Rusya ve Çin ile birlikte hareket ederek güçlü müttefiklerle ilişki kurma yoluna gitmiştir. Devrimin ilk yıllarında emperyalist olarak gördüğü Rusya ve Çin ile ilişkilerini kesen İran'ın bu aktörlere bakış açısının değişmesi konstrüktivist olarak yaklaştığımızda yeni bir ben ve öteki algısının bir sonucudur.

İran'ın ABD'ye karşı geliştirdiği en büyük caydırıcı güç unsurlarından biri ise bu dönemde Hizbullah ile ilişkilerini açık bir şekilde ifade etmesi olmuştur. Var olan ABD tehdidine karşı bölgesinde yalnız kalan İran, geçmişe dayalı ilişkileri olan Hizbullah'ı, ABD'ye karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmak istemiştir. Ahmedinejad, seçilmesinin hemen ardından Hizbullah lideri Hasan Nasrullah'ı kabul etmiş, ABD ve İsrail'e karşı verilen mücadelede beraber hareket edeceklerini duyurmuşlardır.

İran'ın Hizbullah'ı ABD'ye karşı tehdit unsuru olarak kullanabilmesinin iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki ABD'nin Ortadoğu'daki en yakın müttefiki olan İsrail ile Hizbullah arasında var olan çatışmalardır. Hizbullah bölgede İsrail'e doğrudan zarar verebilmiş ve verebilme kabiliyetine sahip tek örgüttür. Hizbullah'ın bu kabiliyeti İran'ın ABD'ye karşı onu bir tehdit unsuru olarak kullanabilmesinin önünü açmıştır. İkinci sebep ise aynı zamanda ABD'nin çevreleme politikasının sebeplerinden biri olan Şii jeopolitiği inşasında Hizbullah'ın rolüdür.

ABD'nin çevreleme politikasının İran açısından en tehlikeli yönlerinden biri de, ABD'nin desteklemesi ile diğer Müslüman unsurların kendisine karşı tutum alma olasılığı olmuştur. Müslüman unsurlar arasındaki geçmişe dayalı deneyimler ve

mezhepsel farklılıklar göz önüne alındığında, İran'ın duyduğu endişenin güçlü bir alt yapısının olduğu bir gerçektir. İran, Hizbullah'a destek vererek Müslüman unsurlarca popülerliği olan bir örgüt üzerinden bu endişesini gidermeye çalışmıştır. 2006 yılında İsrail ile girdiği savaştan sonra popülerliği artan Hizbullah, İran'ın bu amacı için gerekli eksikliği gidermiştir. Ancak 2012 yılına gelindiğinde Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'na dahil olması ile mezhepsel kimliği ön plana çıkmış ve popülerliği azalmıştır.

ABD ile Hizbullah'ın ilk kez karşı karşıya geldiği alan ise Irak olmuştur. İşgal sonrası ABD, Irak'ta yönetimi kendi çıkarlarını koruyacak guruplara vermeye çalışmış ve ülkenin pek çok noktasında üsler kurmuştur. İran, ABD'nin Irak işgalini ve sonrasında kurduğu düzeni kendisini çevreleme politikasının bir parçası olarak görmüştür. Irak'ta bulunan Şii unsurların güvenliğinden de endişelenen İran, ABD'ye karşı ülkeye Devrim Muhafızları ve Hizbullah militanlarını yönlendirmiştir. Hizbullah, Irak'ta Şii unsurlarının yönetimde söz sahibi olması ve ABD'nin kendini güvensiz hissetmesi için pek çok eylemde bulunmuştur. Ayrıca Hizbullah, Irak'taki Şii hareketlerin silahlı eğitimlerini sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Hizbullah'ın Lübnan'dan çıkarak operasyonlarını diğer bölgelerde sürdürdüğü ilk ülke Irak olarak görülebilir.

ABD'nin Ortadoğu'ya gelişi ve çevreleme politikasını başlatmasıyla İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması aynı döneme denk gelmektedir. Hatemi döneminin sonuna doğru başlayan ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik operasyonları Hizbullah ile ilişkilerin güçlendirilmesinin önünü açmıştır. Hatemi, daha önceleri belirttiği ABD'ye karşı yumuşak söylemlerini terk etmeye başlamış ve Lübnan'a giderek burada Hizbullah yöneticileriyle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte Hizbullah ile İran arasındaki ilişkiler artış göstermiştir. Ahmedinejad birçok söyleminde Hizbullah'ın İsrail'e karşı verdiği mücadeleyi överek desteklerini arttıracaklarını belirtmiştir.2010 yılına gelindiğinde Ahmedinejad uluslararası alandan gelen bütün tepkilere rağmen Lübnan'a giderek Hizbullah mitingine katılmıştır. Konstrüktivist bakış açısına göre devletlerin dışarıya karşı gösterdiği direnç onların var olmasındaki önemli dış etkenlerden biridir. Hizbullah, İran'ın ABD'nin çevreleme politikasına karşı verdiği en güçlü refleksif dirençlerden biridir.

4.1.2.Ahmedinejad'ın dış politika kimliğinin Hizbullah ile ilişkilere etkisi

Konstrüktivist açıdan bakıldığında, bireylerin algıları içinde yetiştiği toplum tarafından yönlendirilir ve birey içinde yetiştiği toplumu fikirleri ile yönlendirir. Birey sahip olduğu fikirleri geçmiş deneyimleri ve içinde bulunduğu dönemin uluslararası kültüründen etkilenerek inşa eder. 2005 yılında İran'ın altıncı cumhurbaşkanı olarak seçilen Ahmedinejad, Ayetullah Humeyni'nin kurduğu yeni İran toplumunun idealist fikirleri ile yetişmiş, milliyetçi ve Şii İslam inancına bağlı siyasi bir kimliktir. Ahmedinejad, Rafsancani ve Hatemi'nin yumuşak ve entegrasyona dayalı dış politika davranışlarının aksine sert ve uzlaşmaz bir tavır sergilemiştir. Ahmedinejad'ın dış politika algılarında ABD, yok edilmesi gereken en büyük düşman, İsrail ise onun bölgedeki temsilcisidir. Ahmedinejad, milliyetçi ve antiemperyalist bir siyasi kimliğe sahiptir. Ahmedinejad, İran içindeki radikalleri temsil eder ve dini lider Hamaney ile paralel siyasi görüşlere sahiptir (İnat ve Balcı,2006: s.65-72).

Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesinde ABD'nin İran'a karşı uzlaşmaz ve düşmanca yaklaşımı etkili olmuştur. İran toplumu, Rafsancani ve Hatemi döneminde verilen bütün iyi niyetli çabalara rağmen, ABD'nin düşmanca yaklaşımını arttırmamasından dolayı milliyetçi duygularını harekete geçirmiştir. ABD'ye karşı sert söylemlerde bulunan ve İran milletinin onurunu kurtaracağını söyleyen Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesi, İran toplumunun bu görüşünü yansıtmaya açısından önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Ahmedinejad'ın dış politika kimliği, İran toplumunun tabanından yükselerek dış politikaya yansıyan bir siyasi kimliği temsil eder (Gürkaş,2005).

Ahmedinejad'ın siyasi kimliği üzerinde etkili olan diğer bir kültür ise makro anlamda, uluslararası sistemde var olan çatışmacı kültürdür. Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan kısa süreli liberal dönem, İran'ın reformcu dış politikasının önünü açmış ve onu uluslararası entegrasyona yönlendirmiştir. Ancak 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Ortadoğu'ya gelişi ile başlayan çatışmacı kültür, Ahmedinejad'ın güçlü görünmesi gereken İran fikrinin yolunu açmıştır (Aygül ve Atay, 2009, s. 155-168).

Ahmedinejad'ın devrim ideallerine bağlı ve köktenci kişiliği, İran ile Hizbullah ilişkilerine de yansımıştır. Hizbullah ile İran arasındaki ilişkilerin temeli Şiilik ve devrim idealleri üzerinden atılmıştır. Tarih boyunca Lübnanlı Şiiler ile İran arasındaki

ilişkilerde milliyetçi yapılar yönetimde olduğu dönemde artış olduğu gözlemlenmiştir. Milliyetçi Safeviler döneminde ve devrimin ilk yıllarında görülen yakın ilişkiler Ahmedinejad döneminde de görülmüştür. Ahmedinejad, devrim ihracı fikrini savunan bir siyasetçi olması onun döneminde bölgedeki Şii unsurlarıyla ilişkilerini yakın tutmasına sebep olmuştur. Hizbullah'ı ise bu ilişkilerin yürütülmesinde bir aracı olarak kullanmıştır.

Ahmedinejad, ABD'nin çevreleme politikasına karşı güçlü ve caydırıcı görünmesi gereken bir İran fikrini savunmuştur. Ahmedinejad'ın bu görüşüne paralel olarak etkili ve caydırıcı bir hitabet yeteneğinin olması, milliyetçi İran toplumunun gururlarını okşarken verilmek istenen mesajın ABD'ye net olarak ulaşmasını sağlamıştır. Ahmedinejad'ın İran'ın gücünü göstermek için kullandığı en büyük argümanlardan birisi Hizbullah olmuştur. Birçok konuşmasında Hizbullah'ın İsrail ile karşı verdiği mücadeleyi öven Ahmedinejad, Hizbullah üzerinden ABD'yi ve müttefiki İsrail'i tehdit eden söylemlerde bulunmuştur.

Hizbullah'ın Şii İslam ideallerine bağlı bir milis güç olması idealist ve milliyetçi fikirleri ile cumhurbaşkanı seçilen Ahmedinejad'ın karşı sempati duymasına sebep olmuştur. Birçok Hizbullah mitinginde Ahmedinejad'ın sert söylemleri ve resimleri afiş haline getirilerek kullanılmıştır. Ahmedinejad'ın Hizbullah içinde bu şekilde bir desteğe sahip olması, örgüt ile fikirlerinin paralel olmasından kaynaklıdır. Ahmedinejad'ın Şii Hilali ideali ve Ortadoğu'da caydırıcı görünmesi gereken sert İran fikri Hizbullah'ın çıkarlarına hizmet etmesinden dolayı bu iki aktörün beraber hareket edebilmesine zemin oluşturmuştur.

4.1.3. Devrim Muhafızları'nın Hizbullah ile ilişkilere etkisi

İran Devrim Muhafızları Ordusu 1979 yılında gerçekleşen devrimin ardından Ayetullah Humeyni tarafından devrimin korunması ve uygulamaya konulması için kurulan doğrudan dini liderliğe bağlı silahlı bir birliktir. Devrim Muhafızları'nın görevi iç güvenliği korumak olarak açıklansa da İran dışında özellikle Şii toplumların bulunduğu ülkelerde operasyonlar yaptığı bilinmektedir. Kuruluş amacının devrim ideallerinin korunması olarak bakıldığında, Devrim Muhafızları'nın Şii toplumun

bulunduğu bölgelerde operasyonlar yapması anlaşılabilir bir durumdur (Muhsini,2015: s.26-32).

Konstrüktivizme göre devletler geçmiş deneyimleri ve ortak çıkarları buldukları toplumlarla yakın ilişki kurma ve toplumları şekillendirme eğilimindedir. Uluslararası sistem buna izin vermediği zaman, devletler bu toplumların içindeki DDSÖ'lerle veya sivil toplum hareketleri ile beraber hareket edebilirler. Devrim muhafızları, İran'ın bu amacını gerçekleştirmede en büyük güçlerinden biridir. Hizbullah'ın kuruluş aşamasında eğitim ve taktiksel strateji desteği için Ayetullah Humeyni'nin Pasdaran kuvvetlerini Lübnan'a gönderdiğini daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Pasdaran kelimesi Farsça 'da Devrim Muhafızları anlamına gelen sözcüktür. Buradan anlaşılacağı üzere Devrim Muhafızları Hizbullah üzerindeki etkisini kuruluşundan beri göstermektedir ve yakın temas halindedir.

Bu açıdan bakıldığında Devrim Muhafızları yalnızca bir güvenlik kurumu değildir aynı zamanda devrim ihracı politikasının önemli unsurlarından biridir. Devrim Muhafızları Lübnan dâhil, Şii unsurlarının olduğu birçok bölgede Şiilerin örgütlenmesi için çaba sarf etmiştir. Elbette ki devrim ihracının önemini arttırdığı yıllarda bu gurubun işlevliğinde de artış görülmüştür. Şii Hilali projesinin varlığı düşünüldüğünde, Ahmedinejad döneminde bu örgütün güçlenmesi veya örgütün güçlenmesine paralel devrim ihracı politikasının güçlenmesi olası bir durumdur.

Devrim Muhafızları İran'da bulunan radikal kesim ile iyi ilişkilerine rağmen aynı ilişkileri reformcu yönetimlerle geliştirememiştir. Devrim Muhafızları'nın dış politikaya yönelik sert ve milliyetçi tavrı Rafsancani ve Hatemi'nin reformcu ve yumuşak tavrına ters düşmüştür. Ülkedeki radikalleri temsil eden Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile Devrim Muhafızları'nın dış politikadaki etkinliklerinde artış yaşanmıştır.

Ahmedinejad döneminde İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin güçlenmesinin diğer bir sebebi ise 1998 yılında Devrim Muhafızları Kudüs Gücü'nün başına geçen Kasım Süleymani aracılığıyla gerçekleşmiştir. Kasım Süleymani, bölgedeki Şii nüfus içinde sevilen bir kişiliğe sahiptir. Aynı zamanda Hizbullah'ın liderlerinden olan Süleymani, bu dönemde İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin sağlanmasında ve örgütü İran'ın yönlendirilmesinde aracılık etmiştir. Onun güçlü, siyasi ve askeri

kişiliği İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin gelişmesinin önünü açmıştır (Dinçer,2020: s.119-125).

Devrim Muhafızları'nın İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilere diğer bir etkisi ise Ahmedinejad'ın Devrim Muhafızları geçmiştir. Siyasete atılmadan önce Devrim Muhafızları içinde yer alan Ahmedinejad, Kasım Süleymani ile beraber İran-İrak savaşında beraber savaşmıştır. Onun bu geçmişi Devrim Muhafızları ile ilişkilerinin iyi olmasının önünü açmıştır. Ahmedinejad ile yakın ilişkileri bulunan ve Devrim Muhafızları'nın içinde yer alan birçok isim Hizbullah'ın yönetim kadrosunda yer almıştır.

Hizbullah ile İran ilişkileri belli bir dönem fikir paylaşımı şeklinde ilerlese de Ahmedinejad döneminde İran, Devrim Muhafızları sayesinde bizzat örgütün içinde aktif olarak rol almıştır. Bu durum 2006 Hizbullah-İsrail savaşında, Hizbullah'a üstünlük sağlamış ve İsrail'e karşı başarı göstermesine sebep olmuştur.

Konstrüktivist açıdan bakıldığında Devrim Muhafızları'nın kuruluş amacı ve kültürel kodları ile Hizbullah'ın kuruluş amacı ve kültürel kodları birbirine benzer özellikler gösterir. Bu ortak amaçlar ve kültürel kodlar Ahmedinejad'ın beraber hareket etme isteği ve arzuları ile birleşince ilişkiler farklı ve daha ileri bir boyuta taşınmıştır.

4.1.4.Şii Jeopolitiği ve Hizbullah'ın rolü

Jeopolitik faktörler devletlerinin dış politikalarını belirlemelerinde temel etkenlerden biridir. Devletler dış politikada jeopolitik önceliklerini belirlerken bazı kimliksel yakınlıklara göre hareket ederler. Statükocu devletler çevresinde bulunan ve tarihsel olarak yakınlık taşıyan toplumlarla beraber hareket etme eğilimindedir. Ayetullah Humeyni'nin 1979'larda ortaya koyduğu Velayet-i Fakih anlayışı, Ortadoğu'da bulunan birçok Şii toplumunu etkisi altına almıştır. İran, statükocu bir devlet olmanın verdiği motivasyon ile devrim ihracı idealleri çerçevesinde bölgede bulunan Şii toplumları ile hareket etmeye çalışmıştır.

2003 yılında ABD'nin işgalinin ardından Saddam Hüseyin'in baskıladığı Irak'taki Şii unsurları güç kazanmaya başlamış ve İran'ın desteği ile yönetimde söz

sahibi olmayı başarmışlardır. 2004 yılında Ürdün Kralı Abdullah ve sonrasında Mısır cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, İran'ın Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen'i içine alan bir Şii hilali oluşturmak istediğini duyurmuştur. Ahmedinejad ve Hamaney bu iddiaları reddetmesine rağmen İran'ın sayılan bu ülkelerde gerçekleştirdiği faaliyetler, iddiaları destekler niteliktedir (Bilgetürk,2018: s.405).

İran'ın bu şekilde bir Şii jeopolitiği oluşturmak istemesindeki temel motivasyonu, bölge üzerindeki statükocu devlet vasfını sürdürülebilmektir. Bu motivasyon daha önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere İran'ın dış politika dinamikleri olan milliyetçilik ve Şii-İslam inancı kodlarının içerisinde bulunmaktadır. İran bu şekilde bir strateji izleyerek geçmiş bağları bulunan topluluklarla beraber hareket etmek istemiştir. Milliyetçi bir kimlik taşıyan Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ile bu idealini gerçekleştirmek için fırsat kovalayan İran, daha güçlü bir motivasyona sahip olmuştur.

Lübnan, İran'ın bu amacını gerçekleştirmesinde en uygun devletlerden biridir. Lübnanlı Şii toplumu ile başlangıçtan beri iyi ilişkiler geliştiren İran, Şii hilalinin batıdaki ayağını Lübnan olarak seçmiştir. Hizbullah, Lübnan Şiiilerinin büyük oranda temsilcisidir. İran, Lübnan'ın Şii hilaline dahlinin sağlanması için Hizbullah ile beraber hareket etmiştir. Şii toplumuna ulaşmayı amaçlayan İran, Hizbullah üzerinden yoksun bırakılmış Şiiilere Ahmedinejad döneminde yardımlarını arttırarak, onların desteğini sağlamayı başarmıştır.

Hizbullah'ın Şii hilalinin gerçekleşmesindeki payı yalnız Lübnan ile sınırlı değildir. İran, Suriye, Irak ve Yemen'de oluşan bütün Şii hareketlerinin desteklenmesinde Hizbullah ile beraber hareket etmiştir. Hizbullah'ın örgütlü yapısı yeni oluşturulacak Şii örgütlenmelerine örnek olarak gösterilmiştir. Hizbullah öncelikli olarak, ABD işgalinin ardından Irak'ta bulunan Şii milisleri destekleyerek yönetimi ele geçirmelerine yardımcı olmuştur. Ardından Suriye İç Savaşı'nda, İran'ın desteklediği Suriye hükümetinin yardımına koşmuştur. Son olarak Hizbullah, Yemen'deki Şii hareket olan Husilerin desteklenmesinde önemli roller oynamıştır (Tmas,2020: s.127).

Hizbullah, İran'ın Şii hilali projesinde yalnızca bir sosyal bir ekipman değil aynı zamanda kurucu bir unsurdur. Daha açık ifade etmek gerekirse Hizbullah, projenin

tetikleyicisidir. 2006 İsrail-Hizbullah savaşının, Hizbullah'ın başarısıyla sonuçlanması onu bölgesinde Müslüman toplum gözünde daha kabul edilebilir ve desteklenebilir bir noktaya getirmiştir. Hizbullah'ın bu popülaritesi İran'ı devrimin başından beri yapmayı amaçladığı devrim ihracı politikasını daha planlı ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmek için teşvik etmiştir. İran'ın algısında Lübnan artık bir hedef değil, devrimin fikirsel ve dinamik yayılma noktası haline gelmiştir. Ancak Hizbullah'ın özellikle Suriye İç Savaşı'na dahil olması ve Hizbullah liderlerinin bu süreçteki söylemleri bu popülaritenin zarar görmesine neden olmuştur. Bu süreçten sonra Hizbullah'ın çevre toplumlarına etkisi daha zorlayıcı ve askeri olmuştur. Bu durum Şii hilali projesinin zarar görmesine neden olmuştur.

Hizbullah ile İran arasında ortaya çıkan ve çıkarlar, kültür ve arzular ile inşa edilen bu yakınlaşma, Ortadoğu'daki diğer devletlerinde aynı şekilde yöntemler izlemesine zemin hazırlamıştır. Devletler uluslararası hukukun ve siyasetin kendilerine engel olduğu durumlarda DDSÖ'lerle beraber hareket etme stratejisini daha fazla kullanmaya başlamıştır. Bu durumun en açık göstergesi Suriye İç Savaşı'dır. Bu savaşta pek çok devlet Suriye'deki menfaatleri uyduğu sürece kendileri ile aynı arzulara sahip DDSÖ'lerle beraber hareket etme yoluna gitmiştir. Örnek verilecek olursa ABD; PYD ve YPG ile Türkiye; ÖSO ile Rusya; Hizbullah ile Suriye İç Savaşı'nda beraber hareket etmişlerdir.

4.1.5.Arap Baharı süreci ve Hizbullah'ın konumu

Arap Baharı süreci 2010 yılında Tunus'ta başlayan daha sonra Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yayılan kitlesel halk hareketleridir. Arap Baharı demokrasi, iyi bir ekonomi, siyasi yozlaşmalar ve adam kayırmadan kurtulma ve daha iyi bir yaşam isteyen gurupların rejimlerine karşı başlattığı ayaklanmadır. Arap Baharı önce Tunus'ta başlayıp daha sonra Mısır, Libya, Suriye, Cezayir, Ürdün ve Yemen'e sıçramış ve bu ülkelerin bazılarında yönetimlerin değişmesine neden olmuştur. Mısır, Libya ve Tunus'ta yönetimlerin değişmesine neden olan Arap Baharı süreci Suriye'de ise daha farklı boyutlara ulaşmış ve uluslararası bir sorun haline gelmiştir (Göçer ve Çınar,2015: s.51-55).

İran'ın Arap Baharına bakış açısı tamamen konstrüktivist bir algılama içerir. Gerçek hayatta devletler mecbur olduklarından daha fazla işbirliği yapmaktadırlar ve ortak kader aracılığıyla grup seçilimi yaparlar. İran, başlangıçta Tunus, Mısır ve Yemen'de gerçekleşen halk hareketlerini desteklemiş ve İran İslam Devrimi'nin örnek alındığını iddia etmiştir. İran, bu halk hareketlerinin ABD ve Batı yanlısı iktidarların sonu olduğunu belirtmiştir. Ancak Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçramasıyla İran'ın Suriye'deki tepkisi farklı olmuş ve bu hareketin kendisine ve Şii toplumuna karşı düzenlenmiş bir hareket olduğunu iddia etmiştir. Arap Baharı sürecinin başlamasıyla Suriye hükümetine desteğini vereceğini açıklayan İran, henüz protestoların başında Suriye hükümeti ile beraber hareket etmeye, hükümete maddi ve askeri anlamda destek vermeye başlamıştır. Arap Baharı sürecinde İran'ın bu şekilde ikili yaklaşmasının temel sebebi, bölge aktörlerini algılaması ile alakalıdır. Mısır ve Yemen yönetimine karşı olumsuz bir algısı olan İran, yakın ilişkiler geliştirdiği Suriye söz konusu olduğunda daha farklı algılara bürünmüştür (Şen,2012: s.95-110).

Arap Baharı Süreci, korkuların ve arzuların devlet algılarını nasıl yönettiğini göstermesi açısından önemli bir olgudur. Nedenleri ve sonuçları değişmeyen olgular, İran'ın bakış açısının değişmesinden dolayı farklı algılamalara sebep olmuştur. Protest bir dış politika kültürüne sahip olan İran ve her ne kadar devletlerle ilişkiler geliştirse de devlet otoritesine karşı çıkan Hizbullah'ı ortak paydada birleştiren olgular hiç şüphesiz korkular ve inançlardır. Tunus özelinden bakıldığında İran'ın sürece nötr kalması bu ülke üzerindeki tasarrufunun zayıflığını göstermesi açısından önemlidir.

Mısır özelinde ise İran'ın ve Hizbullah'ın sürece bakış açısı pozitif yönde değişmiştir. Hüsnü Mübarek'in düşmesi İran için kendisine muhalif olan bölgesel bir gücün zayıflamasını sağlamıştır. Arzu gerçekleşmiş ve olumlu düşünceler artmıştır. Hizbullah'ın düşüncesi de aynıdır. Hasan Nasrallah, Mısır'daki sürece ilişkin olumlu tutumunu süreci 2006 yılında Hizbullah'ın İsrail'e karşı kazandığı başarıya benzeterek göstermiştir. Yemen özeline gelindiğinde ise İran ve Hizbullah, sürece yönelik daha müdahaleci bir tutum takınmıştır. Sürecin Yemen'deki Şii grupların yeniden güçlenmesine yardımcı olacağını düşünen İran ve Hizbullah, olayları olumlu karşılamış ve daha yakından takip etmeye başlamıştır. Sürecin sonunda İran ve Hizbullah'ın beklediği gibi Yemen'de Husiler güçlenecek hemen akabinde İran'ın ve Hizbullah'ın desteğiyle yönetimi paylaşacaklardır.

Son olarak Arap Baharının Suriye'ye sıçramasıyla olumlu düşünceler ve beklentiler yerini korkulara bırakacak ve bu durum İran'ın ve Hizbullah'ın sürece bakışını da değiştirecektir. Suriye İç Savaşı'ı bu iki aktörün ortak korkularını harekete geçirmiştir. Korkular çıkarları çıkarlar ise savaşı ortaya çıkarmıştır. Suriye İç Savaşı aktörlerin, kimlikleri üzerinden gurup seçilimi yaptığını göstermesi açısından önemli bir pratiktir.

Arap Baharı sürecini İran'ın algılaması ile Hizbullah'ın algılaması paralellik göstermektedir. Hizbullah, sürecin başlangıcında halk hareketlerini memnuniyetle karşılamış ve bu hareketlerin yıllarca baskı altında olan toplumları özgürleştireceğini belirtmiştir. Sürecin Suriye'ye sıçramasıyla algıları değişen Hizbullah, Suriye hükümetinin yanında yer almış ve protestoları gerçekleştirenlerin asıl hedefinin İsrail'e destek olmak ve İran'ı çevrelemek isteyen ABD'nin ve Batı'nın amaçlarını gerçekleştirmek olduğunu ifade etmiştir. Sürecin başlangıcında herhangi bir halk hareketine katılmayan veya herhangi bir rejime destek vermeyen Hizbullah, Suriye'deki protestoların hemen ardından Suriye'ye geçerek Esad rejimine destek vermeye başlamıştır. Bu bölümün sonraki kısımlarında Hizbullah'ın Suriye iç savaşına müdahil olması ayrı bir başlık altında incelenecektir.

4.2. HİZBULLAH'IN MAHMUD AHMEDİNEJAD DÖNEMİNDE İRAN'I ALGILAMASI

DDSÖ'ler devlet sistemlerine entegre edilmemiş ve sosyal bir inşa sonucu ortaya çıkmış yapılardır. Hizbullah, kuruluşundan beri DDSÖ'lerin en örgütlü örneklerinden biridir. Resmi olarak 1983 yılında yayınladığı manifesto ile kuruluşunu açıklayan Hizbullah, 1989 yılında imzalanan Taif Anlaşması'nın ardından Lübnan siyasi sistemine dahil olmaya başlamıştır. 1989'dan 2005 yılına geçen kadar sürede Lübnan Meclisi ve Lübnan hükümetine dahil olmayı başaran Hizbullah'ın Lübnan'daki en güçlü müttefiki Suriye, Lübnan dışındaki en yakın müttefiki ise İran olmuştur. Hizbullah'ın silahlı gücü Lübnan'ın bir askeri gücü olarak sayılmazken, Hizbullah'ın siyasi kanadı, Lübnan siyasi sisteminin bir parçasıdır. Hizbullah'ın ana omurgasını Hizbullah'ı temsil eden siyasetçiler değil, Hizbullah'ın askeri kanadı oluşturmaktadır.

Konstrüktivist açıdan bakıldığında Hizbullah amaçları, değerleri ve istekleri olan sosyal bir varlıktır. Bütün bu özelliklere sahip olması Hizbullah'ın kendisi ile yakın algılara sahip toplumlarla beraber hareket etme isteğini tetikler. Bu şekilde hem kendi güvenliğini sağlayacak hem de Ortadoğu'daki meşruiyetini kabul ettirme noktasında ilerleme sağlayacaktır. DDSÖ'ler durağan varlıklar değildir, her zaman devlet otoritesine karşı koyma içgüdüsüne sahiptirler. Bu açıdan bakıldığında İran'ın her istediğini yapan, kendi istek ve arzuları olmayan bir Hizbullah'tan bahsetmek mümkün değildir. Hizbullah'ı İran'a yakınlaştıran algılarla, İran'ı Hizbullah'a yakınlaştıran algılar aynıdır. Bu yakınlık iki aktörün beraber hareket etmesine zemin hazırlar.

Hizbullah, başlangıçta Lübnan siyasal sistemine karşıt bir tutum sergilerken uluslararası kültürün değişmesi ile birlikte Lübnan siyasal sisteme entegre olmaya çalışmıştır. İran'ın uluslararası sisteme entegre olmaya çalıştığı dönem ile Hizbullah'ın Lübnan siyasal sistemine entegre olmaya çalıştığı dönem birbiri ile paralellik göstermektedir. Bu durum bile bu iki aktörün içinde buldukları yapıları aynı algıladıklarını kanıtlar niteliktedir.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından Hizbullah'ın tehdit algıları da harekete geçmiştir. ABD'nin Hizbullah'ı terör örgütü olarak görmesi ve Ortadoğu'daki en yakın müttefiki İsrail'in Hizbullah'ın en büyük düşmanı olması, Hizbullah'ın bu algılarının oluşmasındaki temel etkidir. ABD'nin Ortadoğu'ya gelişinin Hizbullah üzerindeki diğer bir etkisi ise en yakın müttefiki İran'ın varlığına karşı oluşturduğu tehdittir.

2005 yılına gelindiğinde Lübnan'da Hizbullah'ın tehdit algılarını harekete geçiren bir olay yaşanmış ve Sedir Devrimi gerçekleşmiştir. Sedir Devrimi'nin ardından Lübnan'daki en yakın müttefiki Suriye'nin çekilmesi ile güç kaybeden Hizbullah'ın tehdit algılarında artış yaşanmıştır. 2006 yılına gelindiğinde Hizbullah en büyük düşmanı İsrail ile bir çatışmaya girmiştir. İsrail'in Lübnan'ı işgal girişimine kadar varan bu savaştan başarılı bir şekilde ayrılan Hizbullah'ın, Lübnan'daki ve bölgedeki popülaritesinde artış görülmüştür.

Hizbullah'ın sahip olduğu bütün bu tehdit algıları onun en yakın ve en büyük destekçisi ile daha yakın temas halinde olmasını zorunlu kılmıştır. Hizbullah,

Ortadoğu’da var olabilmesinin en büyük şartının İran ile beraber hareke etmesine bağlı olduğunu bilmektedir. Bu yüzden ABD’nin Ortadoğu’ya gelişi ile başlayan süreçte gelişen her olayda İran ile aynı ortak fikirlere sahip olmuş ve beraber hareket etmiştir.

2011 yılında protestolarla başlayan Suriye İç Savaşı ise Hizbullah için diğer bir dönüm noktası olmasının yanında İran ile ilişkilerinin belirginleşmesi açısından da büyük önem arz etmektedir. Suriye İç Savaşı, İran ile Hizbullah’ın ortak çıkarlarının tehlike altına girmesi anlamına geldiği için, Hizbullah, Lübnan’dan çıkarak Suriye İç Savaşı’na direk olarak dâhil olmuştur.

Bir devlet dışı silahlı örgüt olarak Hizbullah’ı İran’a yakınlığının sebepleri görüldüğü üzere genel olarak varlığına yönelik tehdit algılarına ve İran yönetimine karşı geliştirdiği kültürel yakınlığa dayalıdır. İran’ın bu dönemdeki arzuları Hizbullah’ın arzuları ile örtüşmüştür. Şii hilali ideali ve İsrail tehdidi, bu korku ve arzuların başını çekmektedir. ABD’nin terör örgütü olarak nitelendirdiği Hizbullah, İran’ın meşruluk iddiasına ihtiyaç duymuştur. Meşruiyet söylemi konstrüktivist bir algılamaya içerir. Hizbullah, kendisini meşru kabul eden bir aktörle birlikte kendisini terörist olarak niteleyen diğer aktörlere karşı mücadele etmeyi doğal olarak uygun bulmuştur.

4.2.1.Sedir Devrimi ve Hizbullah’a etkisi

Sedir Devrimi Lübnan’daki siyasal dengeleri değiştiren yakın tarihteki önemli olaylardan biridir. Taif anlaşmasıyla Lübnan’daki bulunmasını meşru bir zemine oturtan Suriye, 2000 yılında İsrail’in Lübnan’ı terk etmesinin ardından özellikle Hristiyan ve Sünni kesimden tepkiler almaya başlamıştır. 2005 yılında Sünni lider Refik Hariri’nin öldürülmesi ile başlayan protestolar ve halk ayaklanmaları ve uluslararası tepkilere direnemeyen Suriye yönetimi, 2005’in Mart ayında Lübnan’dan çekilme kararı almıştır. 2005 yılında Suriye’nin ülkeyi terk etmesi ve güdümündeki hükümetin değişmesi için yapılan protestolara Sedir Devrimi denilmektedir. Sedir Devrimi’nin ardından seçimler yapılarak hükümet değiştirilmiş ve Suriye Lübnan’ı terk etmek zorunda kalmıştır (Kuşoğlu,2013: s.101-110).

Sedir Devrimi Lübnan’ın iki ayrı siyasi kanada ayrılmasına sebep olmuştur. Suriye’nin Lübnan’daki en büyük destekçisi Hizbullah ve Dürziler 8 Mart günü

toplanaarak Suriye'ye destek protestoları düzenlemiştir. Bu protestolardan bir hafta sonra 14 Mart'ta toplanan Suriye karşıtlıları ise Suriye'nin Lübnan'dan ayrılana kadar protestolarını devam ettirmiştir. Lübnan bu tarihten sonra siyasi olarak 8 Mart kanadı ve 14 Mart kanadı olarak ikiye ayrılmıştır (Kuşoğlu,2013: s.101-110).

Suriye'nin Lübnan'dan ayrılması hiç şüphesiz en fazla Hizbullah'a tedirgin etmiştir. Suriye, Lübnan'a gelişinden beri Hizbullah ile beraber hareket etmekte ve onun meşruiyetine destek vermektedir. Taif Anlaşması'nda Hizbullah'ın silah bırakmaması ve direniş örgütü olarak görülmesinde Suriye'nin payı büyüktür. Lübnanlı Şiiiler ile Suriye arasındaki ilişkiler, bölgedeki Şii yükselişinin başlangıcına dayanmaktadır. EMEL hareketi lideri İmam Musa Es-Sadr'ın Suriyelileri Şii mezhebinin içinde kabul etmesi ile beraber ilişkiler gelişmesini sürdürmüştür. Hizbullah'ın kuruluş aşamasında İran'ın maddi yardımları Suriye aracılığı ile örgüte ulaştırılmıştır. Suriye, Hizbullah ile İran arasında bir aracı konumundadır. Ayrıca Suriye, İsrail'e karşı Hizbullah'ın en güçlü destekçilerinden biridir.

Sedir Devrimi'nin etkileri yalnızca Lübnan özelinde gerçekleşmemiştir. Devrimin etkileri Suriye, İran ve İsrail'in bölgedeki tutumlarının belirlenmesinde de etkili olmuştur. Bazı kesimlerce devrim Arap Baharı'nın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Sedir Devrimi oluşumu açısından mikro, etkisi açısından makro bir niteliğe sahiptir.

Sedir Devrimi'ne uluslararası aktörlerin bakış açısı konstrüktivist bir nitelik taşımaktadır. Devrimin gerçekleşmesinin ardından ABD, İsrail ve Batılı devletler devrimi memnuniyetle karşılamışlardır. Söylemler memnuniyetin sebebini demokrasi ve bağımsızlık olarak açıklasa da asıl sebep aktörlerin Ortadoğu siyasetine bakış açısıyla ilgilidir. ABD ve İsrail tehdit olarak gördükleri ve İran'ın yakın müttefiklerinden biri olan Suriye'nin bölgede güç kaybetmesini olumlu bir şekilde karşılamıştır. İran ise devrimi müttefiki Suriye'ye ve diğer müttefiki Hizbullah'a karşı bir tehdit olarak algılamıştır. Devrimden beş yıl sonra ortaya çıkan Arap Baharı süreci ve ardından gerçekleşen Suriye İç Savaşı, İran'ın Sedir Devrimi'ne karşı algılarının ve beklentilerinin gerçekleştiğini göstermektedir.

Suriye'nin Lübnan'dan ayrılması ile tehdit algıları artan Hizbullah, bir yandan Lübnan iç siyasetine entegre olmaya çalışırken bir yandan da içerden veya İsrail'den

gelecek olan tehditlere açık hale gelmiştir. Hizbullah'ın bu algısı onun İran ile bağlantısını güçlendirmesine sebep olmuştur. Suriye'nin Lübnan'dan ayrılmasından hemen bir sene sonra gerçekleşen İsrail-Hizbullah savaşı, beklentilerinin gerçekleştiğini kanıtlar niteliktedir.

4.2.2.2006 İsrail-Hizbullah Savaşı'nda İran'ın rolü

İsrail ile Hizbullah arasındaki çatışmalar, Hizbullah'ın kuruluşundan beri devam eden bölgedeki siyasi krizlerden en önemlilerinden biridir. Hizbullah açık mektubunda ve sonraki yayınladığı manifestolarında açık bir şekilde, kuruluş amaçlarından birinin İsrail ile mücadele etmek olduğunu belirtir. İsrail'in Lübnan'dan çekilmesinin ardından da Hizbullah ile İsrail arasında ki çatışmalar devam etmiştir.

12 Temmuz 2006 tarihine gelindiğinde, Hizbullah ile İsrail arasındaki çatışmaları şiddetlendiren hatta çatışmaları Lübnan ile İsrail arasındaki bir savaşa çeviren bir dizi olay yaşanmıştır. Sınırın diğer tarafına geçen Hizbullah militanları, iki İsrail askerini kaçırdıktan sonra 8 İsrail askerini öldürmüştür. İsrail, bu durumu bir savaş sebebi olarak görerek Lübnan'a nota vermiş ancak Lübnan hükümeti saldırının kendilerinden habersiz gerçekleştiğini belirtmiştir. Hizbullah ise İsrail'in bütün tehditlerine rağmen rehin aldıkları askerleri serbest bırakmayacaklarını açıkça ilan etmiştir (Tomrukçu,2011: s.45).

İsrail yaşanan gelişmelerin ardından Lübnan'ı karadan, havadan ve denizden bombalamaya başlamıştır. İsrail saldırılarında birçok sivil hayatını kaybetmiş ve Lübnan'ın alt yapılarının birçoğu zarar görmüştür. Savaşın şiddetlenmesinin ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi araya girmiş ve savaşın uzamasını engellemiştir. Güvenlik Konseyi'nde alınan karar gereği Güney Lübnan'a UNİFİLL askerleri yerleştirilmiştir (Tomrukçu,2011: s.51).

2006 yılında gerçekleşen bu savaşın sorumlusu olarak büyük bir çoğunluk Filistin üzerinde uyguladığı baskılardan dolayı İsrail'i sorumlu tutarken, diğer büyük çoğunluk ise İsrail'in bu çatışmayı ABD'nin İran üzerinde oluşturmak istediği baskı yüzünden gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Bu görüşler ABD'nin 11 Eylül sonrası Ortadoğu üzerinde oluşturduğu baskı ve ABD'nin İran'a yönelik sert söylemleri

üzerinden ortaya atılmaktadır. Ancak biz bu konuda diğer görüşlerden farklı olarak bu çatışmanın tek taraflı bir sorumlusunun bulunmadığı düşüncesindeyiz. 2006 yılında gerçekleşen İsrail-Lübnan savaşında İran'ın rolünü hedef olarak belirleyen görüşlerden farklı olarak, İran ve Hizbullah'ı çatışmaların başlamasındaki beklentili taraf olarak görmekteyiz.

İran, Ahmedinejad döneminde ABD'nin baskısı ve söylemleri sonucu oluşturduğu tehdit algısına aynı şekilde sert söylemler ve güçlü bir İran algısı oluşturarak karşılık vermeye çalışmıştır. Bu dış politika algısını yaratmak için öncelikli olarak nükleer çalışmalarını hızlandıran İran, sözlü olarak da sürekli olarak ABD'ye ve İsrail'e tehdit eden söylemlerde bulunmaya devam etmiştir. İsrail ile çatışma halinde olan Hamas ve Hizbullah'a desteğini sıkça dile getirmiştir.

Hizbullah'ın askeri olarak güçlenmeye başlaması ile ABD'nin Ortadoğu'ya girişi ile paralellik gösterir. Hizbullah'ın askeri kaynaklarının ve maddi kaynaklarının büyük bir bölümünün İran tarafından karşılandığını daha önceki bölümde belirtmiştik. İran, ABD'nin tehdit algısına aynı şekilde İsrail üzerinden karşılık verebilmek için Hizbullah'ı güçlendirmiştir. Kasım Süleymani'nin savaştan 10 yıl sonra verdiği röportajda İran'ın Hizbullah'ın gerçekleştirdiği saldırıdan daha önce haberdar olduğunu söylemesi bu argümanın doğruluğu göstermektedir. Süleymani röportajında kendisinin Hizbullah ile o dönemde sürekli iletişim halinde olduğunu belirtmiştir. Hamaney'in mesajlarını Nasrullah'a iletmiştir. Ve operasyonu bizzat yönettiğini ortaya koymuştur. Ayrıca Hizbulah'ın İsrail'e yapılan saldırılara katyuşa füzeleri ile gerçekleştirmesi İran'ın bu şekilde bir saldırıya hazır olduğunu göstermektedir (Rasthaber,2019).

İsrail ile Hizbullah arasında gerçekleşen bu savaş, karşılıklı aktörlerin birbirinden beklentileri üzerinden gerçekleşmiştir. 2006 yılında Hizbullah'ın İsrail'e karşı gerçekleştirdiği saldırılar ve İsrail askerlerini öldürmesi ilk defa yaşanmamıştır. Ancak bu seferki saldırılarda Hizbullah'ın Suriye'nin Lübnan'dan ayrıldıktan sonra İsrail'in kendisine saldıracağı, İsrail'in ise Hizbullah'ın İran'ı ABD'ye karşı bir tehdit unsuru olarak kullanacağı beklentisi oluşmuştur. Bu beklentiler iki aktörün birbirine karşı daha sert bir tavır takınmasına ve olaylar karşısında daha sert reflexler sergilemesine neden olmuştur.

İsrail ile Hizbullah arasında yaşanan savaş sırasında İran devrimi muhafızları gücünü kullanarak olaylara direk olarak müdahil olmuştur. Devrim Muhafızları Kudüs Gücü lideri Kasım Süleymani, savaşın hemen başında kuvvetleri ile birlikte Lübnan'a geçerek, Hamaney'in direktiflerini ve mesajlarını Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'a iletmiştir. Savaş sırasında Devrim Muhafızları, Hizbullah'a taktiksel anlamda, askeri anlamda ve silah tedariki konusunda destek olmuştur (Rasthaber,2019).

2006 yılında gerçekleşen İsrail-Hizbullah savaşı, İran açısından ABD'nin tehditlerine cevap verebilme ve gücünü ortaya koyabilme açısından önemli bir yere sahiptir. İran, düşman olarak algıladığı ABD'ye karşı mesajını İsrail üzerinden vermek istemiş ve bu konuda başarılı olmuştur. Savaşın sonunda İsrail'in istediğini alamaması ve Hizbullah'ın gösterdiği başarılar, İran'ın bölgede destek verdiği Şii unsurlara olumlu bir mesaj vermiş ve İran'a olan güvenin artmasını sağlamıştır. Savaşın sonunda Hizbullah, Lübnan içindeki siyasi gücünü ve bölgedeki meşruluğunu arttırmıştır. Hizbullah'ın her zaman arkasında olduğunu belirten İran ise askeri gücünü Hizbullah üzerinden ortaya koyabilme fırsatı bulmuştur.

4.2.3. Savaş sonrası Hizbullah'ın Ortadoğu'daki algılanması

Hizbullah kendini ne kadar bir İslami direniş örgütü olarak tanımlasa da, Ortadoğu'da Hizbullah'a kuruluşundan beri olumsuz bir bakış açısı vardır. Öyle ki ABD müttefiki Arap Ligi ülkeleri Hizbullah'ı terör örgütü olarak tanımlamaktadır. Hizbullah'ın bölgesinde böyle algılanmasındaki temel etken İran'ın bölge üzerindeki statükocu misyonuna hizmet etmesi algısı ile ilgilidir. Bölge ülkelerinin Hizbullah'a bakış açısı, İran'a bakış açısı ile paralellik gösterir.

Ortadoğu'nun birçok ülkesinde var olan Şii toplumları, Sünni yönetimlerin altında yaşamaktadır. İran, bu topluluklarla bağlantı kurarak bölgesinde etkili olmanın yollarını aramaktadır. İran İslam Devrimi'nin ardından bölgede uygulan devrim ihracı fikri İran'ın bu politikasını yansıtmaları açısından önemlidir. İran'ın ülkelerinde bulunun Şii gurupları kendilerine karşı harekete geçirmesinden çekinen bölge ülkeleri İran'a karşı tehdit algılarını arttırmışlardır.

Rafsanjani ve Hatemi döneminde bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışan İran, devrim ihracı politikasını geri plana atmıştır. Ahmedinejad'ın

cumhurbaşkanı olmasıyla yeniden ön plana çıkan devrim ihracı fikri kendini Şii hilali politikası yoluyla yeniden ortaya koymuştur. Şii hilalini kapsayan ülkelerde sonrasında gerçekleşen Şii hareketleri, İran'ın Ahmedinejad döneminde böyle bir politikaya sahip olduğunu destekler niteliktedir. Öncelikle Saddam Hüseyin sonrası boşalan Irak yönetimine Şii unsurların geçmesini sağlayan İran, hemen ardından Yemen'de Şii karakterli Husilere destek vererek, Yemen yönetiminin ikiye bölünmesine sebep olmuştur. Şii hilalinin altın anahtarı olarak gördüğü Suriye'de ise iç savaş sırasında rejime hem askeri hem de maddi anlamda destek vermeye devam etmektedir.

Hizbullah'ın 2006 yılında İsrail ile gerçekleşen savaştan başarılı çıkması, onun Lübnan içinde ve bölgesinde algılanmasında değişikliklere sebep olmuştur. İsrail, Ortadoğu bölgesinde bütün Müslüman toplumlarca büyük bir tehdit olarak algılanır. İsrail'in Filistin'i işgali ve Arap ülkeleri ile girdiği savaşlarda galip çıkması onu bölgede istenmeyen ancak korkulması gereken bir aktör haline getirmiştir. Ayrıca İsrail'in Yahudilik inancı üzerinden ortaya koyduğu Ortadoğu üzerindeki idealleri bölge toplumlarının İsrail'i tehdit olarak algılamasının bir başka sebebidir. Hizbullah,2006 yılında İsrail'e karşı mücadele ile bu açıdan Ortadoğu bölgesindeki popülerliğini ve meşruluğunu arttırmıştır. Bu algılamalar İran'ın Hizbullah ile daha kolay bağlantı kurmasını mümkün hale getirmiştir. Hizbullah'a karşı oluşan sempati İran'ın algılanmasına da yansımıştır (Estatie,2016).

Hizbullah'ın İsrail'e karşı verdiği mücadelenin diğer bir etkisi ise İran'ın kontrolündeki bölgedeki Şii toplumları üzerinde olmuştur. Hizbullah'ın mücadelesinden ilham alan Şii unsurları ait oldukları toplum içinde güçlenmeye başlamışlar ve Hizbullah'ı rol model almaya başlamışlardır. Irak'taki ve Yemen'deki Şii unsurlar Hizbullah'ın mücadelesinden ilham almışlardır (Estatie,2016). Hizbullah, bu mücadelenin ardından Ortadoğu'daki destekçilerini arttırdığı için daha rahat bir hareket kabiliyeti kazanmıştır. Bu sayede diğer Şii unsurlara ulaşabilen Hizbullah, onların örgütlenmesinde önemli roller oynama fırsatı bulmuştur. Bu durum İran'ın Şii ideallerini gerçekleştirmesinde ve ABD'ye karşı gözdağı verebilmesinde etkili olmuştur.

4.2.4.Latin Amerika’da İran varlığı ve Hizbullah’ın rolü

Devletlerin politik sınırlarını belirleyen unsurlar yalnızca coğrafik sınırlardan ibaret değildir. Devletler etkileşim alanlarını belirlerken kültürel öğelere veya ortak beklentilere göre hareket ederler. Coğrafik olarak hiçbir sınırı olmayan iki devlet ortak kültürleri ve ortak beklentileri uyuştuğu sürece etkileşime girebilirler. Bu beklentilerin karşılıklı bir olumlu bakış açısına sahip olmasına gerek yoktur. Çatışma veya işbirliği etkileşimin sağlanması için yeterlidir. Önemli olan etkileşimin sonucu değil, olup olmadığıdır. İran’ın en büyük düşmanı ABD ile arasında herhangi bir coğrafik sınırı yoktur. Ancak ABD’nin Ortadoğu ve İran üzerindeki beklentileri iki devlet arasında etkileşim sağlanmasına sebep olmuştur.

Bu duruma en güçlü örneklerden biri İran’ın Ahmedinejad döneminde Latin Amerika ülkeleriyle kurduğu ilişkilerdir. Ahmedinejad döneminde özellikle Chavez önderliğindeki Venezüella ile çok yakın ilişkiler gerçekleştirilmiş, sık sık devlet başkanları düzeyinde karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Bu dönemde Venezuela’nın dışında Brezilya, Ekvator, Kolombiya ve Küba gibi ülkelerle ilişkiler geliştirilmiş ve bu ülkelerde çok sayıda İran büyükelçiliği açılmıştır. Adı geçen ülkelerle İran arasında ticaret anlaşmaları, politik ve askeri anlaşmalar, yeni uçak seferleri yürürlüğe koyulmuştur (Özkan, 2017: s.3).

İran’ın Latin Amerika’ya ilgisinin artmasına paralel olarak Hizbullah’ın da bu bölgelerde yürüttüğü faaliyetlerde bu dönemde artış görülmüştür. Hizbullah, özellikle Brezilya, Kolombiya ve Arjantin sınırlarında ticaret akışına dâhil olmuş ve bu bölgedeki bazı ülkelerde eylemlerde bulunmaya başlamıştır. Bu dönemde Venezüella’da ve Arjantin’de kendilerine Hizbullah adını veren örgütler kurulmuş ve bazı eylemlerle adlarını duyurmuşlardır. Birçok ülke başkanı bu dönemde ülkelerindeki Hizbullah militanlarının varlığını kabul etmiştir. Hizbullah, bu dönemde genel olarak Latin Amerika’da; ismini duyurma, Yahudi mabetlerine ve ABD büyükelçiliklerine saldırı, ülkelerin içinde yerel örgütlenmeler kurma ve ticaret faaliyetlerinde bulunmuştur(Özkan, 2017: s.12).

Hizbullah’ın Latin Amerika’daki varlığı İran’ın varlığıyla doğrudan ilgilidir. Bölgeye olan ilgileri de Ahmedinejad döneminde buna paralel olarak beraber artmıştır. Bu açıdan yola çıkarak öncelikli olarak İran’ın Latin Amerika’daki varlığının tarihine

değınmek gerekecektir. İıan ile Latin Amerika lkeleri arasındaki ilişkiler devrim öncesi ilk olarak Venezüella'nın OPEC yeliğinden dolayı başlamıştır. 1970'li yıllarda ise ABD'ye olan yakınlıktan dolayı Latin Amerika lkeleri ile ilişkiler gelişmiştir. Devrim sonrasında, devrim öncesi komünizm ve Sovyet karşıtlığı ile kurulan ilişkiler bu kez, ABD ve emperyalizm karşıtlığı çerçevesinde kurulmaya başlamıştır. Konstrüktivist açıdan bakıldığında algılar ve fikirlerin inşa süreci, bu ilişkilerin açıklanmasında güçlü bir örneklem olma özelliğı göstermektedir. İlişkilerin yönü değişti çünkü aktörlerin fikirleri ve birbirini algılamaları değişti. Ortak beklentiler, fikirler ve korkular devreye girdi. 1990'larda Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte bu ülkeler ile İıan arasındaki ilişkiler arasında da büyük bir duraklama yaşanmıştır. Yine konstrüktivist bir algı ile uluslararası kültürün etkisi bu ülkeler arasındaki ilişkilerin değişmesine neden olmuştur. Venezüella'da Hugo Chavez'in, İıan'da Ahmedinejad'ın iktidara gelmesi ile duraklayan ilişkiler özellikle 2005-2012 yılları arasında en güçlü dönemini yaşamıştır (zkan, 2017: s.15).

Ahmedinejad döneminde Latin Amerika ile İıan arasındaki ilişkilerin gelişmesinin bir dizi sebepleri vardır. Öncelikli olarak bu ilişkinin Latin Amerika'daki merkezi Venezüella konumundadır. İlişkilerin gelişmesinde sol görüşlü Hugo Chavez'in Venezüella'nın yönetiminde bulunması etkili olmuştur. Hugo Chavez'in ABD ve Batı karşıtlığı ile ilgili tutumu Ahmedinejad'ın düşünceleri ile aynıdır. Bu algının oluşmasında etkili olan başka bir ortak algı ise anti-emperyalizm felsefesidir. İki ülkenin geçmişindeki ortak deneyimler onları benzer algılara sahip olmaya itmiştir. Venezüella'dan yayılan dalganın bölgenin diğerk ülkelerine yayılması ile İıan ile diğerk Latin Amerika lkeleri arasındaki ilişkiler de gelişme göstermiştir. İıan Ahmedinejad döneminde hem ABD'ye yakın bölgelerde faaliyet göstererek tehdit gücünü yükseltmeyi hem de mecbur kaldığı siyasi yalnızlıktan kurtulmayı amaçlamıştır.

Hizbullah'ın Latin Amerika'daki 2005 öncesi varlığına bakıldığında İıan'dan daha eski ilişkilerin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu süreç Hizbullah'ın ilk şekli olarak görülen EMEL hareketinin lideri İmam Musa Es-Sadr'ın bölgeyi ziyaretleri ile başlatılabilir. Latin Amerika bölgesinde hatırı sayılır sayıda şii nüfusu bulunmaktadır. Bu nüfus bölgenin birçok bölgesine yayılmış durumdadır. İmam Musa Es-Sadr devrim öncesi bu nüfus ile etkileşim kurmak için Ayetullah Humeyni tarafından görevlendirilmiştir. İmam Musa Es-Sadr bu ülkelere yaptığı ziyaretlerde saygıyla

karşılanmıştır. Hizbullah'ın kurulmasından sonra ise 2005 yılına gelinceye kadar Hizbullah, geliştirdiği bu ilişkileri birkaç Yahudi kilisesi saldırısı dışında kullanmamıştır. Ancak 2005 yılına gelindiğinde Hizbullah yoğun bir şekilde Latin Amerika'da faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Bu dönemde bu ülkelerde Hizbullah adı altında Şiiilerin oluşturduğu pek çok örgütlenme kurulmuş ve bazı eylemlerle isimlerini duyurmuşlardır. Bu dönemde Hizbullah'ın bölgedeki varlığının artması ABD ve Avrupalı devletler tarafından pek çok kez deklare edilerek ağır eleştirilere tutulmuştur.

Bu dönemde İran ve Hizbullah'ın Latin Amerika'da faaliyetlerini arttırmasının en büyük sebebi ABD'ye karşı onun yaptığı çevreleme politikasının benzeri ile karşılık verebilmektir. İran ve Hizbullah, ABD'de bende istediğim takdirde senin kıtanda eylemlerde bulunabilirim algısı yaratmak istemiştir. Bu İran ve Hizbullah'ın Ahmedinejad döneminde kullandığı başka bir caydırıcılık hamlesidir. İran ve Hizbullah'ın bu ilişkileri geliştirebilmesinde ortak fikirler, ortak deneyimler, ortak korkular etkili olduğu kadar Latin Amerika'daki Şii nüfusun varlığı da etkili olmuştur. Hizbullah adı altında kurulan örgütlerin bu dönemde eylemlerini gizlemeden yapması tam dersi eylemlerinde Hizbullah ismini açık açık ortaya koyması İran'ın vermek istediği mesaj konusunda istekli olduğunu göstermektedir.

4.2.5.Ahmedinejad'ın Lübnan ziyareti: Öncesi ve sonrası, söylemler ve algılamalar

2006 yılında gerçekleşen İsrail-Hizbullah savaşının ardından İran, Güney Lübnan bölgesinde yıkılan evlerin yeniden inşa edilmesi ve bölge halkının ekonomik yeniden kalkınması için Hizbullah üzerinden birçok yardımda bulundu. Bu durum İran'ın bölge halkının sempatisi kazanmasını sağladı. İran'ın Lübnan üzerinde inşa etmeye çalıştığı asıl olgu evler ve alt yapılar değil, olumlu bakış açısı ve devrim ihracı politikasıydı. İran 2006 yılından sonra bunu büyük oranda gerçekleştirdi. İran'ın Hizbullah ile bu kadar yakın ilişki içinde olması ülkedeki Şiiileri ve Suriye'yi memnun ederken ülke içi muhalefet, ABD ve İsrail, İran'ı Hizbullah'ı kışkırtmak ve silahlandırmak ile suçladı. Hizbullah'ın İsrail'e karşı gerçekleştirdiği birçok eylemde, İran yapımı silahlar kullanması, İran'ın teröre destek veren ülkeler suçlamasına maruz

kalmasına neden oldu. Ancak uluslararası alandan gelen bütün tepkilere rağmen İran, Hizbullah'ı askeri ve ekonomik yönden desteklemeye devam etti.

2006 sonrası İsrail ile Hizbullah arasındaki çatışmalar sürekli devam etti. Ancak bu çatışmaların ne Hizbullah'ın iddia ettiği gibi İsrail'in sınır ihlali nede İsrail'in iddia ettiği gibi bir terör olayları ile ilgisi yoktu. İki tarafın birbirine karşı tehditkâr bakış açısı çatışmaların çıkmasının asıl sebebiydi. Bu konuya daha somut bir örnek vermek gerekirse, 2010 yılının Ağustos ayında Hizbullah'ın İsrail tarafındaki ağaçları budadığı gerekçesi ile çatışma çıkmış ve bir Lübnanlı gazeteci ve İsraili subay ölmüştür. Elbette ki buradaki tetikleyici güç ağaçlar değil, tarafların birbirini algılamasıdır.

2010 yılının Ekim ayına gelindiğinde ABD ve İsrail'in tehdit algılarını arttıran önemli bir gelişme yaşanmış ve Ahmedinejad seçilmesinden sonra ilk defa Lübnan'ı ziyaret etme kararı almıştır. Ahmedinejad'ın bu ziyaretine tepkiler gecikmemiş ABD, İsrail ve Lübnan içindeki bazı guruplar, İran'ı Lübnan'ı dizayn etmeye çalışmak ve Hizbullah'ı kışkırtmakla suçlamışlardır. Ancak bütün tepkilere rağmen Ahmedinejad Lübnan ziyaretini gerçekleştirmiştir. Ahmedinejad, Lübnan'da Hizbullah'ın hazırladığı büyük gösterilerle karşılanmış ve büyük bir halk kitlesine hitap etmiştir(NTV,2010).

Ahmedinejad'ın miting alanına girmesi ile birlikte insanlar: “ABD'ye ölüm, İsrail'e ölüm, Ahmedi Ahmedi” şeklinde sloganlar atmaya başlamıştır. Ahmedinejad, Lübnan'da Hizbullah'ın iki numaralı ismi Şeyh Naim Kasım ile poz vermiş bu durum sırasında halk coşkulu bir şekilde sloganlar atmaya başlamıştır. Ahmedinejad'ın miting sırasındaki konuşmalarından satır başları şu şekildedir:

-Hizbullah'ı dünya tiranları olarak sınıfladığı ABD ve İsrail'e karşı verdiği mücadeleden dolayı övmek ve desteklerini arttıracaklarını söylemek

-İsrail'in yok edilmesi gereken bir devlet olduğunu söylemi

-Lübnan'ın bütünlüğüne karşı İran'ın mücadele edeceği söylemi

Hizbullah lideri Hasan Nasrallah, uzaktan konferans yöntemiyle mitinge katılım göstermiş ve görüntüsü dev ekrandan halka izletilmiştir. Hasan Nasrallah konuşmasında Ahmedinejad'ın Batı karşıtı duruşunu överek, “Batı Ahmedinejad'a sinirleniyor çünkü İsrail'in gayrimeşru olduğunu ve ortadan kaldırılması gerektiğini

açıklayarak doğruları söylüyor” ifadelerinde bulunmuştur. Ayrıca aynı konuşmasında Hasan Nasrallah, Ahmedinejad’ı direnişçilere ve baskı altındakilere destek veren değerli ve büyük bir konuk olarak nitelendirmiştir (NTV,2010).

Ahmedinejad’ın dolayısıyla İran’ın Güney Lübnan’daki Şiiler üzerindeki etkisini göstermesi açısından karşılanma ve sloganlar büyük önem arz etmektedir. Ahmedinejad, Güney Lübnan’da halk tarafından, “hoş geldin güneyin koruyucusu”, “ABD’ye ve İsrail’e ölüm” sloganları ile karşılanmış ve bölgenin birçok noktasına Ahmedinejad’ın posterleri asılmıştır (NTV,2010).

Ahmedinejad’ın Lübnan ziyareti sırasında göze çarpan diğer bir olay ise Hasan Nasrallah’ın Mahmud Ahmedinejad ile bizzat görüşmesi sırasında kendisine silah hediye etmesi olmuştur. Konstrüktivist açıdan bakıldığında varlıklara atfedilen anlamlar onların asıl gerçekliğidir. Hasan Nasrallah’ın hediye ettiği silah da bu anlamda özellikle İsrail konusunda iki aktörün beraber hareket ettiği konusundaki gerçekliğe vurgu yapmaktadır. Silaha bu anlamı yükleyen ise onun 2006 Hizbullah ve İsrail savaşında İsraili bir askerin elinden alınmış olmasıdır. Bu hediyeleşme sırasında ortaya çıkan gerçek ise İran’ın 2006 savaşında failliği ve İsrail’e karşı tarafların beraber hareket etme istek ve arzusudur (Hürriyet,2010).

Ahmedinejad’ın Lübnan ziyareti ABD, İsrail ve Lübnan’daki bazı guruplarca kışkırtıcı olarak görüldü ve sert tepki gördü. İsrail, ziyaretin bir provokasyon olduğunu, İran’ın bölgedeki şiddeti arttırmak istediğini ancak İran’ın bu şekilde davranarak ateşle oynadığını ifade etti. ABD ise İran’ın bu şekilde davranarak Lübnan içinde yeni bir Lübnan ortaya çıkarmak istediğini ve teröre desteklediğini ifade etti. ABD’nin bulunduğu aynı söylemleri ülke içindeki Hizbullah karşıtları da sert bir şekilde dile getirdi.

Ahmedinejad’ın Lübnan ziyaretinin nedenleri incelendiğinde birçok faktör ortaya çıkmaktadır.

-Ahmedinejad’ın Şii Hilali projesinde Hizbullah’ı örgütlenme konusunda örnek göstermek istemesi,

- İran’ın ABD’ye onun en yakın müttefiki İsrail’e saldırı konusunda coğrafik ve askeri bir engelinin olmadığını göstermek istemesi,

-İran'da yaklaşan seçimler öncesi Ahmedinejad'ın radikallerin desteğini almak istemesi,

-İran'ın ve onun cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın Şii toplumlara üzerindeki etkisini gösterişli bir şekilde lanse etmek istemesi.

Konstrüktivist açıdan bakıldığında Ahmedinejad'ın Lübnan ziyareti var olan algıları harekete geçiren bir etkileşimi ifade eder. Bu etkileşim yeni bir inşaya sebep olmuş ve ABD ile İsrail'in, İran ve Hizbullah'a karşı tehdit algıları harekete geçmiştir. Ziyaretin bu şekilde gerçekleşmesi ve bu şekilde bir etkiye sahip olması hiç şüphesiz geçmiş deneyimlerin, düşünceler ile inşa edilmiş çıkarların ve kültürlerin bir sonucudur.

Ahmedinejad'ın bu ziyareti olgulara daha bütüncül ve ileri görüşlü yaklaşıldığında daha önemli bir olayın ön hazırlığı olarak görülebilir. Suriye İç Savaşı'nın başlamasından altı ay önce gerçekleşen bu ziyaret bir hayli dikkat çekicidir. Konstrüktivist açıdan bakıldığında bu ziyaret savaşı erken fark eden İran'ın fikirsel hazırlığı olarak görülebilir. Ayrıca bu ziyaret ABD'nin yıllardır kendisine muhalefet olduğunu düşündüğü Suriye'ye karşı zaten başlatmak istediği bir operasyonun tetikleyicisi olabilir. Olguların ortaya çıkmasında maddi şartlardan daha önemlisinin fikirler ve algılamalar olduğu düşünüldüğünde bu iddia daha kabul edilebilir bir hale gelmektedir.

4.3. İRAN VE HİZBULLAH'IN SURIYE İÇ SAVAŞI'NA DÂHİL OLMASI

Son yıllarda bölge siyaseti ve uluslararası siyasetinin en önemli meselelerinden biri Suriye İç Savaşı'dır. Suriye İç Savaşı, 2011 yılında rejim karşıtı protestolarla başlamış ve Arap Baharı sürecinin bir devamı olarak görülmüştür. Suriye'deki hükümet karşıtı protestolar bir süre sonra birçok devlet ve devlet dışı silahlı örgütün meseleye dâhil olması ile birlikte bir iç savaşa dönüşmüş ve günümüze kadar devam etmiştir. Suriye İç Savaşı'nın ekonomi ve mezhepsel ayrılıklar gibi birçok iç dinamiği olmakla birlikte savaşın büyümesindeki asıl dinamik dış aktörlerin meseleye dâhil olması ile ilgilidir. Suriye İç Savaşı'nda dış aktörlerin Suriye rejimi üzerindeki algılamaları etkili olmuştur. İç savaş sırasında, İran ve Rusya Suriye hükümetine destek verirken, ABD ve bölgedeki müttefikleri ve Türkiye, Suriye'deki muhaliflere

destek vermiştir. Suriye İç Savaşı'na IŞİD, PYD, El Nusra ve Hizbullah gibi devlet dışı silahlı örgütlerin dahil olması ile mesele birçok farklı dinamikleri içinde barındıran bir uluslararası sorun haline gelmiştir (Tokmajyan,2014: s.105). Suriye İç Savaşı sırasında birçok insan hayatını kaybetmiş, birçok insan göç etmek zorunda kalmış ve Suriye'nin alt ve üst yapıları tamamen yok olmuştur (Örki,2015: s.12).

Suriye İç Savaşı'nda muhalifleri destekleyen ABD'nin motivasyon kaynağı en büyük rakibi Rusya ve en büyük düşmanı İran ile müttefik olan Esad hükümetinin yerini kendine bağlı bir rejimin geçmesi isteğidir. Rusya ise Akdeniz'e açılan kapısı ve Ortadoğu'daki en güçlü müttefiki olan Suriye rejimini savunma politikası izlemiştir. İran'ın Suriye İç Savaşı'na bakışı ise pek çok dinamiği içinde barındırmaktadır. Suriye rejimi İran'ın devrimden beri en iyi müttefiklerinden biridir. Suriye ile İran arasındaki bağlar, İran İslam Devrimi'nden öncesine dayanmaktadır. İran'ın gerçekleştirmeye çalıştığı Şii hilali idealinde Suriye önemli bir noktadır. Suriye'deki protestoların başlamasının hemen ardından Ahmedinejad yönetimi ve Hamaney, Suriye hükümetinin yanında olduklarını dile getirmişlerdir. İran, Suriye hükümetine destek için maddi ve silahlı yardımda bulunmuş ve devrim muhafızlarını bölgeye göndermiştir. Ahmedinejad döneminin sonlarına doğru gerçekleşen bu olay İran'ın son yıllarda algıladığı en büyük tehditlerden biridir. İran, Suriye'nin ardından sıradaki hedefin kendisi olduğunu düşünmüş ve bölgedeki en yakın müttefikini kaybetme endişesi yaşamıştır (Sullivan,2014: s.11-15).

Suriye İç Savaşı'na dahil olan aktörlerden biride Hizbullah olmuştur. Hizbullah, İran'ın yönlendirmesi ile henüz protestoların başında, Suriye'ye geçiş yapmış ve rejimin yanında muhaliflere karşı savaşımaya başlamıştır. Suriye İç Savaşı, İran ve Hizbullah'ın ortak korkularını harekete geçirmiştir. Suriye rejimi ile bağları, Lübnan'daki yıllara dayanan Hizbullah ve ilişkileri devrim öncesine dayanan İran için Suriye rejimi önemli ve vazgeçilemez bir müttefiktir. Bu iki aktörde Suriye meselesini kendi varlıklarına bir tehdit olarak görmüş ve beraber hareket etmişlerdir.

4.3.1.İran, Hizbullah ve Suriye Hükümeti arasındaki ilişkiler: Fikirler, algılar, geçmiş deneyimler ve bağlılık

İran, Hizbullah ve Suriye arasındaki ilişkileri Suriye ortak paydasında analiz edebilmek konstrüktivist açıdan bakıldığında Suriye İç Savaşı'nın ve savaş esnasında bu aktörlerin davranışlarının anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu aktörler arasındaki ilişkiler incelenirken aktörlerin ortak fikirleri, ortak korkuları ve ortak beklentileri, geçmiş deneyimleri göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Sosyal varlıkların ontolojisini ortaya koyan unsurlar maddi şartlar değil bu algılamalardır. Suriye İç Savaşı'nda bu aktörlerin beraber aynı dürtülerle hareket etmesinin altında da yine bu algılamalar yatmaktadır. Bu alt başlık altında öncelikli olarak İran ile Suriye arasındaki ilişkilere sonrasında ise Suriye ile Hizbullah arasındaki ilişkilere geçmiş deneyimler üzerinden değinilecektir. Devamında ise bu ilişkiler üç aktörü beraber hareket etmeye iten Suriye ortak paydasında Suriye İç Savaşı üzerinden yeniden değerlendirilecektir.

İran ile Suriye hükümeti arasındaki ilişkilerin temelini atanlar ile 1979 yılında devrimi gerçekleştirenler aynı kişilerdir. Bu ilişkiler önceki bölümlerde incelediğimiz İmam Musa Es-Sadr'ın, Lübnan'a gelişi ile başlamıştır. Şah rejiminin baskılarından kaçan devrimci guruplar Suriye üzerinden Lübnan'a geçmiş ve transit ilişkinin sağlanmasında Hafız Esad yönetimi aracı rolü üstlenmiştir. İmam Musa Es-Sadr bu dönemde Suriyeli Alevi gurupları da Şii mezhebinin bir parçası olarak ilan ederek bu yeni oluşan ilişkiyi perçinlemiştir. Devrimin gerçekleşmesinin ardından önceki yıllarda kurulan bu ilişkiler devlet nezdinde gerçekleşmeye başlamıştır. İran'lı devrimci yönetimi ile Baas rejiminin bu denli yakın olmasında iki aktörün kültürel benzerliklerinin yanında ötekine karşı bakış açıları da etkili olmuştur. Bu bakış açıları şu şekilde maddelendirilebilir;

- Hem Suriye'deki Baas rejimi hem de İran, ABD'yi bir tehdit unsuru olarak görmektedir. ABD'nin bu iki aktörü de Şer eksenine dahil etmesi bu algının oluşmasını desteklemiştir.

-İki aktörün Siyonizm'e bakış açısı paralellik göstermektedir ve bu felsefenin varlığının kendilerine karşı bir tehdit unsuru olduğu anlayışına sahiptirler.

-İsrail'in bölgedeki varlığı her iki aktörü de tedirgin etmektedir.

-Rejimlerin sahip olduğu protest inanışlar, onları diğer hegemon inanışlara karşı tedirgin olmaya itmektedir.

-İki aktörde uluslararası örgütlerin güvenilirliği konusunda ortak ve olumsuz bir tavra sahiptir.

-İki aktöründe bölgede yalnız kalma endişesi vardır.

Bütün bu korkuların yanında iki aktörün iyi ilişkiler geliştirmesinin diğer bir nedeni ise geçmişte yaşanan gelişmelerdir. İran-İrak savaşı sırasında, Suriye yönetimi Irak'taki Baas partisi ile arası bozuk olduğu için İran'a destek vermiş bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesini sağlamıştır. İran ile Suriye arasındaki ilişkileri güçlendiren bir diğer olgu ise İsrail'in Lübnan işgalidir. İşgal sırasında Suriye'nin İsrail'in kendini kuşatacağına dair endişeleri, İran'ın ise Lübnan'da oluşturmak istediği Şii örgütlenmesine zarar vereceği endişeleri artış göstermiştir. Ortak endişeleri paylaşan aktörler bu işgal sonrasında beraber hareket etmişlerdir.

Geçmiş deneyimlerle birlikte bu iki aktör arasında kültürel ve kimliksel bir bağ olup olmadığı konusu incelenmek istendiğinde Ayetullah Humeyni önderliğinde Ortadoğu'daki Şii yükselişinin başladığı 1960'lı yıllara gitmek gerekmektedir. Suriye hükümetini yöneten Baas rejimi ülkenin yüzde yirmisini oluşturan Nusayri inancına bağlıdır. Nusayriler kendilerini Müslüman olarak tanımlamaktadır. Nusayriler tıpkı Şii inancında olduğu gibi İslam'ın dördüncü halifesi Hz. Ali'ye karşı güçlü bir sevgi duymaktadır. Nusayriler dinlerini kendi geleneklerine göre yorumlamış bir topluluk olarak görülmektedir. Nusayriler tıpkı Şiiler gibi âlim veya seçkinlerin yönetimine itikat etmektedirler. Nusayrilik, kendilerini bu şekilde tanımlamasalar da genel olarak Şii felsefesinin bir alt kolu olarak görülür. Görüldüğü üzere Şiilik inancı ile Nusayrilik inancı arasında birçok ortak inanış bulunmaktadır. İmam Musa Es-Sadr, Lübnan'a gelişinin hemen ardından Nusayrileri Şii toplumunun bir kolu olarak ilan etmiştir. Bu ilan gerçeğin kendisi olmasa da bilinmek istenenin bu olduğu noktasında bir işarettir. Bu açıdan bakıldığında İran ile Suriye arasında kültürel bir ortak bilginin varlığından da söz edilebilir (Özdemir, 2016: s.92).

Soğuk Savaş sonrası yaşanan Hobbesçu kültürün aktörlerin tehdit algılarını azaltması ve onları entegrasyona itmesi ile birlikte iki ülke arasındaki bağıllık zayıflamaya başlamıştır. Ancak ABD'nin İran'ı ve Suriye'yi şer eksenine dahil etmesi

ve 2003 yılında Irak'ı işgali uluslararası kültürle birlikte bu iki aktörün tehdit algılarını da yeniden harekete geçirmiş ve birbirine yakınlaştırmıştır. 2005 yılında Refik Hariri'nin öldürülmesi ile birlikte Suriye'nin Lübnan'dan çıkmak zorunda kalması iki aktörü Lübnan ortak paydası üzerinden yeniden birbirine yakınlaştırmıştır.

Görüldüğü üzere İran ve Suriye hükümeti hem kültür hem korku kaynaklı çıkar hem de algılamalara dayalı olarak bir bağlılık içerisine girmek zorunda kalmıştır. Yukarıda bahsedilen durumlar konstrüktivist bakış açısıyla incelendiğinde iki ülke arasında var olan inşanın dinamikleri açık bir şekilde görülmektedir.

Üçlü ittifakın diğer bir aktörü olan Hizbullah ile Suriye arasındaki ilişkilerin başlangıcı için ise çok daha eski tarihlere gitmek gerekmektedir. Lübnan'ın Fransız mandası öncesi Suriye'nin bir parçası olması ile başlatılabilecek bu süreç, İmam Musa Es-Sadr'ın Lübnan'a gelmesi ile yeniden bir ivme kazanmıştır. İmam Musa Es-Sadr, Lübnan'da oluşturmak istediği Şii örgütlenmesi için Suriye'deki Baas rejiminden maddi ve fikri anlamda destek almıştır. Lübnan İç Savaşı'nın başlaması ile birlikte Arap Caydırıcı Gücü içinde Lübnan'a gelen Suriye birlikleri EMEL Hareketi ve Hizbullah'ın kuruluşunda etkili olmuştur. Lübnan'da olduğu süre boyunca Hizbullah ile beraber hareket eden Suriye, 2005 yılında gerçekleşen Sedir Devrimi sonrası Lübnan'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Sedir Devrimi'nin ardından bu iki aktör arasındaki ilişkiler sürdürülmeye devam etmiştir (Bozkurt, 2020: s.78).

Hizbullah ile Suriye arasındaki ilişkiler, İran ile Suriye arasında olduğu gibi ortak korkulara, ortak kültürel kimliğe ve geçmiş deneyimlere dayalıdır. Suriye ve Hizbullah'ın ortak tehdit algıları şu şekilde sıralanabilir:

-İsrail'in her iki aktörün de varlığına karşı tehdit barındırması.

-İran'ın varlığının her iki aktör içinde önemi ve bu varlığın ABD tarafından tehdit edilmesi.

-Lübnan'ın ve Suriye'nin demografik yapılarının iki aktör açısından da tehlike barındıracak şekilde karmaşık olması.

-Bölgede ve ülkelerinde bulunan Sünni İslam çevrelerine karşı duyulan güvensizlik.

Suriye ve Hizbullah arasında bu korkular tarafından inşa edilen ilişkiler tarafların birbirine yakınlaşması sağlamakla birlikte ağırlıklı çıkarlar iki taraf açısından da farklılık göstermektedir. Hizbullah, Suriye'yi ana müttefik olarak görmekten daha çok asıl müttefiki olan İran ile arasında bir köprü olarak görmektedir. Suriye ise Hizbullah'ı Lübnan'daki gücünün devamı ve İsrail tehdidine karşı bir tampon bölge olarak önemsemektedir. Ancak Suriye'nin Lübnan'da bulunduğu süre boyunca gerçekleştirdiği yakınlık da bu ilişkilerde önemli bir pay sahibidir (Bozkurt, 2020: s.85).

ABD'nin Ortadoğu'ya gelişi ve Sedir Devrimi'nin gerçekleşmesi iki aktörün de tehdit algılarının yükselmesine sebep olmuştur. 2006 yılında İsrail-Hizbullah savaşı sırasında Suriye, İran'ın ardından Hizbullah'a destek veren en güçlü unsur olmuştur. ABD ve İsrail, İran ile birlikte Suriye'yi de Hizbullah'ı kışkırtmak ve destek olmakla suçlamıştır.

Konstrüktivist açıdan bakıldığında Suriye ve Hizbullah arasındaki ilişkileri harekete geçiren yine korkular, algılar, geçmiş deneyimler ve kültürel kimliktir. Hizbullah'ın İran etkisini tek taraflı bir bağıllık olarak görenler söz konusu Suriye olduğunda, Hizbullah'ın ontolojik yapısına önem vermediklerinden dolayı çıkmaza düşmektedirler. Ancak iki aktör arasında yukarıda belirtilen fikinsel algılar en az maddi olgular kadar gerçektir ve tarihin seyri içinde aktörlerin kimlikleri üzerinden inşa edilmiştir.

Bu üç aktör arasındaki Suriye paydasındaki ilişkileri ayrı ayrı ele aldıktan sonra birlikte değerlendirmeye tabi tutmak üçlü bağımlılığın açıklanması ve Suriye İç Savaşı'nda beraber hareket etmelerini anlamak açısından önemlidir. Bu üç aktör arasındaki ortak algılar ortaya koyulmak istendiğinde şu konstrüktivist argümanlar ortaya çıkmaktadır;

- Bu üç aktörün tehdit olarak tanımladıkları ortak düşmanları ABD ve İsrail'dir.
- Bu üç aktörü birleştiren kültürel kimlik Şii felsefesi üzerinden atılmıştır.
- Bu üç aktörün ortak bilgisi bölgede beraber hareket etme içgüdüsüdür.
- Bu üç aktörün ortak beklentisi bölge coğrafyasında hegemon olabilme idealidir.

-Bu üç aktör için bölgedeki en büyük tehdit Sünni unsurlardır.

-Bu üç aktör içinde ortak algı korkusu terör bağlamındadır.

Ahmedinejad döneminde İran, Hizbullah ve Suriye arasındaki ilişkilerde yukarıda belirtilen olaylardan dolayı artış görülmüştür. Ahmedinejad ve Beşar Esad açıklamalarında sürekli olarak birbirlerinin ABD, Batı ve İsrail'e karşı takındığı tavrı övmüşlerdir. Ve ortak düşmanlarına karşı beraber hareket edeceklerinin sinyallerini vermişlerdir. ABD'nin Irak'ı işgali sonrası, Irak'ta Şii unsurların yönetimi devralması Suriye'yi İran ile ilişkileri arttırmak konusunda motive eden bir diğer etken olmuştur.

Suriye İç Savaşı'nın başlamasının hemen akabinde İran ve Hizbullah muhaliflere karşı Suriye hükümetinin yanında olduklarını ve isyanların ABD ve batı tarafından çıkarıldığını ifade etmiştir. İran iç savaşın hemen başında bazı Devrim Muhafızlarını Suriye'ye hükümete destek olarak yollamıştır. Hamaney bir açıklama yaparak, Suriye hükümetine, ABD ve İsrail'in kurguladığı bu isyanlara karşı destek vereceklerini beyan etmiştir.

İran'ın Suriye İç Savaş'ına bakış açısının inşası yukarıda belirtilen İran ile Suriye arasındaki yakın ilişkilerin nedenleri ile aynıdır. Kimlik açısından bakıldığında İran, iç savaş bölgesinde var olan Sünni unsurların Şii unsurlara bir saldırısı olarak değerlendirmiştir. Suriye demografisinin çoğunluğunu oluşturan Sünni unsurların Suudi Arabistan ve ABD'nin desteğiyle Şii yönetimine karşı kışkırtıldığını düşünmüştür. ABD tehdidi açısından bakıldığında İran, Suriye'deki iç savaş çıkartanın asıl sorumlusu olarak ABD'yi görmüştür. ABD'ye karşı bölgedeki devlet aktörü olarak tek müttefiki Suriye'den sonra sıranın kendisine geleceğini düşünmüştür. Bu sebepler İran'ın Suriye İç Savaşı'nda Suriye hükümetine güçlü bir şekilde destek vermesine sebep olmuştur.

İç savaş sırasında hükümete destek veren diğer bir aktör ise Hizbullah'tır. Hizbullah, Suriye hükümetinin devrilme ihtimalini varlığına karşı bir tehdit olarak algılamıştır. Suriye'de Sünni yapılanmadan kaygı duyan Hizbullah'ın bu korkusunu altında İran'dan aldığı desteğin kesintiye uğraması yatmaktadır. Ayrıca Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ı belirttiği gibi örgüt bölgedeki Şii unsurların zayıflayacağı endişesi ile hareket etmiştir. Bütün bu durumlar bir DDSÖ olan Hizbullah'ın Lübnan'dan çıkarak iç savaşa dahil olmasına neden olmuştur.

Suriye İç Savaşı'nın ortaya çıkardığı korkular, tahminler ve algılar bu üç aktörün diğerlerine karşı beraber hareket etmesinin önünü açmıştır. İç savaşla birlikte Hizbullah yıllardır iddia ettiği İsrail'e karşı mücadele etmek ve bütün İslam dünyasını kucaklamak iddialarını yok saymayı göze almıştır. İran ise ekonomik ve siyasi sıkıntılar içinde dahi kendi varlığının devamlılığını Suriye hükümetinin varlığına endeksleyerek iç savaşa dahil olmuştur. Konstrüktivist açıdan bakıldığında bir sosyal olgu üzerine kurulmuş bu birlik yine sosyal inşalar sonucu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bağlılık ve bu bağlılığı inşa eden korku, amaç ve algılar maddelerin değil, sosyal varlıkların bir özelliğidir. Devletler ve DDSÖ'ler inşa edilmiş sosyal varlıklardır.

4.3.2.Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'na dahil olması: Lübnan ve bölgedeki algılamalar

Hizbullah'ın Suriye'deki varlığı protestoların başladığı 2011 yılına dayanmaktadır. Resmi olarak bakıldığında ise Hizbullah, Suriye'deki varlığını 2013 yılında televizyondan yaptığı bir açıklamayla duyurmuştur. Hizbullah lideri Hasan Nasrallah, televizyonda yaptığı açıklamada, Suriye'de rejimle beraber hareket etmelerinin nedenlerini, Suriye ve bölgedeki Şiiilerin varlığının tehlikeye düşmesi ve ABD ve İslami cihat örgütlerinin Suriye hükümetini devirmeye çalışması olarak açıklamıştır. Hasan Nasrallah konuşmasının devamında Suriye'yi "bel kemiği" olarak tanımlamıştır. Hasan Nasrallah'ın bu açıklamasını İran'da Hamaney ile görüşmesinden hemen sonra gerçekleştirmesi, İran ile Hizbullah'ın Suriye rejiminin devamlılığı için beraber hareket ettiklerini göstermektedir (Treasury,2012).

Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'nın dahil olmasının nedenlerini anlamak için Hasan Nasrallah'ın söylemlerini konstrüktivist olarak analiz etmek gerekmektedir. Öncelikle Hasan Nasrallah'ı bu şekilde bir açıklama yapmaya iten iki önemli sebep bulunmaktadır. Bu sebeplerden ilki Lübnan iç siyasetine Hizbullah'ın Suriye'de bulunmasını izah etme gerekliliğidir. Hizbullah, Lübnan içindeki meşruiyetini ülkenin topraklarını İsrail işgalinden koruma iddiasına borçludur. Ancak Suriye İç Savaşı'nda örgütün Lübnan topraklarından çıkarak Suriye'ye geçmesi ülkede meselenin Lübnan'a taşınma korkusunu uyandırmıştır. Bu durum ülke içinde Hizbullah'a karşı oluşan muhalefetin artmasına sebep olmuştur. Hasan Nasrallah'ın bu şekilde bir açıklama

yapmasının diğere bir sebebi ise ABD ve Suriye rejimine karşı olan devletlere ve örgütlere rejimin yalnız olmadığı yönünde bir tehdit algısı oluşturmak istemesidir.

Hasan Nasrallah'ın konuşmasının içeriğine bakıldığında ise çok net bir şekilde Şii koruyuculuğu görevi üstlenildiği görülmektedir. Hizbullah'ın bu görevi üstlenmesinde sahip olduğu Şii idealleri ve İran'ın bölgede oluşturmak istediği statükocu devlet vasfına aracılık etme istek ve arzusu yatmaktadır. Hizbullah'ın bütün tepkilere rağmen savaşa dahil olmasında İran yönetiminin gerek doğrudan gerekse dolaylı ısrar ve baskıları etkili olmuştur. Örgütün açıklamalarında Şii inancını ön plana çıkarmasının diğere bir sebebi ise geçmiş deneyimlerle durumu gerekçe gösterebilmesiyle alakalıdır. Hizbullah, kendisine yöneltilen eleştirilere ABD müdahalesi sonrası Irak'ta bulunan Şii toplumlarının yaşadığı sıkıntıları örnek göstererek cevap vermeye çalışmıştır.

Hasan Nasrallah'ın açıklamalarından dikkat çeken diğere bir tanımlama ise “bel kemiği” kavramıdır. Hizbullah'ın örgüt olmaktan kaynaklı güçlü bir algı yaratma yeteneği bulunmaktadır. DDSÖ'ler devlet olmadıklarından dolayı istek, amaç ve arzularını güçlü argümanlar ortaya koyarak meşrulaştırmaya çalışırlar. Güvenlik endişelerini sınır güvenliği açısından değil inanç ve ideallerine zarar verebilme açısından ortaya koymaya çalışırlar. Bel kemiği kavramı, dayanak noktası ve vazgeçilmez olan anlamına gelmektedir. Suriye rejimi İran'ın, Hizbullah'ın ve Şii idealizminin varlığını sürdürebilmesi için en önemli dayanak noktası ve vazgeçilmez olandır. Hasan Nasrallah bu kavramı kullanarak uluslararası topluma Suriye rejiminin devamlılığı için ısrarcı olacakları, gerekirse bu arzularla varlıklarını tehlikeye atabilecekleri mesajını vermek istemiştir.

Hizbullah, Suriye'de bulunduğu süre boyunca Suriye rejimini, taktiksel anlamda ve bizzat çatışmalara katılarak desteklemiştir. Hizbullah, Suriye'deki muhalif guruplar ve İslami cihat tabanlı örgütlerle savaşarak rejimin devamlılığının sağlanmasına hizmet etmiştir. Hizbullah'ın Suriye'deki konumunun belirlenmesinde ve görevlendirilmesinde Devrim Muhafızları Kudüs Gücü öncülük etmiştir.

Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'nda öncelediği bazı hedefleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki rejim askerilerinin eğitilmesi ve bu yolla muhalif guruplara karşı üstünlük kurma isteğidir. Hizbullah bu isteğini iç çatışmaların başladığı ilk anlardan

beri gerçekleştirmektedir. İkincisi ise en büyük korkusu olan müttefiki İran ile iletişimin ve silah tedarikinin sağlandığı yolları açık tutmaktır. Bu amaçla Hizbullah, Suriye'deki ilk mücadelelerini bu hatlar üzerinde muhaliflere karşı vermiştir. Hizbullah'ı bu şekilde bir strateji izlemeye iten en büyük etken varlığına karşı endişe duymasıdır. Son olarak Hizbullah, Esed rejiminin indirilerek yerine Sünni gurupların geçmesine engel olmak istemektedir. Böyle bir durumda Hizbullah, İran ile transit iletişiminin tehlikeye gireceği endişesi taşımaktadır. Görüldüğü üzere Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'ndaki temel stratejilerini belirleyen unsurlar korkuları ve endişeleri üzerinden atılmıştır. Konstrüktivist olarak bakıldığında devletler veya DDSÖ'ler varlığının tehlike altında olduğu bilinciyle hareket ederler. Bu algılama onları bazen işbirliği yapmaya bazen de çatışmaya yönlendirir (Sullivan,2014: s.10).

Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'na dahil olması 2006 yılında İsrail ile verdiği mücadeleden dolayı bölgede yükselen popülerliğinin bitmesine sebep olmuştur. Hizbullah'ın Suriye iç savaşında bulunma gerekçesini sürekli olarak, Şiilik mezhebine dayandırarak açıklaması, bölgedeki Sünni toplumlarında rahatsızlıklara sebep olmuştur. Suriye İç Savaşı mezhepsel ayrılıkların gözle görülür bir şekilde ortaya çıktığı bir savaştır. Suriyeli muhalifler ülkedeki, Sünni kesimi oluştururken rejim ise Şiiliğin bir kolları olan Nusayri ve Aleviliği temsil etmektedir. Hizbullah, Suriye rejimi ile bağlarını tarihsel ve kimliksel olgulara dayandırdığı için, Suriye'deki varlığını bu zemin üzerinden gerekçe göstermiştir. Bu durum bölgede bulunan Sünnilerin tepkisine yol açmıştır (Kazdal,2018).

Hizbullah kuruluş amacını Lübnan'ın İsrail işgalinden kurtarılması ve Lübnan'daki Şii cemaatinin korunumu olarak deklare etmiştir. Ancak Suriye İç Savaşı'nın başlangıcından itibaren hâkimiyet alanının dışında operasyonlar yapması ve başka devletlerin iç işlerine müdahale etmesi, yoğun olarak eleştirilmesine sebep olmuştur.

Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'na girmesine en büyük tepkiler Lübnan'dan gelmiştir. Lübnan'daki Sünniler ve Marunîler, Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'nı Lübnan'a taşımasından endişe duydukları için, Hizbullah, Lübnan iç politikadaki desteğini yitirmiştir. Hizbullah bu eleştirilere karşı, Lübnan'ın geleceğinin Suriye rejiminin devamlılığına bağlı olduğu düşüncesini dile getirmiştir (Kazdal,2018).

Hizbullah, bölgeden ve Lübnan içinden gelen bütün bu tepkilere rağmen Suriye'deki varlığından vazgeçmemiştir. Hizbullah varlığının rejimin devamlılığına bağlı olduğunu bilmektedir. Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'na dâhil olması, İran'ın Ahmedinejad döneminde gerçekleştirdiği Şii hilali projesinin en önemli destekçilerinden biri olduğunu göstermesi açısından da önemlidir.

Ahmedinejad döneminin sonuna gelindiğinde Suriye İç Savaşı rejim ile muhalifler arasında bir çatışma olmaktan çıkmış ve farklı aktörlerin savaşa dahil olması ile çok boyutlu bir hale gelmiştir. Ortadoğu'da IŞİD tehdidinin ortaya çıkması ile birlikte savaşın gidişatı ile birlikte gerekçeleri de değişime uğramıştır. Ancak savaşın seyrinin bu şekilde ilerlemesi İran, Hizbullah ve Baas rejiminin etkisini azaltmamış aksine meşruluklarının artmasını sağlamıştır.

SONUÇ

1979 İslam Devrimi sonrası kurulan İran İslam Cumhuriyeti ile Lübnan kaynaklı Hizbullah arasındaki ilişkileri konstrüktivist bir bakış açısıyla ele almak, bölge siyasetini anlamlandırabilmek açısından büyük önem arz etmektedir. Bölgedeki devlet dışı silahlı örgütlerin sayısını giderek arttırması ve devletlerle kurdukları ilişkiler yoluyla bölge siyaseti üzerindeki etkilerini göstermeleri çalışmamızı daha önemli hale getirmiştir. DDSÖ'ler ile devletler arasında var olan ilişkileri anlamlandırabilmek için bu iki aktörü ontolojik olarak ele almak ve aralarındaki algılamaları tespit etmek ile mümkündür. Konstrüktivist anlayış bu anlamda çalışmamızın önünü açmış ve bizi yönlendirmiştir. Özele indirgeyecek olduğumuzda çalışmamız İran'ın dış politika davranışlarında Hizbullah'ın konumu ve bölge meselelerinde, bu iki aktörün beraber hareket etmelerinin anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Ahmedinejad dönemi İran ile Hizbullah ilişkilerini analiz etmek, değişen İran dış politikası davranışlarını anlamlandırabilmek adına bize önemli ipuçları vermiştir.

Konstrüktivizmin araştırmacıyı ontolojik gerçekçiler olmaya yönlendirmesi, İran dış politikası ve Hizbullah'ın kurucu unsurlarını ortaya koyma noktasında bizi motive etmiştir. İslam Devrimi sonrası yeniden şekillenen İran dış politikasının milliyetçilik, anti-emperyalizm ve Şii İslam inancı üzerinden şekillendiği görülmüştür. Bu dinamiklerin İran dış politikası karar alıcılarının geçmiş deneyimleri ve inançları ile şekillendirdikleri algıları ile inşa edildiği anlaşılmıştır.

Hizbullah'ın kurucu unsurlarına ontolojik olarak yaklaştığımızda ise Lübnan siyasi tarihi içinde bir inşanın olduğu görülmekle birlikte İran'ın da bu inşada bir dış aktör olarak güçlü bir etkisi tespit edilmiştir. Konstrüktivizmin devletlerin bağları bulunan toplumları inşa ettiği iddiası, ampirik bir biçimde Hizbullah'ın inşasında kendini ortaya koymuştur. Hizbullah, Lübnan karmaşık çatışmacı demografik yapısı içinde tarih boyunca ekonomik ve siyasi olarak en alt kesimini oluşturan Şii toplumunun amaç, inanç ve korkularının inşası sonucu sosyal olarak inşa edilmiştir. Bağımsız Lübnan devletinde yaşanan iç çatışmalar, Şiiilerin örgütlenmesini zorunlu kılarken, Filistin meselesinin Lübnan'a taşınması, bu örgütlenmenin köktenleşmesine ve radikalleşmesine neden olmuş, sonuç olarak Hizbullah kendi inanç ve istekleri bulunan silahlı bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere Hizbullah'ın inşa

edilme sürecinde konstrüktivizmin iddiasına paralel olarak maddi şartlardan daha çok algı, inanç ve amaçlar etkili olmuştur. Hizbullah'ın inşa edilme sürecinde Lübnan iç dinamiklerinin yanında dış aktörlerinde payı bulunmaktadır. İran, tarih boyunca Lübnan toplumu ile Şiilik inancı üzerinden kurduğu ilişkiler sayesinde Hizbullah'ın inşasında rol oynamıştır.

Konstrüktivizm uluslararası aktörlerin birbirini algılamalarında ben ve öteki algısının etkili olduğunu iddia etmektedir. İran, iki aktör arasındaki ilişkilerde devlet tarafını temsil ederken Hizbullah ise DDSÖ olarak bu ilişkinin tarafı olmuştur. İslam Devrimi sonrası yeni bir ben ve öteki mantığı geliştiren İran, ABD, Batı, Rusya vb. uluslararası sistemin büyük aktörleri ile ilişkilerini keserken, bölgesindeki Şii toplumları ile ilişkiler geliştirmek istemiştir. İran'ın uluslararası sistemi adaletsiz olarak algılayarak böyle bir politika geliştirmesi, Hizbullah'ın kuruluşunda fikri ve maddi olarak etkisinin anlaşılması açısından önemlidir. Ayetullah Humeyni'nin geliştirdiği Velayet-i Fakih anlayışı ve devrim ihracı politikası bu ilişkinin sağlanmasında önemli argümanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ayetullah Humeyni, devrim öncesi İmam Musa Es-Sadr'ı ve Iraklı Şii El-Dava partisi üyelerini Lübnan'a göndererek öncelikle Şii toplumunu örgütlemiş daha sonra Ali Ekber Muhteşemi gibi İranlı fikir ve siyaset adamları aracılığıyla Hizbullah'ın kuruluşunda etkili olmuştur.

Lübnanlı Şii toplumu, Lübnan içindeki ezilmişlik durumundan, çatışmalardan ve Filistin meselesinin Lübnan'a taşınması ile oluşan İsrail tehlikesinden dolayı kendilerini tehdit altında hissetmişlerdir. Bu durum Lübnanlı Şiilerin, Lübnan iç siyasetine ve Lübnanlaşma yaklaşımına karşı zıt tavır takınmasına sebep olmuştur. Böyle bir algı içinde Lübnanlı Şiiler, inanç olarak aynı oldukları ve geçmişte yakın ilişkiler geliştirdikleri İranlı Şiilerle ilişkilerini geliştirme yolunu seçmişlerdir. Ayetullah Humeyni'nin beraber hareket ederek güçlü bir Şii jeopolitiği kurma çağrısı bu açıdan ilk olarak Lübnan'da güçlü bir karşılık bulmuştur.

Konstrüktivizm uluslararası sisteminde bir kültürü olduğunu ve bu kültürün aktörlerin birbirini algılaması sonucu sosyal olarak inşa edildiğini iddia emektedir. Bu kültür değişmeyen bir kültür değildir, kimi zaman çatışmacı kimi zaman Hobbesçu özellikler taşıyan bu kültür, aktörler tarafından inşa edilmiş olsa da aktörlerin dış politika davranışlarının inşa edilmesinde etkilidir. 1980'lerin çatışmacı kültürü, İran dış politika yapıcılarını güçlü ve protest olmaya yönlendirmiştir. Devrimin ardından

İran dış politika yapıcıları, bu çatışmacı kültürün içinde kendisini tehdit altında hissetmiş ve güçlü olması gerektiğini düşünmüştür. Bu amaçla nükleer çalışmaları hızlandıran İran yönetimi ikinci hamle olarak da Şii toplumları ile ilişkiler geliştirerek bölgesinde etkili olmak istemiştir. Çatışmacı bir kültürün içinde güçlü görünmek, gelebilecek tehditlere karşı caydırıcı bir niteliğe sahiptir. Ve statükocu devletler, çatışmacı kültürün olduğu bir dönemde güçlü kalabilmek için bağları bulunan toplumlarla beraber hareket etme eğilimindedir.

Hizbullah, Lübnan iç savaşı ve İsrail işgali devam ederken inşa olmuş bir örgüttür. Döneme hâkim olan çatışmacı kültür, Lübnan siyasetini de etkilemiş, ülke bu dönemde gerek İsrail saldırıları gerek dış aktörler tarafından desteklenen farklı grupların çatışma alanı haline gelmiştir. Lübnanlı Şiiler, tarih boyunca edindikleri tecrübeleri ile bu dönemde güçlü olmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Lübnanlı Şiiler ve onların temsilcisi olan Hizbullah, bu dönemde güçlü ve caydırıcı olmanın gerekliliğini inandıkları için geçmiş bağları bulunan ve müttefik ilişkileri geliştirmek isteyen İran'ın yaklaşımına olumlu geri dönüt vermişlerdir. İran ile Hizbullah arasındaki ilişkiler, Ayetullah Humeyni'nin döneminde bu ortak fikir ve çıkarlar açısından en sıkı dönemini yaşamıştır.

Konstrüktivizm bize aktörlerin sosyal olarak inşa edildiğini ve bu insanın durağan değil, sürekli bir değişimi işaret ettiğini belirtir. İran her ne kadar Hizbullah'ın inşasında önemli bir yere sahipse de, Hizbullah, İran'ın arka bahçesi değildir. Bu iki aktör iki ayrı sosyal inşadır ve birbirlerini ve uluslararası kültürü algılamaları sonucu sürekli olarak yeni kimlikler edinme eğilimindedir. Nitekim Ayetullah Humeyni'nin ölümü ile birlikte Hizbullah ile İran ilişkilerinde değişimler yaşanmaya başlamıştır. 1990'lı yılların Soğuk Savaş sonrası kısa süreli olsa da Hobbesçu bir kültüre sahip olması ve Ayetullah Humeyni'nin aksine entegrasyona dayalı bir dış politika benimseyen Rafsancani'nin cumhurbaşkanı seçilmesi ile İran dış politikasında değişimler yaşanmaya başlamıştır. Rafsancani, ABD, Batı ve bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Bu durum İran Hizbullah ilişkilerine de yansımış, devrim ihracı politikalarından rahatsız olan bölge ülkelerinin ve Hizbullah'ı terör örgütü olarak gören ABD'nin endişelerini gidermek isteyen İran, Hizbullah ile ilişkilerini Ayetullah Hamaney üzerinden daha örtük bir şekilde ilerletmeye çalışmıştır. Rafsancani'nin ardından cumhurbaşkanı seçilen Hatemi dönemi bir önceki

döneminin devamı niteliğindedir. Bu dönemde ABD ve Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından daha fazla uğraş sarf edilmiştir. Hatemi dönemi boyunca yine örtük ilerletilmeye çalışılan İran-Hizbullah ilişkileri, Hatemi döneminin sonuna doğru gerçekleşen 11 Eylül saldırıları ve ABD'nin Irak'ı işgali gibi konulardan sonra değişen uluslararası kültürden ve tehdit algılarından etkilenecek yeniden geliştirilmeye başlamıştır.

İki aktör arasındaki ilişkilere yön veren tek taraf İran değildir. Sosyal inşalar intersubjektif bir algılama sonucu oluşur. 1989 yılında Taif Anlaşması'nın imzalanması ile birlikte Lübnan'da uzun süredir devam eden iç savaş sona ermiş ve Hizbullah yapılan anlaşma ile İsrail'e karşı bir direniş örgütü olarak görüldüğü için silah bırakmaya dâhil edilmemiştir. Uluslararası kültürün Hobbesçu yapısı, Lübnan'a da yansımış ve Lübnan mezheplerin bir araya geldiği bir siyasal sisteme kavuşmuştur. Hizbullah, oluşan bu ortamda Lübnan siyasi sistemine karşı zıt tutumunu değiştirmiş ve seçimlere katılarak önemli bir başarı elde etmiştir. Tehdit algısını yalnızca İsrail üzerinde yoğunlaştıran Hizbullah, Lübnan siyasi sistemine güven verebilmek için İran ile ilişkilerini arttırma gereği duymamıştır. Bu dönemde, Lübnan'daki Suriye varlığından da beslenen Hizbullah, hızlı bir şekilde Lübnan siyasi sistemine dahil olarak güç kazanmıştır. 1989'dan 2005 yılına kadar yalnızca İsrail ile mücadele eden Hizbullah, arkasında Lübnan toplumunun desteği ve Suriye gibi bir müttefik olduğunun bilinciyle rahat hareket etmiştir. Ancak 2005 yılına gelindiğinde Sedir Devrimi ile Suriye'nin Lübnan'dan çıkmak zorunda kalması ve ABD'nin Ortadoğu'ya gelişi ile birlikte, Hizbullah'ın Lübnan siyasi sistemine güveni azalmış ve tehdit algıları yükselmiştir. Böyle bir ortamda Hizbullah, geçmiş bağları bulunan İran'a yaklaşma gereği duymuştur.

Görüldüğü üzere İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin seyrini belirleyen ana faktör aktörlerin birbirlerini ve uluslararası toplumu algılamaları sonucu ortaya koydukları refleksler üzerinde etkili olan bir sosyal inşadır. 2005 yılına gelindiğinde bu iki aktörün birbirine yaklaşmasını ve beraber hareket etmesini sağlayan bütün şartlar gerçekleşmiş ve algılar birbiri ile uyumlu hale gelmiştir. ABD, 11 Eylül saldırıları sonucu Ortadoğu'ya olan ilgisini arttırmış ve Irak müdahalesini gerçekleştirmiş, teröre karşı savaş açtığını duyurmuş ve İran'ı ise terör örgütlerini destekleyen devlet olarak şer eksenine dâhil etmiştir. Uluslararası kültür yeniden

çatışmacı bir kültüre sahip olmuş ve bu durum güvensizlik ve tehdit ortamı doğurmuştur. ABD, İran'ı çevreleme politikası izlemeye başlamış ve iki devlet arasındaki ilişkiler Ayetullah Humeyni dönemindekine benzer bir hal almıştır.

Böyle bir ortamda cumhurbaşkanı seçilen Mahmud Ahmedinejad döneminde İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerde gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Bu yakınlaşma bölgede görülen önemli uluslararası meselelere de yansımıştır. Mahmud Ahmedinejad döneminde İran-Hizbullah ilişkilerinde etkili olan temel dinamikler şunlardır:

İran açısından;

- İran'ın ABD'ye karşı tehdit algılarının artması,
- Ahmedinejad'ın köktenci ve sert, dış politika kimliği,
- İran'ın bu dönemde ortaya koyduğu Şii hilali projesi,
- Devrim muhafızlarının dış politikada güçlenmeye başlaması.

Hizbullah açısından;

- Hizbullah'ın İsrail saldırılarına açık hale gelmesi,
- ABD'nin Ortadoğu'ya gelişi ile tehdit algısının yükselmesi,
- İran'ın Şii Hilali projesine destek vermesi ve bölgedeki Şii toplumlara rol model olmak istemesi,
- Lübnan siyasal sistemine karşı güvensizlik,
- En büyük destekçisi İran'ın tehdit altında olması ve bunun varlığına karşı bir tehdit oluşturması.

Konstrüktivist anlayış ampirik olmaktan çekinmeyen bunun aksine, bu noktada diğer teorilere meydan okuyan bir yaklaşım türüdür. Bu açıdan İran ile Hizbullah arasındaki ilişkileri de önemli meseleler üzerinden dönemsel olarak da inceleyebilmek iddiasındadır. Ahmedinejad dönemi İran ile Hizbullah arasındaki ilişkiler ampirik bir şekilde olaylar üzerinden incelendiğinde ilk karşımıza çıkan örnek, ABD'nin Ortadoğu politikası ve İran'ı çevreleme politikasına karşı Mahmud Ahmedinejad'ın ortaya koyduğu caydırıcılık politikasıdır. İran, ABD tarafından kendisine yöneltilen tehditlere aynı şekilde karşılık verebilmek için öncelikle nükleer çalışmalarını hızlandırmış sonrasında Hizbullah ile ilişkilerini açık bir şekilde ortaya koyarak

bölgede yalnız olmadığını, Hizbullah'ın askeri gücünün ABD için bir caydırıcı güç olması gerektiğini göstermek istemiştir. Hizbullah, ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiki İsrail'e karşı İran'ın en büyük caydırıcı gücüdür.

2006 yılında gerçekleşen İsrail-Hizbullah savaşı bir manada, ABD ve İsrail'in birbirlerine karşı verdiği bir gözdağı olarak algılanabilir. Birçok sivilin öldüğü ve BM'in araya girmesi ile sonlanan bu savaş, kendini gerçekleştiren bir kehanettir. Suriye'nin Lübnan'dan çıkması ile İsrail saldırılarını bekleyen Hizbullah ile İran'ın tehdit söylemlerini gerçekleştirebileceğini sergilemek isteyeceğini düşünen İsrail'in birbirini algılaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Savaş beklentisi o kadar yüksektir ki, İran savaş öncesinde Hizbullah'ı silahlandırmış ve en önemli askeri gücü olan Devrim Muhafızları Kudüs Gücü ve komutanı Kasım Süleymani'yi bölgeye göndermiştir. Savaş sonucunda Hizbullah, gösterdiği başarılar sayesinde Lübnan içinde ve bölgedeki popülerliğini arttırırken, İran ise caydırıcılık gücünü gösterme ve bölgede bulunan Şiiilerin güvenini kazanma fırsatı bulmuştur. 2010 yılında Lübnan'a giderek Hizbullah mitingine katılan Ahmedinejad'ın, örgütün savaş sırasında gösterdiği başarıyı övmesi ve İran'ın her zaman yanında olduğunu ve olacağını belirtmesi, İran'ın ABD'ye karşı uyguladığı caydırıcılık politikasını göstermesi açısından önemlidir. Ahmedinejad bu mitinge katılarak döneminde inşa etmeye çalıştığı Şii hilali projesine de destek bulmak istemiş ve bunu Hizbullah'ı diğer Şii toplumlarına örnek göstererek sergilemeye çalışmıştır.

2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı, Mahmud Ahmedinejad döneminin en önemli uluslararası meselelerinden biri olmasının yanında, İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin ampirik olarak ortaya koyulabilmesi için önemli bir gelişmedir. Suriye İç Savaşı'na karşı iki aktöründe benzer refleksleri göstermesi ve savaşın hemen başında Suriye hükümetine olan desteklerini belirtmesi aktörlerin birbirini ve Suriye'yi algılamaları ile doğrudan ilgilidir. Suriye'nin, İran'ın bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olması, İran'ın Suriye İç Savaşı'nı ABD'nin çevreleme politikasının bir parçası olarak görmesi, İran'ın Şii hilali projesinde Suriye'nin önemi, İran'ın Suriye hükümetine desteğini zorunlu kılmıştır. Hizbullah açısından bakıldığında ise Suriye'nin İran'dan sonra bölgedeki en güçlü müttefiki olması, İran tarafından yapılan maddi ve askeri yardımların Suriye üzerinden Hizbullah'a ulaşması, örgütün eğitim kamplarının bir kısmının İsrail tehdidinden uzak Suriye topraklarında

olması ve İsrail'e karşı saldırılarda en acil müdahale gücünün Suriye olması, Hizbullah'ın Suriye hükümetine desteğini zorunlu kılmıştır. Suriye hükümetinin devrilmesi gibi bir durumda yeni kurulacak hükümetin bu ilişkileri sağlayamamasından endişe duyan İran ve Hizbullah, tehdit algılarını harekete geçirmiş ve Suriye İç Savaşı'na Esad hükümetinin yanında dâhil olmuştur.

İran ile Hizbullah arasındaki bağlantıyı sağlayan Suriye hükümetine, bu sorumluluk 1971 yılında Hafız Esad'ın yönetimi ele geçirmesinden bu yana yüklenmiş durumdadır. Suriye'nin Lübnan'a girişi ile gelişen İran-Suriye-Hizbullah üçlü ilişkisi, Sedir Devrimi'nin ardından Suriye'nin Lübnan'dan ayrılmasından sonra da devam etmiştir. Bu üç aktörü bir araya getiren temel faktör aktörlerin bölgede güçlü bir şekilde var olabilmek için beraber hareket etmeleri gerektiği algısıdır. Ayrıca bu üç aktörün sahip olduğu Şii üst kimliği, ilişkilerin mezhepçilik üzerinden gelişmesinin yolunu açmıştır.

Suriye İç Savaşı'na protestoların başında dâhil olduğu anlaşılan Hizbullah, 2013 yılına gelindiğinde Hasan Nasrallah'ın İran ziyareti sonrası, Suriye'deki varlıklarını kabul etmiş ve bütün destekleri ile hükümetin yanında olacaklarını belirtmiştir. Suriye İç Savaşı'nın, ABD'nin ve Batı'nın İran üzerine oynadığı bir oyun olduğunu belirten Hizbullah, Suriye'nin aracı konumunun öneminden de bahsetmiştir. Ayrıca meseleye Şii inancı üzerinden de baktığını belirten Hizbullah, iç savaşın sonunda yönetimi, Sünni gurupların almasından endişe duyduklarını da dile getirmiştir. Hizbullah'ın Lübnan dışında İsrail dışında bir güce karşı savaş açması onun Suriye hükümetine bakış açısını yansıtmaya açısından önemlidir. Ancak Hizbullah'ın bu tutumu, 2006 yılında gerçekleşen savaş sonrasında Lübnan içinde ve bölgesinde kazandığı popülaritesini kaybetmesine neden olmuştur. Suriye'de ve bölgede yaşanan Sünni mezhebine bağlı toplumlar Hizbullah'ın bu tutumuna karşı sert tavır takınmışlardır. Ayrıca Lübnan'ın içindeki diğer guruplar, Hizbullah'ın iç savaşı kendi ülkelerine çekmesinden çekindiklerini belirtmişler ve Hizbullah'a karşı cephe almışlardır. Ancak Hizbullah, Suriye meselesini varlığını tehlikeye atacak bir mesele olarak gördüğü için bu eleştirilere rağmen Suriye hükümetine desteğini her geçen gün arttırmaya devam etmiştir.

Sonuç olarak, İran ile Hizbullah arasındaki ilişkilerin toplamına bakıldığında bazı ortak dinamikler üzerinden ortak kader inancına bağlı olarak seyrettiği

görülecektir. Şii inancı, uluslararası topluma karşı oluşan tehdit algısı, bölgesel güç olma beklentisi, ortak çıkarlar ve geçmiş deneyimler bu iki aktörün beraber hareket edebilmesini mümkün kılmıştır. Bahsedilen bu dinamikler konstrüktivist bir bakış açısını gerekli kılmaktadır.

Tezimiz bu iki aktör arasındaki ilişkileri konstrüktivist bakış açısıyla açıklama iddiasında olmasına rağmen, bazı noktalarda eksik kalmaktadır. Bu eksikliğin temel sebebi teorinin temelinde yatan orta yolu bulma iddiasıdır. Konstrüktivizm realist bakış açısına ağır eleştiriler getirmesine rağmen, realizmin ortaya koyduğu güç ve çıkarın varlığı, uluslararası kültürdeki çatışmacı kültürün varlığı ve devletin asli aktör olma argümanlarını reddetmemektedir. Konstrüktivizm bu argümanların varlığından daha çok ontolojik olarak doğalarının ele alınmamasına karşı çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında realizmin argümanları ortaya konulmadan konstrüktivist bir tez oluşturmak araştırmamız açısından bizi sınırlandırmıştır. Tezimiz sırasında realizmin baskın rasyonalist olma iddialarından kaçınmak için petrol rezervleri, silah ve para yardımlarının miktarları ve diğer maddi unsurların varlığından bahsedilmemiştir. Ancak bu eksiklik bu argümanların konstrüktivist bakış açısıyla açıklanamayacağı anlamına gelmemektedir. Yalnızca başka ve daha geniş bir araştırmanın içeriğine dahil edilebileceği anlamına gelmektedir. Bunun yanında İran ve Hizbullah arasındaki beraber hareket etmeyi gerekli kılan dinamiklerin salt realist bakış açısı ile incelenmesi söz konusu olduğunda şu sorulara cevap vermek gerekir;

- İran'ı uluslararası toplumdan gelen bütün tepkilere rağmen Lübnan Şii toplumuna destek olmaya iten neden nedir?
- Çatışmacı uluslararası kültür ortamında bu aktörlerin birbirine yakınlaşmasını sağlayan sebepler nelerdir? Eğer mesele maddi güçler ise neden farklı aktörler ile bu birliktelik sağlanmaya çalışılmamıştır?
- İran'ın ekonomik sorunları düşünüldüğünde onu Ahmedinejad döneminde, entegrasyondan uzaklaşarak, sert bir dış politika sürdürmeye yönlendiren maddi çıkarlar nelerdir?
- 2006 İsrail-Hizbullah savaşını başlatan taraf kimdir ve bu savaşı başlatmasındaki maddi şartlar nedir?
- Uluslararası toplumdan ve bölgeden gelen bütün tepkilere rağmen Hizbullah'ın Suriye iç savaşına dâhil olmasının nedeni nedir?

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

- Abrahamian, Ervand (2008). A History of Modern Iran. New York: Cambridge University Press.
- Acar, İrfan (1989). Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Adler, Emanuel (2002). Constructivism and International Relations. London: Sage.
- Alagha, Joseph (2007). Hizbullah(Silahlı Mücadeleden İktidar Partisine). (K. Göksel, Çev.). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Arı, Tayyar (2004). Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir (1991). 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arslan, Ahmet (2006). İlkçağ Felsefe Tarihi (Cilt 2). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ayhan, Veysel, Özlem Tür (2009). Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler. Bursa: Dora Yayınları.
- Bağlıoğlu, Ahmet (2004). İnanç Esasları Açısından Dürzilik. Ankara: Ankara Okulları Yayınları.
- Best, Antony, Jussi Hanhimaki, Joseph Maiolo, Kristen Schulze (2015). 20. Yüzyılın Yüzyılın Uluslararası Tarihi. (T. U. Belge, Çev.) Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Bulaç, Ali (2009). Hedefteki Ülke İran: İslam Devrimi ve Cumhuriyet. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Burchill, Scott, Andrew Linklater (2012). Uluslararası İlişkiler Teorileri (A. Aslan, M. Ağcan, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Burton, John (1993). International Relations or World Society. New York: Macmillian Publishing.
- Carr, Edward Hallet (2010). Yirmi Yıllık Bunalım (C. Cemgil, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chubin, Shahram, Zabih Sepehr (1974). İran'ın Dış İlişkileri. Berkeley: University of California Press.
- Cobran, Helena (1985). The Making of Modern Lebanon. London: Hutchinson and Co. Ltd.
- Cole, Juan (2002). Kutsal Mekan ve Kutsal Savaş: Şii İslam'ın Siyaseti, Kültürü ve Tarihi. New York: IB Tauris Publishers.

- Cole, Juan (2006). *The Ayatollahs and Democracy in Iraq*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Condensman, Anthony (2006). *Arab-Israeli Military Forces in Era of Asymmetric Wars*. London: Preager Security International.
- Cox, Robert (1981). *Social Forces, States and World Order: Beyond International Relations Theory*. Millenium: Journal of International Studies.
- Daher, Joseph (2016). *The Political Economy of Lebanon's Party of God*. Londra: Pluto Press.
- Delanty, Gerard (1997). *Social Science: Beyond Constructivism and Realism*. Buckingham: Open University Press.
- Dormer, Robert (2017). *The Impact of Constructivism on International Relations Theory: A History*. Kwansai Gakuin University Social Sciences Review.
- Ebuzeri, Abdurrahim (2012). *Lübnan'da Direnişin Mimarı İmam Musa Es-Sadr (S. Baran, Çev.)*. İstanbul: Feta Yayıncılık.
- Ekberi, Muhammed Ali (2015). *Tebarşınası Hoviyete Cedide İrani (Esre Gacariye ve Pehleviye Evvel)*. Tahran: Entesharate Elmi ve Ferhengi.
- Eralp, Atilla (2009). *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar (11 b.)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eshref, Ahmed (2017). *Hoviyete İrani Ez Devrane Bastan Ta Payane Pehlevi*. Tahran: Neşr'e Ney.
- Ezgendî, Ali Rıza (2016). *Siyasete Khariciye Cumhuriye İslami İran*. Tahran: Qumes.
- Frederich, Jörg (2004). *European Approaches to International Relations Theory: A House with*. London: Routledge.
- Gaddis, John (1982). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*. New York: Oxford University Press.
- Gündoğan, Ünal (2016). *İran ve Ortadoğu*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hunter ,Shireen (1990). *Iran and the World: Continuity in a Revolutionary Decade*. Indianapolis: Indiana University Press.
- İnat, Kemal, Ali Balcı (2006). *Ortadoğu Yıllığı 2005*. İstanbul: Nobel Basımevi.
- Kaplan, Morton (1966). *Yeni Büyük Tartışma: Uluslararası İlişkilerde Gelenekçiliğe Karşı Bilim (A. Linklater, Dü.)*. Londra: Routledge.
- Karal, Enver Ziya (1954). *Osmanlı Tarihi (Cilt 4)*. Ankara: Türk Tarık Kurumu Yayınları.
- Keyman, Fuat (2007). *Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Khalidi, Walid (1979). *Conflict and Violence in Lebanon*. Cambridge: Harvard University Press.

- Kor, Zahide Tuba (2009). Ortadoğu'nun Aynası Lübnan. İstanbul: İHH Kitap.
- Kratochwill, Friedrich (1989). Rules, Norms, and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Politics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kubalkova, Vendulka (2001). Foreign Policy in a Constructed World (International Relations in a Constructed World). Routledge: New York.
- Kürkçüoğlu, Ömer, Melek Fırat (2001). Arap Devletleriyle İlişkiler(1980-2001). Şu kitapta: Baskın Oran. Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. İstanbul: İletişim Yayınları,220-250.
- Lımbert, John William (2009). Negotiating with Iran: Wrestling the Ghosts of History. Washington,DC: United States Institute of Peace.
- Marx, Karl, Friedrich Engels (1969). Selected works I. Moskova: Progress Publishers.
- McClelland, Charles Armor (1969). International Relations: Wisdom or Science? International Politics and Foreign Policy.
- McDowall, David (1996). Lebanon:A Conflict of Minorities. Londra: Minority Rights Group.
- Müctehidzade, Piruz (2008). Demokrasi ve Hoviyete İrani. Tahran: Kevir.
- Nassif, Hitti (1993). Lebanon in Iran's Foreign Policy: Opportunities and Constraints. Londra: Macmillian.
- Nizar, Hamzah (2004). In the Path of Hizbullah. Syracuse: Syracuse Universty Press.
- Oğuz, Sami (2001). Gülümseyen İslam; Hatemi'nin Ağzından İran'da Değişim (N. Nejad, Çev.). Metis Yayınları.
- Parsons, Craig, Alison Brysk, Wayne Sandholtz (2002). After Empire: National Identity and Post-Colonial Families of Nations. California: SAGE Publications and ECPR.
- Pollack, Kenneth Michael (2009). The Persian Puzzle the Conflict Between Iran and America. New York: Random House.
- Pustinçi, Zohre, İbrahim Moteggi (2012). Olgu ve Revend Der Siyasete Kharici İran. Qum: Daneşgahe.
- Sarıkaya, Yalçın (2016). Dış Politika ve Türkiye-İran İlişkileri. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Salehi, Mohammad Mahdi (1988). Insurgency Through Culture and Religion: The Islamic Revolution of Iran. New York: Praeger.
- Shalom, Stephan (1990). ABD ve İran-Irak Savaşı (O. Aksoy, Çev.). Znet.
- Smith, Cristian Reus (2005). Theories of International Relations. New York: Palgrave.
- Steve, Steve (1994). The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory (S. Steve, & K. Booth, Dü). Polity Press.

- Smith, Steve (1995). *The Self-Images of A Discipline: A Genealogy of International Relations Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Tanrısever, Oktay (2005). *Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tarock, Adam (1999). *Iran's Foreign Policy Since 1990: Pragmatism Supersedes Islamic Ideology*. New York: Nova Science Publishers.
- Taylor, Charles (1999). *A Catholic Modernity*. New York: Oxford University Press.
- Uygur, Mermi (1998). *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Walt, Kennethz ,Stephan Walt (1998). *Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram, Foreign Policy: Bilginin Ufukları* (B. Çalı, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Waltz, Keneth (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hil.
- Wendt, Alexander (2016). *Uluslararası siyasetin sosyal teorisi* (2 b.). (H. S. Ertem, & S. G. Öner, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

2.Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar:

- Ak, Mehmet Ali (2019). Uluslararası İlişkilerde Kimlik Analizi ve Rol Teorisi. *Uludağ Journal of Economy and Society*, 38(1): 199-239.
- Aygül, Muran, Ahmet Gürkan Atay (2009). Humeyni ve Ahmedinejad Dönemi İran Dış Politikasının Karşılaştırmalı Analizi. *Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1(4): 155-168.
- Ba, Alice, Matthew Hoffmann (2003). Making and Remaking the World for IR 101: A Resource for Teaching Social Constructivism in Introductory Classes. *International Studies Perspectives*, (4): 15-33.
- Bilgetürk, İrem (2018). İran'ın Şii Politikası Bağlamında Şiilik ve Şii Milisler. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2): 398-438.
- Bozkurt, Abdülğani (2020). Suriye Krizi'nde Lübnan Hizbullahı'nın Rolü. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, 2(2): 72-95.
- Çelik, Kadir Ertaç (2016). İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış. *Bölgesel Çalışmalar*: 251-274.
- Dinçer, Mustafa (2020). İran'ın Irak Dış Politikasının İnsandan-İnsana Yüzü Kasım Süleymani. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 2(3):119-136.
- Efegil, Erhan (2012). İran'ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Faktörler. *Orsam*, 4(48).
- Ertem, Helin Sarı (2012). Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği". *Güvenlik Stratejileri*, 8(16): 177-237.
- Göçer, İbrahim, Sertan Çınar (2015). Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(10): 51-68.
- Gubser, Peter (1973). The Zu'ama of Zahlah: The Current Situation in a Lebanese Town. *Middle East Journal*, (27): 173-189.
- Guzzini, Stefano (2000). "A Reconstruction of Constructivism in International Relations,". *European Journal of International Relations*, 2(6).
- Hayes, Richard, Oppenheim, R. (1997). Constructivism: Reality is what you make it(T. Sexton, & B. Griffin, Dü). *Constructivist thinking in counseling practice, research and training*: 14-41.
- Hourani, Albert (1986). From Jabal Abil to Persia. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, (49).
- Jones, M.G., Carter, G., & Rua, M. (1999). Exploring the development of conceptual ecologies:Communities of concepts related to convection and heat. *Journal of Research in Science Teaching*, (37): 139-159.
- Karakoç, Jülide (2013). Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2): 131-160.

- Kaya, Sezgin (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.
- Kerimiferd, Hosein (2009). Tehlile Siyaset Khariciye Cumhuriye Eslami İran Ber Esase Muellifiaye Hoviyete Milli. Fesnameye Tegigate Siyasi ve Beynulmilel: 155-190.
- Kuşoğlu, Baran (2013). Lübnan: Sedir Devrimi'nden Arap Baharı'na. Yasama Dergisi, (23): 101-117.
- Küçük, Mustafa (2009). Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşümü Anlamak. Ege Akademik Bakış, 2(9): 771-795.
- Muhsini, Hiran (2015). Kudret-i Pinhan-ı Sipah der İran. Mihen, (6): 26-32.
- Onuf, Nicholas (1998). Constructivism, A User's Manual", International Relations in A Constructed World,. M. E. Sharpe: 58-78.
- Örki, Armağan (2015). Suriye İç Savaşı Üstüne. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (1): 12-34.
- Özdemir, Çağatay (2016). Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi? Bilgi, (33): 81-102.
- Özkan, Mehmet (2017). İran-Latin Amerika İlişkileri(1999-2017):Süreç,kapsam ve sonuç. Akademik Ortadoğu, 12(1): 1-135.
- Ramazan'i, Rouhollah (1992). Iran's Foreign Policy: Both North and South. Middle East Policy, 48(3): 393-412.
- Ruggie, John Gerard (1998). What Makes the World Hang Together? NeoUtilitarianism and the Social Constructivist Challenge. International Organization: 855-885.
- Sander, Oral (1982). Lübnan'daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 37(34): 125-185.
- Sullivan.Marisa (2014). Hezbollah in Syria. Middle East Security Report 19.
- Şen, Gülriz (2012). İran ve "Arap Baharı": Bağlam, Söylem ve Siyaset. Ortadoğu Etütleri, 3(2): 95-118.
- Takeyh, Ray (2003). Iranian Options: Pragmatic Mullahs and America's Interests. The National Interest: 45-60.
- Tınas, Murat (2020). Yemen İç Savaşı'nda Husiler: Vekâlet ilişkisinin karmaşık yapısı. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(21): 117-136.
- Tokmajyan, Armenak (2014). Hezbollah's Military Intervention in Syria Political Choice or Religious Obligation?. Approaching Religion, 4(2): 105-125.
- Uyar, Mazlum (2000). Velayeti Fakih'in Ortaya Çıkışı ve Değerlendirilmesi. Dini Araştırmalar, 2(6): 77-99.
- Vinci, Anthony (2008). Anarchy, Failed States, and Armed Groups: Reconsidering Conventional Analysis. International Studies Quarterly: 52(2).

Wendt,Alexander (1994). Collective Identity Farmation and The Internatiomal State. Amercan Political Review, 2(88): 384-396.

Wendt, Alexander (2005). Constructing International Politics. Theories of International Relations, (4): 201-211.

Yalvaç, Faruk (2010). Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama. Uluslararası İlişkiler, 6(24).

3.Elektronik Kaynaklar

- Estatie, Lamia (2016). 2006 İsrail-Lübnan Savaşından Bugüne Hizbullah'ın Dönüşüm Süreci. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-36772501> / 17.03.2021.
- Gürkaş, Berna (2005). Mahmud Ahmedinejad ve İran Dış Politikası. https://tasam.org/trTR/Icerik/278/mahmud_ahmedinejad_ve_iran_dis_politikasi.aspx /15.02.2021.
- Hürriyet (2010). Hizbullah liderinden Ahmedinejad'a hediye silah. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem.aspx> /11.03.2021.
- Kamalian,Mohsen (2016). Emel Hareketi Neden Kuruldu?. <http://www.imam-sadr.com.aspx> /20.01.2021.
- Kazdal, Melih (2018). https://insamer.com/tr/hizbullahin-suriye-savasi_1824.html /03.04.2021.
- Khosroshahi, Seyed Hadi (2009). Emel Hareketi ve İmam Musa Es-Sadr. <http://iscq.ir.aspx> /17.11.2020.
- Nail, Elhan (2019). Hizbullah-İran ilişkileri. İran Araştırmaları Merkezi. https://www.iramcenter.org/d_hbanaliz/hizbullah-iran_iliskileri.pdf.aspx/21.02.2021.
- NTV (2010). Ahmedinejad Hizbullah Mitinginde. <http://ntv.com.tr/Ahmedinejad.aspx> /13.02.2021.
- Rast Haber (2019). <https://www.rasthaber.com/A167559> /11.02.2021.
- Theys, Sarina (2018). Uluslararası İlişkilerde Yapılandırıcılığa Giriş. <https://www.e-ir.info/2018/02/23/introducing-constructivism-in-international-relations-theory.aspx> /01.09.2020.
- Tomrukçu, Gürhan (2011). Nedenleri ve Sonuçları ile 2006 İsrail-Lübnan Savaşı. <https://www.tuicakademi.org/nedenleri-ve-sonuclari-ile-2006-israil-lubnan-savasi> /09.02.2021.
- Treasury Targets Hizballah for Supporting the Assad Regime. (2012). <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/tg1676.aspx> /02.02.2021.